

Riksdagens protokoll

1989/90:36

Torsdagen den 30 november

Kl. 12.00–22.46



Protokoll
1989/90:36

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 22 november.

2 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1989/90:Sk38 och Sk39 till skatteutskottet
1989/90:Bo38–Bo41 till bostadsutskottet
1989/90:Sk13–Sk37 till skatteutskottet
1989/90:Sf9–Sf12 till socialförsäkringsutskottet

3 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 29 november

Företogs till avgörande trafikutskottets betänkande 1989/90:TU6, socialutskottets betänkanden 1989/90:SoU4, SoU8, SoU10 och SoU11, skatteutskottets betänkande 1989/90:SkU1 samt kulturutskottets betänkande 1989/90:KrU2 (betr. debatten i dessa ärenden, se prot. 35).

Trafikutskottets betänkande TU6

Mom. 1 (deltagande i nyemission i ABA)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Viola Claesson och Roy Ottosson – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (försäljning av nyemitterade aktier)

Utskottets hemställan bifölls med 198 röster mot 88 för reservation 2 av Rolf Clarkson m. fl.

Socialutskottets betänkande SoU4

Mom. 2 (en förutsättningslös översyn av abortlagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservationen av Ingrid Ronne-Björkqvist – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (abortingrepp på utvecklingsstörda kvinnor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 1988/89:So461 av Ingerd Sahlström och Ulla-Britt Åbark – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande SoU8

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 1988/89:So403 av Birthe Sörestedt och Bengt Silfverstrand – bifölls med acklamation.

Socialutskottets betänkande SoU10

Mom. 2 (konvertering)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Gudrun Schyman och Anita Stenberg – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (drogfri vård)

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 16 för reservation 2 av Anita Stenberg.

Mom. 4 (förebyggande barn- och ungdomsvård)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Anita Stenberg – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (resurser för förebyggande barn- och ungdomsvård)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Anita Stenberg – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (sjukvårdens organisation)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls.

Motivering

Först biträdades den i reservation 5 av Sten Svensson m.fl. anförda motiveringen – som ställdes mot den i reservation 6 av Daniel Tarschys och Ingrid Ronne-Björkqvist anförda motiveringen – med acklamation.

Härefter godkändes utskottets motivering med 191 röster mot 54 för den i reservation 5 av Sten Svensson m.fl. anförda motiveringen. 44 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande SoU11

Mom. 1 (legitimation för dietister)

Utskottets hemställan bifölls med 168 röster mot 122 för reservation 1 av Daniel Tarschys m.fl.

Mom. 2 (behörighetsföreskrifter för arbetsterapeuter)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservation 2 av Bo Holmberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (skydd för yrkestitlarna psykolog och psykoterapeut)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservation 3 av Bo Holmberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Skatteutskottets betänkande SkU1

Mom. 2 (riskrekvisitet)

Utskottets hemställan bifölls med 164 röster mot 126 för reservation 1 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del.

Elisabet Franzén (mp) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Mom. 3 (motivering av beslut om betalningssäkring)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (muntlig förhandling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (hävande efter viss tid av beslut om betalningssäkring)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (tidsfrist för handläggning av mål beträffande betalningssäkrad fordran)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (det allmännas företrädare i betalningssäkringsmål)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (förmånsrätt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (strikt skadeståndsansvar)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 122 för reservation 8 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del.

Stina Eliasson (c) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 12 (visst väsentlighetskrav för skadestånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 9¹ av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del, *dels* reservation 10 av Kjell Johansson och Leif Olsson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (ersättningsberättigade skador)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (ersättning för biträde m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (viss begränsning av skadeståndsansvaret)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (jämkning av skadeståndet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Bo Lundgren m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (sekretess)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (det allmännas processföring)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (förtryckta blanketter för förenklad självdeklaration)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 17 av Bo Lundgren m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (kontrolluppgifter avseende ränteinkomster)

Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 16 för reservation 18 av Lars Bäckström. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 23 (taxeringsrevision av ADB-baserade räkenskaper)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 24 (tidsgräns för meddelande om avvikelse)

Utskottets hemställan bifölls med 153 röster mot 139 för reservation 20 av Bo Lundgren m.fl.

Mom. 25 (beslutsmotivering)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 26 (myndighet som beslutar om eftertaxering)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 22 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 27 (förutsättningarna för eftertaxering)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 23 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 28 (skattetillegg)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 24 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 29 (lagföring av skattebrott m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 254 röster mot 34 för reservation 25 av Lars Bäckström och Gösta Lyngå.

Mom. 30 (anstånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 26 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 31 (tolkningsföretråde)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 27 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 32 (fyllnadsinbetalningsavgiften)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 28 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 33 (nedsättning av kvarskatteavgift)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 29 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 34 (uppdragsgivares ansvar för uppdragstagares skatt m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 30 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 35 (avdrags- och uppgiftsskyldighet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 31 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 36 (ställföreträdares ansvar för ej inlevererad skatt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 32 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 37 (skatteflyktslagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 33 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 38 (omvänd generalklausul)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 34 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 39 (en översyn av skattelagstiftningen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 35 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 40 (bevisäkringslagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 36 av Bo Lundgren m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Kulturutskottets betänkande KrU2

Mom. 1 (statens och folkrörelsernas spelverksamhet)

Först biträdades reservation 1 av Ingrid Sundberg m.fl. med 124 röster mot 18 för reservation 2 av Alexander Chrisopoulos. 145 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 166 röster mot 125 för reservation 1 av Ingrid Sundberg m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (överföring av medel till idrottsrörelsen under innevarande budgetår)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (en kultur- och folkrörelsefond)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Jan Hyttring och Stina Gustavsson – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (visst automatspel)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (fast försäljningsställe)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

4 § Meddelande om samlad votering

Förste vice talmannen meddelade att lagutskottets betänkanden LU6, LU8 och LU9 skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

5 § Vissa arrendefrågor

Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU6 Vissa arrendefrågor.

ALLAN EKSTRÖM (m):

Fru talman! Under rubriken för överläggningsämnet döljer sig en fråga som brukar gå under beteckningen friköp och inlösen av historiska arrenden. Beteckningen kan ge intryck av något harmlöst eller oskyldigt, av något som inte berör eller utmanar rättssamvetet eller rättsmedvetandet.

Ingenting kan emellertid vara mera felaktigt. Vad saken gäller – med en korrekt varudeklaration – är helt enkelt att *beröva* en grupp jordägare deras egendom mot deras vilja till förmån för dem som genom avtal brukar marken. Ett sådant förfarande är självfallet straffbart enligt gällande rätt. Det är ett allvarligt brott enligt brottsbalken att tillägna sig annans egendom, att angripa annans äganderätt. Det heter stöld på oförfalskad svenska.

Ett mått på rättstillståndet och på den rättsliga kvaliteten i ett land är innehållet i och omfattningen av den katalog över fri- och rättigheter som tillkommer landets medborgare och som värnar dem mot övergrepp från staten och kollektivet. Vilka i folksjälen eller i rättsmedvetandet nedlagda rättigheter finns uttryckta eller bekräftade i konstitutionen? – det är frågan.

Att yttrandefriheten och tryckfriheten är skyddade i vår regeringsform är uppenbart, men hur är det med äganderätten? Grundlagen skyddar här den enskilde enligt ordalagen bara från sådana tvångsavhändanden som sker utan ersättning för förlusten. Denna brist i regeringsformen utfylls i realiteten numera av Europakonventionen som Sverige anslutit sig till, varvid förklarades att vår regeringsform väl motsvarade den rättsliga standard som konventionen ger uttryck för.

I artikel 1 av tilläggskonventionen stadgas: "Envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränk. Ingen må berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som angivas i lag och av folkrättens allmänna grundsatsar."

Som framgår av reservation 1 har artikeln getts den tolkningen av lagrådet att den, i likhet med konventionen i övrigt, bygger på förutsättningen att en rimlig avvägning skall göras mellan samhällets intressen och kravet på skydd av den enskildes grundläggande rättigheter (prop. 1985/86:1 s. 220). Lagrå-

det hänför sig i sitt uttalande till Europadomstolens dom i Sporrang- och Lönnrothmålet där domstolen just uppställer ett sådant villkor (a fair balance between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual's fundamental rights; punkt 69).

Europakonventionen anses visserligen ej formellt utgöra del av svensk intern rätt, eftersom den inte införlivats med vår inhemska rätt genom transformation eller inkorporering. Sverige har här ett dualistiskt system, till skillnad från EG som bygger på ett monistiskt synsätt. Å andra sidan är det en accepterad tolkningsprincip hos oss att rättstillämpande organ presumerar att svensk intern rätt står i överensstämmelse med internationell rätt, sådan den kommit till uttryck i av Sverige ratificerade internationella konventioner. Spörsmålet beskrivs närmare av professor Bernitz i en artikel i Juridisk tidskrift 1989 s. 63.

Innan jag lämnar Europakonventionen vill jag understryka att konventionen har till syfte att skapa en *minimistandard* för den rättssäkerhet och det rättsskydd som varje medborgare i det fria Europa har rätt att göra anspråk på, en *minimistandard* och inget mera.

Fru talman! Det är mot denna bakgrund som majoritetens beslut att ge rättsligt godkännande åt annektering och beslagtalande av annans egendom skall bedömas. Närmare uttryckt innebär majoritetens ståndpunkt att det – med utskottets ordval – skall införas en friköpsrätt vid historiska arrenden. Man är dock inte nu beredd att ange hur denna rätt skall vara beskaffad eller utformad. Det överlämnas åt regeringen att bestämma. Regeringen skall med andra ord återkomma till riksdagen med en proposition i ärendet.

Till frågan om denna ståndpunkts förenlighet med vår konstitutionella rätt återkommer jag strax.

I arrendets idé ligger att den ena parten ställer kapital i form av jord och annan fast egendom till den andra partens förfogande mot det att den senare åtar sig att bruka jorden. Förfarandet är detsamma som då t.ex. innehavaren av en bilverkstad hyr lokal av en fastighetsägare för att kunna driva sin rörelse där.

Det har tidigare funnits tankar på att låta arrendatorer helt generellt tvångsvis förvärva den arrenderade marken. Bakgrunden är att det inte hittills – dvs. före den 30 november 1989 – i svensk rätt förekommit att arrendator har kunnat lägga beslag på jordägarens mark mot dennes vilja – tvärtom. År 1956 uttalade riksdagen att en lagstiftning för arrendatorer skulle innebära ett mycket långt gående ingrepp i den enskilda äganderätten och sannolikt komma att medföra att jordägarna blev obenäga att upplåta jord på arrende.

Tankarna på tvångslösen, expropriation, dök emellertid upp igen. De blev effektivt avlivade av arrendelagskommittén i betänkandet Arrenderätt 2 (SOU 1981:80). Betänkandet är underskrivet av generaldirektören Ingvar Widén och riksdagsmännen Thorsten Larsson, centerpartist och Sven Lindberg, socialdemokrat. I gengäld har arrendatorn efter hand erhållit rättsliga befogenheter över marken genom besittningsskydd, förköpsrätt och rätt att överlåta arrendet som i viktiga hänseenden motsvarar äganderätt. Även i detta sammanhang kan man hänvisa till reservationen.

Begäret efter vissa jordägares egendom har dess värre inte gått att utrota helt och hållet. Taktiken är emellertid nu en annan. Nu riktas inte angreppet mot jordägarna som sådana utan främst mot några få som råkat äga sina fastigheter under längre tid, om man ser till det sammanlagda släktinnehavet. Dagens ägare av mark kan inte – det måste vara tanken bakom – göra anspråk på ett och samma mått av skydd utan dettas kvalitet är beroende på om föräldrarna en gång i tiden ägt marken före ägaren. Lagen gäller inte lika för alla; den växlar från person till person.

För fullständighetens skull bör det nämnas att den begärliga marken kan tillhöra även vissa juridiska personer, nämligen kyrkan, staten, Uppsala universitet och ett okänt antal stiftelser.

Inte heller den nu nämnda taktiken är ny. Den utnyttjades för omkring 25 år sedan i försök att kunna tvångsförvärva fideikommissiegendom då denna institution avvecklades år 1963. Riksdagen avlog då motioner om friköpsrätt för fideikommissarrendatorerna med motivering att bärande skäl för en sådan rätt inte anförts och att dessa inte borde komma i åtnjutande av en förmån som de inte med större rätt än andra arrendatorsgrupper kunde göra anspråk på.

Som jag nämnt avvisade arrendelagskommittén år 1981 tanken på expropriation av jordägarens mark till förmån för arrendatorn. Som en utlöpare av denna sattes år 1984 ytterligare en utredning i sjön, som enligt direktiven förutsättningslöst skulle pröva om en friköpsrätt borde införas för innehavare av vad som kallats historiska arrenden. Uppdraget fullgjordes genom betänkandet *Friköp vid historiska arrenden* (SOU 1986:52). Utredningen avstyrker efter en grundlig analys av ämnet tanken på en sådan friköpsrätt. Helt parentetiskt anmärker utredningen att nuvarande fideikommiss inte till någon del har karaktär av kungliga förläningar.

Det fanns en reservant i utredningen. För honom var det avgörande att marken blivit utarrenderad före den 1 januari 1900, inte att arrendatorn brukat jorden särskilt länge. Här skulle det – märkligt nog – räcka med minst fem års innehav.

Utredningen blev remissbehandlad. Som framgår av reservation 1 instämde nästan samtliga remissorgan i utredningsmajoritetens ståndpunkt. Det kan påpekas att bland dessa remissorgan finns – förutom domstolar, kammarkollegiet, domänverket, Uppsala universitet och lantbruksstyrelsen – även Lantbrukarnas riksförbund, Sveriges jordbruksarrendatorers förbund och Sveriges jordägareförbund. Slutsatsen kan inte bli någon annan än den som vi reserverar dragit, nämligen att införande av en – med majoritetens språkbruk – friköpsrätt inte har nämnvärt stöd i det svenska samhället.

Det hade legat nära till hands att tro att denna utredning, i förening med det massiva stöd som den erhållit bland remissorganen, definitivt skulle ha tillintetgjort tanken på expropriation av arrendemark i någon form. Men tyvärr lever begäret efter annans egendom kvar i begränsade kretsar. Insatser från massmedia – i en anedd morgontidning kallade för kloakjournalistik – har dess värre bidragit till att göra ämnet inflammerat med förlöpningsor om livegenskap och liknande i dagens Sverige.

Det förslag som nu föreligger från majoritetens sida innebär som nämnts att arrendatorer skall ha rätt att tvångsvis inlösa sina arrendeställen, om ar-

rendet kan betecknas som historiskt. Majoriteten vägrar emellertid att uttala sig om hur kretsen skall bestämmas. Dock framgår att majoriteten underkänner den ståndpunkt som den socialdemokratiske reservanten i utredningen intagit och som innebar att det räckte med fem års innehav, bara marken varit utarrenderad sedan år 1900.

Vad säger då majoriteten om de rättsliga förutsättningarna för detta expropriationsliknande tvångsförvärv, som ju innebär att en enskild berättigas att tillägna sig en annan enskilds egendom? Som jag nämnt får expropriation ske endast för tillgodoseende av *allmänna* ändamål, sedan det allmänna intresset befunnits väga tyngre än skyddet av den enskildes grundläggande rättigheter. Självfallet berör utskottet inte alls frågan – av helt förståeliga skäl. Helt obekymrad är man dock inte. Avslutningsvis – men först i en sista mening – uttalar utskottet nämligen att det är angeläget att regelsystemet utformas så att Sverige inte åsidosätter sina förpliktelser enligt Europakonventionen om mänskliga rättigheter. Detta är allt.

Uttalandet är naturligtvis bättre än ingenting alls – men det avslöjar inställningen till Europakonventionen, som uppfattas uteslutande som möjligt hinder för genomdrivandet av majoritetsuppfattningen.

Fru talman! Inte så sällan kan en beslutsfattare, i efterhand, säga sig att det kanske inte hade så stor betydelse vilken uppfattning som segrade vid det aktuella tillfället. Det fanns skäl för båda ståndpunkterna. Så är det inte här. Vi bevittnar nu hur en riksdagsmajoritet har för avsikt att utrusta en grupp arrendatorer med laglig befogenhet att bemäktiga sig annans egendom. Som försvar för detta exempellösa eller historiska rättsövergrepp har jag mött uppfattningen att skadan drabbar så få, en ståndpunkt som gör mig på ett sätt ännu mer beklämd. Några få blir på grund av sitt ringa antal tillåtet villebråd. Alla skall behandlas lika inför lagen. Och lagen skall vara lika för alla. Dessa fundamentala teser slås fast redan i våra gamla domarregler.

Den 30 november är en mörk, mycket mörk, dag för rättsstaten Sverige. Jag yrkar bifall till reservation 1.

Till sist vill jag ändå uttrycka den förhoppningen att regeringen, och då närmast justitieministern, besinnar sitt ansvar för rättsordningen och för de rättsprinciper som våra gamla domarregler ger uttryck för, nämligen att makt inte brukas så att orätt begås mot enskild. Så länge ingen proposition framlagts för riksdagen har ingen skada hunnit ske. Och rättsstatens anseende har inte blivit definitivt fläckat.

I detta anförande instämde Knut Wachtmeister, Hugo Hegeland, Margit Gennser, Ulf Melin, Carl G Nilsson och Rolf Dahlberg (alla m).

ULLA ORRING (fp):

Fru talman! Det är både en principiell rättsfråga och en emotionell, värde-laddad och i vid mening social fråga som vi i dag skall avgöra i riksdagen, nämligen förslag om införandet av förköpsrätt vid historiska arrenden. Beslutet blir definitivt bestämmande för framtiden inte enbart för dem som i dag berörs utan även för kommande generationer. Frågans avgörande kommer utan tvivel att totalt påverka samhällets syn på äganderätten, inte enbart på s.k. historiska arrenden.

Frågan om arrendatorernas ställning och friköpsrätt har under senare decennier varit föremål för utredningar, remisser, riksdagsbehandling och lagstiftning. Jag vill först erinra till en del om tidigare utredningar och lagstiftning.

Före jordabalkens ikraftträdande i januari 1972 hade jordbruksarrendatorerna i vissa fall förköpsrätt enligt en lag från 1943 om arrendatorers förköpsrätt. Avsikten med lagen, som var tvingande, var att trygga arrendatorernas besittning och motverka försäljningar av arrendefastigheter. Vidare avsåg förköpsrätten s.k. sociala arrenden och omfattade högst 50 ha odlad jord. När jordabalken infördes avskaffades förköpsrätten. 1985 återinfördes en lag om förköpsrätt. Avsikten var också då att trygga arrendatorernas besittning mot risken att tvingas lämna sin bostad och sitt arbete.

Om arrendatorn nu vill använda sig av sin förköpsrätt anmäls detta till inskrivningsmyndigheten, som har skyldighet att underrätta jordägaren. Ett arrendeställe kan sålunda inte säljas utan att den arrendator som har gjort intresseanmälan eller hans dödsbo har erbjudits att förvärva stället. Jag anser, fru talman, att det är viktigt att framhålla att denna möjlighet finns i dag, liksom att det tidigare funnits möjligheter till friköp i vissa fall. Men några regler som ger arrendatorn rätt att friköpa arrendestället finns sålunda inte nu. Före 1977 fanns ensittarlagen, som gav vissa arrendatorer rätt till friköp. Avsikten med den lagen var främst att skydda egnahem som uppförts på arrenderad mark.

1981 kom betänkandet om Arrenderätt 2, som Allan Ekström erinrade om i sitt anförande. Där hade man utrett frågan om friköpsrätt. Man kom där fram till att friköpsrätten är förenad med så stora nackdelar att dessa på intet sätt vägs upp av den förmån som skulle komma vissa arrendatorer till del. Man definierade ordet friköp som ett expropriationsliknande tvångsförvärv som sker på arrendatorns initiativ. Slutsatsen var att förslaget skulle innebära ett långtgående ingrepp i jordägarens rätt att disponera över sin egendom, och utredningen avstyrkte förslaget.

1986 kom nästa utredning, betänkandet Friköp av historiska arrenden. Även denna utredning avstyrkte en lag om friköp. En av ledamöterna reserverade sig, vilket också relaterades här tidigare. Frågan är sålunda noga beredd.

Vad menas då med ett historiskt arrende? Det finns inte någon allmänt vedertagen innebörd. Utredningen stannade för sin del för begreppet att historiskt arrende bör anses föreligga om en arrendator eller närstående innehaft arrendestället sedan omkring 1920, dvs. grovt räknat två generationer.

I majoritetsförslaget i lagutskottets betänkande LU 1989/90:6, som vi behandlar i dag, beskrivs historiska arrenden som "ett arrendeställe som innehafts av samma släkt i generationer", dvs. ytterligare en obestämd definition.

1986 års friköpsutredning kom fram till att en friköpsrätt skulle få ett drag av godtycklighet. Det fanns ju ingen naturligt avgränsad grupp. Det ligger i sakens natur att verkligt starka skäl måste kunna anföras för att gynna en grupp framför det övriga arrendatorskollektivet, anser jag. Det blir krångligt, kostsamt, arrendeavräkningar, domstolsförfarande m.m. och större

mått av skälighetsbedömningar än vanligt i lagstiftningsarbetet. Här handlar det ju om tvångsingrepp i enskildas rättigheter.

Om man bortser från det praktiska förfaringssätt som följer med en friköpsrätt vill jag ändå speciellt här i kammaren i dag och inför dem som lyssnar på läktaren uppehålla mig vid själva grundprincipen om äganderätten. Vi i folkpartiet kan inte bortse från att en friköpsrätt som sker mot ägarens vilja – i detta fall jordägaren – innebär ett starkt ingrepp i den enskildes äganderätt, en tillämpning som vi på intet sätt kan acceptera.

Det är också på sin plats att erinra om Europakonventionen, som Sverige anslutit sig till, och frågorna om mänskliga fri- och rättigheter. Där finns föreskrivet att fysisk och juridisk persons rätt till egendom skall lämnas oinskränkt. En expropriation i enskilt fall, vilket skulle bli fallet i Sverige om majoritetsförslaget vinner bifall och det kommer en lag om detta, kommer att stå i strid med konventionen. Är det ett önskemål från socialdemokraterna och utskottsmajoriteten att vi skall bryta med Europakonventionen?

Folkpartiet anser att personlig äganderätt är en viktig förutsättning i ett demokratiskt samhälle, inte minst i ett samhälle vars ekonomiska system är marknadsekonomin. Förfoganderätten över den personliga egendomen är en central tes i vårt samhälle. Utveckling och tillväxt i samhället är beroende av det viktiga incitament som äganderätten utgör. Det är inte någon tillfällighet att alla de demokratier historien känner också har varit marknadsekonomier med en självklar rätt till personligt ägande. Öststatsocialismen visar på avskräckande exempel, där äganderätten inte varit det fundamentala för samhällssystemet.

Äganderätten har också hitintills haft en stark ställning i vårt land. Detta förhållande vill vi i folkpartiet fortsätta att värna om.

Hur definieras då äganderätten?

Jag vill citera professor Ingemar Hedenius, som har gett sin analys som jag vill instämna i: "Termerna äganderätt, ägare och egendom bildar i logisk mening en familj. Detta framträder på det sättet att den som sägs vara ägare, det må vara en eller flera personer, fysiska eller juridiska, alltid är ägare till en viss egendom, nödvändigt tillhör en viss eller vissa ägare, och att den relation, som därvid består mellan ägaren eller ägarna och den sak som är hans eller deras egendom, just är vad vi kallar hans eller deras äganderätt."

Det finns enligt folkpartiets mening starka skäl för att stärka äganderättens ställning i grundlagen för att inte minst förhindra politiska nykonstruktioner som exempelvis det förslag som vi nu diskuterar.

Jag har önskat, fru talman, att i mitt anförande lägga stor vikt vid den principiella inställningen till äganderätten, eftersom motionärernas förslag om en friköpsrätt innebär en icke obetydlig inskränkning i den enskildes äganderätt, ett förhållande som vi från folkpartiet avvisar.

Tas första steget genom att bryta upp principen om äganderätten inom detta område blir steg två lätt att ta och gå vidare, t.ex. inom bostadsområdet. Skall, för att ta ett exempel, hyresgästerna överta bostadsfastigheten i egenskap av boende under flera generationer? Vad anser socialdemokraterna om den principen?

Lagutskottet har – det framgår av handlingarna – under en lång beredningsperiod behandlat motionerna i detta ärende, som inte enbart tar upp

frågan om friköpsrätt utan även andra viktiga åtgärder för skydd av jordbruksarrendatorers investeringar, vilket också är en nog så viktig fråga. Där ställer ett enat utskott upp för en förnyad utredning. Det föreligger en folktopartimotion av Bengt Harding Olson, där det bl.a. föreslås en översyn av reglerna för besittningsskyddet, och tillsammans med m-motionen föreslås vidare en utredning om ändringar i arrendelagstiftningen. Jag återkommer senare i mitt anförande med ställningstagande till dessa två motioner.

Flera av de remissinstanser som yttrade sig över friköpsutredningen har gått emot förslaget om friköp. Det gäller då – som tidigare har sagts här – exempelvis domstolarna och Uppsala universitet. Jordägareförbundet har sagt att en lagstiftning kan få den konsekvensen att man från jordägarhåll dels söker återta arrenderätten, dels söker nya former för upplåtelse. Dock framhöll man att arrendeinstitutet behövs också i framtiden, och man ville värna om detta.

Från annat håll, från länsstyrelsen i Kristianstads län – dvs. majoriteten – och från fyra arrendatorföreningar i södra Sverige, däribland Willands arrendatorförening, har man tillstyrkt när det gäller en lagstiftning om friköpsrätt.

Vid en hearing som lagutskottet hade i samband med behandlingen av detta ärende framkom bl.a. från domänverket att man har bjudit ut ett antal arrendegårdar, dock utan resultat. Det fanns ingen köpare. Kammarkollegiet, som representerar svenska kyrkan, redovisade att det fanns en plan för friköp av arrenden. Min slutsats är att det finns planer för att på frivillig väg sälja ut arrenden.

I en tvistefråga som denna finns det självfallet två parter. Den part som under många år har arbetat för en lagstiftning är de arrendatorer som har brukat jorden i flera generationer. Deras önskemål är naturligtvis betingade av både familjära och sociala skäl. Jag vill också starkt understryka att jag hyser stor förståelse för denna grupp av människor, men även för de arrendatorer som ej kan hänföras till gruppen historiska arrendeägare. Ånyo vill jag upprepa att det dock har funnits möjligheter som jag tidigare redovisat, till friköp.

Jag inser att det handlar om människor som själva – nu eller i tidigare släktled – har brukat sina arrendegårdar under så lång tid att de anser sig kunna göra anspråk på arrendet. Det är förståeligt och mänskligt att de strävar efter att få till stånd den trygghet för framtiden som ett ägande hitintills alltid har inneburit i svensk rättspraxis.

Men att tvångsvis skaffa sig äganderätt blir i realiteten ett expropriationsliknande förfarande som strider mot nuvarande lagar. Expropriation har hitintills varit förbehållen för att tillgodose det allmännas – dvs. samhällets – krav. I expropriationslagen finns det noga angivet när så kan ske. Det kan avse t.ex. tätbebyggelse, samfärdsel, vatten och avlopp, framdragande av kraftledning osv. Men denna fråga handlar ju om ett privaträttsligt förhållande mellan enskilda parter. Det handlar om ett förvärv av en enskild från en annan enskild.

Om vi tittar i backspeglarna kan vi konstatera att arrendatorernas ställning i det svenska samhället har stärkts åtskilligt, inte minst efter jordabalkens tillkomst 1972.

Besittningsskyddet har stärkts.

Överlåtelse rätt har införts.

Förköpsrätt har också införts.

Jag menar att den här utvecklingen måste ske inom arrendeinstitutets ram. Det måste också bli frivilliga överenskommelser, där man ser parterna som jämbördiga företrädare, som i andra avtalssammanhang.

Sammanfattningsvis, fru talman, är det beklagligt att utskottet inte har kunnat enas om de väsentliga utvecklingsfrågor inom arrendeinstitutets ram som har framställts i den av mig tidigare nämnda folkpartimotionen 1987/88:L505 av Bengt Harding Olson och i moderatmotionen 1988/89:L504.

Den enda nu gemensamma uppslutningen från utskottets sida gäller förslaget om en utredning om skydd för investeringar i arrendestället. Det är nödvändigt och mycket bra, men det är beklagligt att övriga partier i utskottet inte har tillstyrkt motionsförslagen om besittningsskydd, arrendators vårdnadsskyldighet och arrendeavtalets längd – frågor som har tagits upp i den nämnda folkpartimotionen. Av moderatmotionen framgår att man vill att en utredning skall se över arrendelagstiftningen.

Jag anser att en väl fungerande arrendemarknad kan bidra till arrendegårdarnas utveckling och ett lönsamt brukande. Den avreglering av svenskt jordbruk som vi nu står inför motiverar att svensk arrendelagstiftning bör vara så utformad att marknadskrafterna kan få ett större spelrum. Arrendeinstitutionen har en mycket stor betydelse för svenskt jordbruk, vilket är angeläget att framhålla i dag.

Ett beslut om en översyn av arrendelagstiftningen totalt sett från dessa utgångspunkter borde ha varit ett naturligt steg för lagutskottet.

Jag yrkar bifall till nämnda motioner och därmed också till reservation 3.

När det gäller den avgörande principiella frågan om förköpsrätt för historiska arrenden yrkar vi i folkpartiet avslag. Vi avvisar kategoriskt kravet på tvångslagstiftning.

Det socialdemokratiska majoritetsförslaget om ett tillkännagivande till regeringen om att en lag skall tillkomma i syfte att förändra enskilt ägande vilar på oriktig grund och innebär en tvångslagstiftning som helt strider mot svensk rättstradition och svensk rättsuppfattning. Förslaget är dessutom mycket opreciserat, utom vad gäller att lagstiftningen skall avse både jordbruks- och bostadsarrenden.

Frågor reses. Hur många arrenden avses? Vad avses med bostadsarrenden? Hur blir det med konsekvenserna på fastighetsmarknaden? Hur skall kravet på ett enkelt men, som det står i utskottsskrivningen, från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande inlösenförfarande som garanterar *båda* parterns åsikter om skälig ersättning tillgodoses? Ja, var finns denna goda cigarr? Och Europakonventionen – skall vi bryta ut den från det avtal som vi har slutit? Frågetecknen är alltså fler än klargörandena.

Med det anförda, fru talman, yrkar jag bifall till den gemensamma reservationen nr 1 från moderaterna, folkpartiet och centerpartisten Martin Olsson, till reservation nr 3 samt i övrigt till utskottets hemställan i detta betänkande.

MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! Genom lagstiftning har arrendatorernas ställning gentemot jordägarna successivt stärkts. Centern har stått bakom denna utveckling och har i flera fall varit pådrivande. Exempel på markanta förstärkningar av arrendatorernas ställning är bl.a. införandet av besittningsskydd och av friköpsrätt för arrendatorn om fastigheten bjuds ut till försäljning. Det successiva stärkandet av arrendatorernas ställning har skett för att dels öka arrendatorernas trygghet, dels få en rimlig balans mellan jordägares och arrendatorns rättigheter och möjligheter att hävda sin rättigheter, dels för att göra en sådan avvägning att förutsättningarna för en fungerande arrendemarknad inte begränsas.

Även om delade meningar kanske synes prägla det betänkande från lagutskottet som vi nu behandlar vill jag först peka på vad vi är helt ense om. Vi är nämligen helt ense om att – trots att inga motionskrav föreligger här – begära att frågan om skydd för arrendatorernas investeringar på arrendestället prövas och leder till förslag om förstärkningar. Vi erinrar om att lagutskottet redan 1984 uttalade sig för en utredning om detta. Men lantbruksstyrelsens översyn av frågan har ännu inte lett till lagstiftning. Dessutom har representanter för såväl arrendatorerna som jordägarna och LRF vid de hearings som vi har haft i utskottet framfört synpunkten att det finns behov av regler som skyddar arrendatorns investeringar och att man från båda hållen är beredd att medverka till en sådan reglering. Till skillnad från eventuell friköpsrätt för innehavare av så kallade historiska arrenden – det är den mest uppmärksamade frågan i betänkandet – skulle ett ökat skydd för arrendatorns investeringar komma alla arrendatorer till godo och inte endast en viss grupp av dessa.

Innan jag går in på frågan om friköpsrätt vill jag framhålla att vi inom centern motsätter oss de krav som framställs i reservation 3 av folkpartiet, eftersom strävandena i denna reservation och i de motioner som reservationen bygger på närmast är att försvaga arrendatorernas ställning. Detta framgår av att flertalet remissinstanser, främst de som företräder arrendatorerna, har avstyrkt de motioner som reservationen bygger på.

Frågan om rätt till tvångsmässigt friköp av vad som kan anses vara historiska arrenden har under flera år tilldragit sig stort intresse inte bara bland dem som direkt skulle beröras utan även i övrigt. Anledningen till detta är att vi i vårt land av tradition endast har haft rätt att tvångsmässigt ta i anspråk mark för samhällets behov genom expropriation. Däremot finns inte rätten att expropriera för enskilda ändamål. Införandet av friköpsrätt skulle därför vara något helt nytt och främmande för vårt lands tradition med respekt för äganderätten.

För att få klarhet i om det fanns tillräckligt speciella skäl för införande av en friköpsrätt och om det var möjligt att få ett från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande inlösenförfarande, stödde vi från centerns sida 1983 kravet på att en utredning skulle tillsättas för att pröva frågan.

I betänkandet från friköpsutredningen, framlagt 1986, anges skäl både för och emot införande av en friköpsrätt. Argument för en friköpsrätt var bl.a. att förhållandet mellan jordägare och arrendatorer inte alltid är tillfredsställande och att den känslomässiga bindningen till arrendestället kan vara

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

Vissa arrendefrågor

mycket stark när samma släkt har brukat och förbättrat arrendestället under flera generationer. Det påpekades även att ägande innebär större trygghet än ett arrende och att både arrendeersättning och investeringsfrågor ibland vållar problem.

Skälen emot överväger dock klart. Utredningen har anfört ett tiotal starka skäl, och jag vill nämna några inför dagens riksdagsbeslut.

Utredningen konstaterar att arrendators rättsställning är stark genom det direkta besittningsskyddet, som liknar det som hyresgäster har. Friköpsrätten skulle innebära ett expropriationsliknande förvärv av enskild från annan enskild. Utredningen konstaterar att expropriation endast är – och bör vara – tillåten för det allmänna. Det skulle dessutom vara svårt att avgränsa den krets av arrendatorer som skulle anses vara innehavare av historiska arrenden. En lag skulle oundvikligen få ett drag av godtycklighet och förutsätta ett större mått av skälighetsbedömning än som är önskvärt. Utredningen konstaterar också att en eventuell lag skulle stå i strid med hittillsvarande inriktning av lagstiftningsarbetet på arrendeområdet, som har syftat till att stärka arrendatorernas ställning inom ramen för arrendeinstitutet och inte genom en tvångsvis friköpsrätt. Det skulle därför fordras starka skäl för att frångå denna princip.

Utredningen hade även funnit att det var ett bland arrendatorerna mycket begränsat intresse för införande av en friköpsrätt, framför allt genom att redan planer på införande av en friköpsrätt skulle skapa oro på arrendemarknaden och att stämningen mellan jordägare och arrendatorer riskerade att bli infekterad.

Utredningen hade låtit två berörda riksorganisationer yttra sig under utredningsarbetet, nämligen dels LRF, som organiserar både arrendatorer, självägande aktiva jordbrukare och markägare med utarrenderad mark, dels Sveriges jordbruksarrendatorers förbund, SJA. Båda dessa organisationer avstyrkte redan då planerna på en friköpsrätt.

Mot bakgrund av vad som framkommit under utredningsarbetet rekommenderade centerens riksdagsgrupp 1986 vår representant i utredningen Lennart Brunander att avstyrka förslaget om friköpsrätt och i stället föreslå att arrendatorernas skydd för gjorda investeringar på arrendestället skulle stärkas. Med två röster mot en avstyrkte utredningen förslaget om införande av friköpsrätt.

Vid den bedömning som riksdagen nu skall göra är det väsentligt att ta del både av de fakta som framkommit i utredningen och av remissinstansernas synpunkter. Samtliga remissinstanser utom fyra lokala arrendatorsföreningar i södra Sverige samt majoriteten i länsstyrelsen i Kristianstads län motsatte sig införande av en friköpslag. Bland alla dem som motsatte sig en friköpslag vill jag nämna domstolar, Uppsala universitet, domänverket, kammarkollegiet, som företräder svenska kyrkan i markfrågor, och lantbruksstyrelsen men även LRF och Sveriges jordbruksarrendatorers förbund. Det blev alltså en mycket klar majoritet både från remissinstanser som ser frågan ur rättslig synpunkt, och från remissinstanser som närmast har att se frågan från jordbrukets och landsbygdens synpunkter. Det är uppenbart att stödet för en friköpslag då var mycket begränsat.

Trots att utredningen framlades för tre år sedan och remissbehandlingen

för länge sedan avslutats, har regeringen varken lagt fram något förslag eller meddelat att den inte avser att låta förslagen leda till något regeringsförslag. Det vanliga förhållandet i riksdagen är ju att i vart fall majoriteten brukar avvisa motioner som berör ett område som har utretts och remissbehandlats, med motiveringen – som vi känner igen – ”att riksdagen inte bör föregripa regeringens ställningstagande”.

Men nu har situationen alltså blivit den motsatta. Regeringen förhåller sig passiv och synes ha avvaktat att riksdagen skulle uttala sig för eller emot ett av både utredningsmajoriteten och remissinstanserna avstyrkt förslag om friköpsrätt.

Under riksdagsbehandlingen har vi dels haft hearings, dels på andra sätt försökt sätta oss in i frågan. Jag har tillsammans med min partikamrat Stina Eliasson besökt flera arrendatorer tillhörande Willands arrendatorförening för att få en bild av läget. Vi fann många anmärkningsvärda och otillfredsställande förhållanden. Förståelsen för att många arrendatorer som lever under sådana förhållanden har drivit kravet på friköpsrätt ökade självfallet när vi tog del av dessa förhållanden. Jag räknar dock med att det skall kunna bli en avsevärd förbättring, om skyddet för arrendatorernas investeringar ökas, som utskottet enhälligt begär. Hur behjärtansvärt det än kan vara med de krav som har framställts och att jag förstår den situation som många har levt i, hoppas jag att det inom ramen för utvidgningen av nuvarande arrendatorlagstiftning skall kunna bli ett system där även dessa arrendatorers ställning stärks på ett tillfredsställande sätt.

Detta har lett till att jag tillsammans med mina medreservanter har funnit att de starka skäl som både utredningen och remissinstanserna har framfört mot en lag om tvångsmässigt förvärv av arrendeställen, klart visar att en sådan lag inte bör införas. Både av rättsliga skäl och av de olika praktiska skäl som har framkommit bör det stå helt klart att arrendatorernas ställning i vårt land skall skyddas genom arrendelagstiftningen, som vi hoppas snart skall kompletteras med skydd för arrendatorernas investeringar. Genom detta hoppas vi att alla arrendatorer, oberoende av om de betraktas som historiska eller inte, skall få en starkare ställning.

Ser vi på majoritetens motivering för att nu begära ett förslag om friköpsrätt, finner vi att majoriteten är synnerligen osäker om hur lagen skall utformas och anser att det nu, trots utredningen, inte föreligger underlag för hur den slutliga regleringen bör utformas. Majoriteten kan inte heller ange vilka arrenden som skall anses vara historiska.

När det gäller ägarkategorier som skulle tvingas sälja har det mest talats om fideikommissen eller tidigare fideikommiss, men undantag kan i så fall inte göras för flertalet av andra typer av jordägare, t.ex. svenska kyrkan och dess arrendeställen. Även om det finns enskilda församlingar eller pastorat som gärna skulle avyttra arrendeställen på frivillig väg har kammarkollegiet, som företräder kyrkan, under remissbehandlingen klart sagt nej till en rätt för arrendatorer att tvångsvis friköpa kyrkans arrendegårdar.

Fru talman! Centern har alltid slagit vakt om landsbygdens och jordbruksbefolkningens intressen. Vi har i olika sammanhang framfört krav på att domänverket och svenska kyrkan skall vara positiva till att genom markförsäljningar bidra till uppbyggande av enskilda jordbruk. Vi har alltid i våra re-

formkrav respekterat äganderätten, och detta måste vara vägledande även i dagens riksdagsbeslut. Själv har jag under många år i riksdagen när det gällt både jordförvärvslagen och fastighetsbildningslagen krävt större hänsynstagande till de mindre och minsta jordbrukarnas intressen och skydd för deras ägande.

Om riksdagen i dag begär en lag om friköpsrätt går man inte bara emot utredning, som har försökt klargöra frågeställningarna, och en nästan enhällig remissopinion, utan även emot en överväldigande majoritet av dem som friköpsrätten skulle vara till för, nämligen arrendatorerna. Jag vill nämna att Sveriges jordbruksarrendatorers förbund i en särskild skrivelse till lagutskottet har betonat sitt avståndstagande från lagstiftningen och redovisat att man har gjort en enkät bland sina medlemmar som utvisat att 85 % av medlemmarna tagit avstånd från införande av en sådan lagstiftning.

Fru talman! Det skulle vara synnerligen anmärkningsvärt om riksdagen trots arrendatorernas motstånd skulle begära en lag om tvångsvis friköpsrätt.

Med detta vill jag yrka bifall till reservationen 1.

OWE ANDRÉASSON (s):

Fru talman! Det betänkande, LU6 från lagutskottet, som nu behandlas tar upp frågor som berör olika saker på arrendeområdet.

Här tas bl.a. upp frågan om friköpsrätt vid historiska arrenden samt bostadsarrenden. Här berörs också arrendatorns vårdnads- och underhållsskyldighet liksom jordägares självintråde. Investeringsfrågornas betydelse för jordbruksarrendatorerna tas också upp i detta betänkande.

Frågan om friköpsrätten vid historiska arrenden är den fråga som under en följd av år har intresserat och engagerat många riksdagsledamöter från olika partier i deras motionsskrivande. Även riksdagens frågeinstitut har flitigt använts för att få svar på frågan: När får vi en lagstiftning om friköpsrätt för arrendatorer när det gäller historiska gårdsarrenden och bostadsarrenden?

Med begreppet historiska arrenden avses i huvudsak arrenden lydande under staten, kyrkan, fideikommiss, akademier och stiftelser.

När det gäller de arrenderade jordbruken i Sverige har man uppskattat att mindre än 5 % kommer att beröras av en lagstiftning. I de allra flesta fall har jorden brukats av arrendatorer under en lång följd av år. Det kan påvisas att dessa markområden, som fortfarande är utarrenderade, varit föremål för arrendering inte bara under hela 1900-talet utan även under 1800-talet – ja, även så långt tillbaka i tiden som på 1700-talet.

Mycket historiskt skulle kunna tas fram i frågor om friköp vid historiska arrenden. Låt mig bara peka på några årtal. 1789 var årtalet när bönderna i detta land blev ägare till fast egendom. Då kunde innehavare av kronohemman köpa dessa och bli självägande liksom skattebönder.

Frälsebönder och andra legotagare ställdes utanför jordreformen. År 1869 väcktes en motion i Sveriges riksdag om att frälsebönder skulle få friköpa sina gårdar. Frälseägarna lyckades få de lagstiftande att avstyra det framlagda förslaget.

Jag vill påminna om jordkommissionen som arbetade under åren 1918–

1923 och där man bl.a. framförde önskemål om friköp av arrendejordbruk och mark till bostäder. Liksom tidigare misslyckades man med att få gehör för tanken att ge frälsebönderna ett positivt besked om ett friköp.

Även under senare delen av 1970-talet, liksom under första delen av 1980-talet, har frågan om friköp av historiska arrenden varit föremål för utredning. Den senaste utredningen avlämnade sitt betänkande 1986.

Jordbruks- och bostadsarrendatorer har tålmodigt arbetat i generationer för att få friköpa sina arrendegårdar och arrendebostäder, där arrendet faller under s.k. historiska arrenden.

Värdet av all den mark som i generationer tillhört dessa arrendegårdar har av arrendatorerna arbetats upp och därmed också givits det värde jordbruksarrendet representerar i dagsläget.

För de flesta av dessa brukare av arrendegårdarna upplevs det som tungt och orättfärdigt att på den plats där man vuxit upp och i dag brukar jorden – och ser en ny generation växa upp – inte kunna äga det man brukar. Det borde inte vara förvånande för någon att man då eftersträvar och aktivt arbetar för att uppnå den trygghet för sig själv och sin familj som ett ägande av jordbruksfastigheten innebär.

För merparten är det naturligt med en friköpsrätt, i synnerhet som man är klar över att de som skulle ha brukat jorden är passiva brukare och inte har visat något intresse för marken under generationer.

De krav som från dessa arrendatorers sida under decennier rests på en friköpsrätt begränsar sig till de s.k. historiskt betingade ägaresituationerna och kan därför inte betraktas som något generellt ingrepp i fysiska personers äganderätt. Vad det i själva verket handlar om är att eliminera de kanske sista resterna av ett feodalt system och bereda arrendebbrukare en möjlighet att förvärva lagfart på den jord som de själva i generationer röjt, brukat, bebyggt och bebott och som de i många fall till väsentlig del äger.

Det är många som anser att friköpsrätt vid historiska arrenden är en viktig befolkningsrättslig fråga för familjejordbrukare och andra i bygder som hållits i osjälvständighet under meningslösa och utmönstrade beskattningsförhållanden eller klassindelningar från gångna århundraden.

Förutom jordbruksarrenden bör alltså även bostadsarrenden bli föremål för friköp. Det finns inga avgörande skäl som talar mot en sådan lösning.

Även inom kategorin bostadsarrendatorer är förhållandena stundtals sådana att det finns anledning att lagfästa en rätt till friköp. Vi kan alla läsa om hur vissa feodala kvarlevor finns, bl.a. i Västsverige.

Det måste ankomma på oss alla att med en lagstiftning hjälpa dessa människor, även om de inte är många, att få friköpa sina bostäder, då de kan visa på att deras släkt haft ett mångårigt boende på platsen, vilket ibland kan dokumenteras ända till 1700-talet.

Fru talman! Denna dag kan bli en historisk dag. Vi kan – om riksdagen följer lagutskottets majoritet – i dag ta det första lilla men mycket viktiga steget mot en lagstiftning för människor som troget och tålmodigt under generationer arbetat för att få friköpa den jordbruksfastighet, eller den mark med bostad, där de haft sin utkomst och sitt boende. Om riksdagen bifaller lagutskottets hemställan, att hos regeringen beställa ett lagförslag om bl.a.

friköp av historiska arrenden, kommer en stor orättvisa snart att vara historia.

Det skall erkännas att lagstiftningen på arrendeområdet successivt förbättrats under de senaste åren.

Nu går vi vidare från utskottets sida. Investeringsfrågorna är av stor betydelse för jordbruksarrendatorerna. Många arrendatorer har under årens lopp gjort stora investeringar för att kunna följa med i utvecklingen på jordbrukets område.

Utskottet har haft ett sammanträffande med företrädare för bl.a. jordägare, jordbruksarrendatorer och LRF. Dessa har framhållit att det finns ett stort behov av regler som skyddar arrendatorernas investeringar. En lagreglering om investeringsfrågorna är därför nödvändig.

Under punkten Övriga frågor i utskottets betänkande behandlas två motioner. I en av motionerna föreslås att en utredning tillsätts med uppgift att föreslå ändringar i arrendelagstiftningen syftande till en bättre fungerande arrendemarknad. Den lagstiftning – menar utskottet – vi i dag har fyller högt ställda krav på båda parter. Utskottets uppfattning är att en översyn för dagen därför inte är påkallad.

Den andra motionen tar upp frågan om förbättringar för jordägaren till självinträde samt precisering av jordbruksarrendatorernas vårdnadsplikt.

När det gäller jordbruksarrendatorernas vårdnadsplikt finner utskottet, i likhet med flera remissinstanser, att dagens lagstiftning fungerar till belåtenhet. Något behov av förändringar är därför inte aktuellt. Detta gäller också förslaget om jordägarens självinträde.

Som jag tidigare nämnt har under senare år en hel del förbättringar gjorts på arrendeområdet för att stärka jordbruksarrendatorernas ställning. Det kan inte komma i fråga, menar utskottet, att nu – som motionärerna önskar – medverka till att försämma lagstiftningen till nackdel för arrendatorerna.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till hemställan i lagutskottets betänkande på samtliga punkter och avslag på de till utskottsbetänkandet fogade reservationerna.

I detta anförande instämde Ingvar Johnsson och Bengt Silfverstrand (båda s).

ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Owe Andréasson uppehöll sig i sitt anförande kring Gustav III:s förenings- och säkerhetsakt av år 1789. I betänkandet Friköp vid historiska arrenden står på s. 94 att frågan om friköp från en historisk synpunkt ingående har utvecklats av Willands arrendatorförening med anknytning bl.a. till 1789 års förenings- och säkerhetsakt. Vidare står: Enighet föreligger dock om att det inte låter sig göra att i lagstiftning knyta an till dessa förhållanden. Nog därom.

Jag fick uppfattningen att Owe Andréasson menade att historiska arrendatorer skulle ha ett sämre skydd än alla andra arrendatorer i Sverige. Låt mig med anledning av detta återigen gå till nämnda betänkande, s. 90. Där står: Man kan inte påstå att dessa arrendatorer har en osäkrare ställning än andra. Samma skyddsregler gäller ju för dem som eljest. Snarare torde det

vara så att innehavare av historiska arrenden i praktiken har suttit säkrare än andra arrendatorer med kortare innehav.

I tidningen Land från förra veckan står under rubriken Riksdagen inne på farlig väg:

"Arrendatorerna har mycket starkt skydd i lagstiftningen. Att därpå medge att särskilda friköpsregler ska gälla för historiska arrenden öppnar för stor godtycklighet i tillämpningen.

Det svenska arrendesystemet är för bra både för näringen och för hugade nystartare för att genom klåfingriga politikers agerande riskera sitt rykte och dessutom kunna hamna i Europadomstolen.

Riksdagen bör alltså avstå från att ge regeringen i uppdrag att ta fram förslag till en ny lag."

Är Owe Andréasson motståndare till själva arrendeinstitutet som sådant? Det fanns en glidning i Owe Andréassons uttalande, så jag undrar: Är betänkandet ett första steg mot expropriation av all arrenderad mark i Sverige? Om man är negativt inställd till passivt jordägande måste det ju innebära att man är motståndare till arrenden. Jag bara ställer frågorna.

ULLA ORRING (fp) replik:

Fru talman! Jag anser att Owe Andréasson gick förbi flera av de frågor jag ställde i mitt anförande. Jag vill därför upprepa dem.

Vad avser utskottsmajoriteten med ordet bostadsarrenden? Jag vill erinra om att domänverket vid en hearing klart uttalade sig emot att sälja ut bostadsarrenden och på så sätt gynna vissa människor på fastighetsmarknaden.

Den utredning Owe Andréasson själv har varit med i och som försöker definiera begreppet historiska arrenden kom också fram till att det var mycket osäkert vilka arrendatorer som avsågs. Utredningen sade att begreppet skulle bygga på vissa jordägarkategorier, viss utarrenderingstid vad gäller jordägarna och viss tids innehav i fråga om arrendatorerna. Ett system som bygger på dessa komponenter skulle dock bli något komplicerat. Jag vill med anledning av detta be Owe Andréasson att än en gång precisera begreppet historiska arrenden.

Jag anser också att Owe Andréasson har förbisett den viktiga gruppen bestående av andra arrendatorer, vilken bl.a. togs upp i folkpartimotionen. Det gäller att se till att dessa arrendatorers ställning förbättras och att jordägarna och arrendatorerna själva inom arrendeinstitutets ram kan få fram bättre möjligheter för arrenden. Detta är en fråga som Owe Andréasson gled förbi alltför enkelt enligt min uppfattning. Utskottet borde ha ställt upp på förslaget om en utredning med uppgift att se över frågan om en arrendelag samt de regler som gäller inom arrendeinstitutets ram.

MARTIN OLSSON (c) replik:

Fru talman! Jag vill knyta an till en fråga som jag tog upp i mitt anförande och som Owe Andréasson inte alls nämnde, nämligen vilka åsikter de som är berörda har om förslaget till lagstiftning. I min hand har jag den skrivelse som lagutskottet har fått från Sveriges jordbruksarrendatorers förbund, som organiserar jordbruksarrendatorer i hela vårt land. Förbundet hade haft tillfälle att yttra sig över utredningen, men ansåg efter den hearing vi hade i

våras att detta var en så viktig fråga att man under sommaren eller hösten skickade in en skrivelse till oss. Man betonade i skrivelsen att organisationen som sådan är motståndare till att denna lagstiftning införs. Man hänvisar, som jag nämnde i slutet av mitt huvudanförande, till en undersökning man har gjort bland förbundets medlemmar och enligt vilken 85 % av SJA:s medlemmar tog avstånd från förslaget att lagstadga om friköpsrätt i enlighet med det som Owe Andréasson reserverade sig för i den utredning som ligger till grund för dagens ställningstagande.

Jag vill fråga Owe Andréasson: I vilket annat fall skulle man genomföra en lagstiftning som man anser vara till förmån för en grupp emot viljan hos den överväldigande majoriteten av denna grupp? Har detta förekommit vid något annat tillfälle?

OWE ANDRÉASSON (s) replik:

Fru talman! Allan Ekström frågar om det är meningen att all utarrenderad jord skall gå på försäljning. Jag talade ju från talarstolen om vilka det gällde, nämligen arrenden lydande under kyrkan, staten, akademier, fideikommiss och stiftelser. Det är på detta område vi rör oss, icke någon annanstans.

Vi tar ju i dag inte ställning till lagstiftningen i sig, utan vi – utskottsmajoriteten och, hoppas jag, även riksdagsmajoriteten – begär att regeringen skall komma med en lagstiftning.

Allan Ekström läste ju upp vad som skrivits om Europakommissionen, så jag behöver inte ta upp detta ytterligare en gång.

Det frågas också om kyrkan och staten. Representanter från kyrka och stat har ju, när vi har träffat dem, sagt att de inte är motståndare till en lagstiftning. De vill gärna sälja, och de har alltså inget emot att göra det. Men de anser trots detta inte att vi skall ha någon lagstiftning.

”Vi inom centern”, sade Martin Olsson i sitt anförande från talarstolen. Om jag inte har uppfattat det fel råder det delade meningar inom centern på det här området. Det är väl främst de som har varit på plats, fått ta del av problemen och tagit intryck av hur kanske framför allt de arrendatorer som lyder under fideikommiss har det, som tagit ställning för en friköpsrätt för dessa arrendatorer. Det har ofta också de som bor i närheten gjort.

ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Jag frågade Owe Andréasson om hans inställning till arrendeinstitutionen som sådan. Skall det vara krav på identitet mellan ägande och brukande? Jag fick ingen reaktion på den uppfattning som redovisades i tidningen Land av den 24 november 1989.

Samma dag fanns det i annonsbladet ATL en artikel under rubriken Extremister för friköpsrätt. Där heter det:

”En friköpslag gynnar bara ett fåtal bönder men sätter hela arrendemarknaden i gungning. En lag som i stället skyddar arrendatorns investeringar skulle däremot komma hela arrendatorgruppen till godo.

Den åsikten har Sveriges jordbruksarrendatorers förbund, SJA, som nu verkar tvingade att ta strid för arrendeinstitutet snarare än att leverera batalj mot jordägarna.”

Det finns här alltså en påtaglig oro från alla möjliga håll för att socialde-

mokraterna i själva verket är på väg att förstöra själva idén med arrendeinstitutet. Något svar på det fick jag inte.

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

Vissa arrende frågor

MARTIN OLSSON (c) replik:

Fru talman! Först till det faktum att jag nämnde centern i mitt anförande.

Jag nämnde centern i de sammanhang där centern har stått enig. Jag nämnde att vi har varit pådrivande när det gällt att få till stånd förbättringar av arrendelagstiftningen, jag nämnde att vi stod bakom kravet 1983 att den här frågan skulle utredas och jag nämnde avslutningsvis i mitt anförande att vi alltid har slagit vakt om landsbygdens och jordbruksbefolkningens intressen.

När jag talade om reservationen gjorde jag det i jagform. Jag har inte gjort någon som helst sammanblandning av de frågor som partiet är enig om och de frågor där jag liksom övriga är medvetna om att det inom centern finns olika uppfattningar.

Man redovisar kyrkans inställning på ett vilseledande sätt om man säger att man har träffat representanter för församlingar eller pastorat som inte har någonting emot att sälja. Jag sade i mitt anförande att det säkert finns församlingar och pastorat som vill sälja arrendeställen. Men det avgörande här är om det skall införas en tvångslag som tvingar kyrkan att sälja arrendeställen. I remissyttrandet från kammarkollegiet, som företräder kyrkan, har man klart tagit avstånd från en tvångslagstiftning – det råder inga som helst tvivel om det.

Jag fick inget svar på frågan, varför man nu vill begära en lagstiftning som 85 % av de berörda, alltså medlemmarna i Sveriges arrendatorers förbund, klart har uttalat sig emot.

ULLA ORRING (fp) replik:

Fru talman! Owe Andréasson redovisade inte, tyckte jag, några principiella skäl för en eventuell tvångslag och inte heller vad som ligger bakom skrivningen i betänkandet. Jag har fortfarande inte fått svar på min fråga om vad som avses. Enligt majoritetens förslag får regeringen faktiskt mycket fria händer.

Jag vill särskilt fråga vad som menas med "ett enkelt men från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande inlösensförfarande samt bestämmelser som garanterar en ur bägge parter synpunkt skäligen ersättning". Hur skall detta krav tillgodoses, Owe Andréasson? Jag vill ha ett preciserat svar på det.

Det som Owe Andréasson sade i sitt anförande om de övriga motioner som kommit från folkpartiet och moderaterna om att förbättra lagstiftningen inom arrendeområdet var inte riktigt korrekt. Domänverket och Sveriges jordägareförbund har faktiskt tillstyrkt förslaget att se över vårdnadsplikten. De har också tillsammans med kammarkollegiet sagt sig vara positiva till att se över arrendelagstiftningen. Det är ju ett förslag som majoriteten förkastar.

En viktig fråga gäller också möjligheterna för jordägaren själv i den här arrende frågan.

Jag vill också att Owe Andréasson skall utveckla vad talet om bostadsarrende betyder – hur många är det och vad gäller det för någonting?

OWE ANDRÉASSON (s) replik:

Fru talman! Om det här får några negativa effekter på arrendeinstitutet är det i dag för tidigt att uttala sig om. Motståndarna till ett förslag tar ibland fram sådana synpunkter. Man säger t.ex. i det här fallet att kommer lagstiftningen till stånd kommer arrendeinstitutet att försvinna och det blir ingen utarrendering. Man får vara försiktig med att dra några långtgående slutsatser av sådant.

Låt mig påminna om att vi för några år sedan hade en debatt här i kammaren om löntagarfonderna. Man sade då från det parti som Allan Ekström tillhör att alla företag skulle flytta ut ur Sverige och att vi skulle få stor arbetslöshet här. Jag ställer bara frågan: Vi har löntagarfonder – hur är det i dag? Jag menar alltså att man inte skall dra förhastade slutsatser av det här.

Här sägs att det är fråga om en tvångslag. Nej, det är helt frivilligt – den arrendator som vill köpa får köpa; den som inte vill köpa slipper. Det är inget tvång.

Det är många av arrendatorerna, bl.a. de som arrenderar av domänverket, som säkert inte kommer att friköpa, beroende på att de är till åren komna, beroende på att det är fråga om så stora gårdar att det skulle kosta många miljoner, beroende på att de inte vill betala sådana summor och beroende på att de tycker att de har det bra som det är.

Men de av arrendatorerna som har det allra sämst är de som lyder under fideikommissen. Martin Olsson säger att 85 % av arrendatorerna säger att de inte vill ha detta. Men fråga då de 5 % som ligger under de historiska arrendena – de utgör bara 5 %, till skillnad från 15 % – så får vi se vad vi får för resultat!

Förste vice talmannen anmälde att Ulla Orring, Martin Olsson och Allan Ekström anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

ELISABETH PERSSON (vpk):

Fru talman! I alla tider har frågor som rör jordfördelningen varit en källa till konflikter och givit upphov till mycket starka känslor. Vi vet att de under historiens gång har orsakat såväl inbördeskrig som uppror, revolutioner och kolonialkrig. Att ha makt över sitt eget liv är för många människor än i dag en fråga om tillgång till jord att bruka. Att äga jord som andra tvingas bruka åt en är ett uttryck för makt, och ofta innebär det förtryck.

Vi talar gärna om vårt eget lands historia som de fria, självägande böndernas historia. Den svenske bonden har lyfts fram som symbol för allmogen, dvs. allt folket. Han har också fått avlösa vikingen som den nationella symbolen. De feodala makt- och ägandestrukturer som rådde i övriga Europa från 1000-talet och på vissa håll ända in på 1800-talet betraktar vi gärna som för oss och vårt land främmande.

Den här historiebeskrivningen är ytlig och falsk. Den förtiger att det här i vårt land rådde ett slavsamhälle långt in på 1000-talet genom att ge intryck av träl var detsamma som avlönad jordbruksarbetare. Den förtiger de jordlösa torparnas och dagsverksarbetarnas, backstugesittarnas och tjänstehjonens historia, och den förtiger den rättslöshet och otrygghet som än i dag är en

verklighet för många arrendatorer. Den förtiger att det har funnits och på vissa håll alltså finns feodalherrar.

Vi tror också gärna att den nödvändiga omfördelning av jord som skett här i Sverige har passerat smärtfritt och varit rättvis och att den är fullt genomförd. Vi vill ju gärna se oss som bättre än andra i det här fallet. Vi har ju inte haft vare sig bondeuppror eller torparstrider, åtminstone inte som i Mellaneuropa på 1500-talet eller för den skull i Finland i början på detta århundrade, för att nu bara nämna några exempel.

Men skiftesreformerna, som pågick i 200 år, upplevdes nog av många av dem som var inblandade som fruktansvärda övergrepp och ledde till personliga tragedier. Alla tyckte nog inte heller att resultatet blev rättvist precis! Owe Andréasson har beskrivit detta tidigare i sitt anförande.

Frågor som berör ägande, makt och fördelning av jord går alltså aldrig spårlöst förbi. Jorden föder oss, men ägandet, dvs. besittningen av jorden, förbittrar och förblindar oss, och den orsakar både bokstavligt och bildligt ett lidande – förr och nu, överallt i världen.

Jag tror inte att någon av oss tycker något annat än att Indiens bönder, Perus indianer och Brasiliens lantarbetare har rätt till jord att bruka och leva av och att de har rätt att äga den jorden. Åtminstone de flesta av oss kan nog enas om att en rättvis fördelning av jorden är både nödvändig och avgörande för att det skall vara möjligt för u-ländernas människor att försörja sig och för att deras levnadsförhållanden skall bli värdiga.

Men har då dessa principiella ställningstaganden med Sverige i dag att göra?

Jo, fru talman, det har de faktiskt. Vi skall nämligen i dag fatta beslut om huruvida vi skall göra upp med en av de sista resterna av feodalismen i Sverige, huruvida vi skall göra det möjligt att skapa rättvisa för några hundratals arrendatorer och om vi skall genomföra en sentida jordreform. Vi skall besluta om huruvida vi äntligen skall vara villiga att rätta till missförhållanden som gäller jord och jordäggande och som i många fall går upp till 200 år tillbaka i tiden.

Frågan är om människor vars släkt i generationer har arrenderat jord och bostad av samme ägare, skall få rätt att köpa den jord han och hans släkt brukat och vuxit samman med. Det handlar inte om arrenden över huvud taget, det handlar inte om gratis överlåtelse utan om en rätt till friköp av historiska arrenden. Det är viktigt att poängtera detta.

Det är nu mer än tio år sedan vpk först gjorde riksdagen uppmärksam på problem i samband med arrenden av mark och bostadshus. Sedan dess har vi åtskilliga gånger i motioner krävt friköpsrätt för historiska arrenden. Under senare år har vi till vår tillfredsställelse fått sällskap i kampen för friköpsrätten av både socialdemokrater och centerpartister. Jag vill i detta sammanhang särskilt uppmärksamma Owe Andréassons insats, som jag tror har varit av stor betydelse för att socialdemokraterna nu har tagit ställning för rätten att friköpa historiska arrenden.

Motståndet är dock så gott som massivt från de borgerliga partiernas sida. Det är beklagligt, fru talman, att det nu inte är ett enigt utskott som står bakom lagutskottets betänkande. Dock är det väl för mycket begärt att mo-

deraterna, om så bara en endaste gång, skulle ställa sig på de svagares sida och försvara deras rätt till trygghet och ägande.

Hur kan exempelvis folkpartiet i sin argumentation mot rätten att friköpa historiska arrenden använda liknelsen mellan hyreslägenheter och bostadsrätter? Ena dagen talar de sig varma för att hyresgäster i hyreshus skall kunna friköpa sina lägenheter och omvandla dem till bostadsrätter, för att sedan, som i dag, motsätta sig att några arrendatorer skall få rätten att friköpa de gårdar de bebott och odlat i generationer. Detta är mig en fullständig gåta.

Den så omhuldade rätten till egendom gäller uppenbarligen enligt folkpartiet och moderaterna endast för somliga. I det här fallet gäller det bara dem som besitter väldigt stora egendomar, exempelvis fideikommissarier, kyrkan och domänverket.

I reservationen som också undertecknats av centerpartister tas dessutom till brösttoner. Det talas om expropriationsliknande tvångsförvärv och angrepp på annans ägande, det talas om tvångslagstiftning. Tidigare i ett anförande hör vi t.o.m. talas om stöld. Det är inte någon mätta på vilka förfärligheter dessa jordägare skulle drabbas av om arrendatorerna fick rätt att friköpa gårdarna. Nej, det är mycket som är märkligt i denna argumentation, fru talman. Att liberalerna skulle vara de som längst skulle slå vakt om de feodala herrarnas ställning i det här landet hade jag faktiskt inte väntat mig. Precis de argument som förs fram i reservationen använder sig de stora jordägarna av i Sydamerika när det blir tal om jordreformer där. Det hela är närmast pinsamt.

Från vissa håll har det hävdats att det inte behövs någon friköpsrätt. Exempelvis menar kyrkans företrädare, som är stora jordägare, att deras arrendatorer inte vill friköpa. Att därför dra slutsatsen att det är onödigt med rätt till friköp av historiska arrenden är fel. Säkerligen har priset spelat stor roll för arrendatorernas intresse av ett friköp när det gäller de tidigare nämnda exemplen. Sätts priset efter marknadsvärde och inte efter brukningsvärde tvingas nog tyvärr många arrendatorer att tacka nej till friköp.

Nej, fru talman, nödvändigheten av att friköpsrätten blir lagstadgad och reglerad är uppenbar. Det finns arrendatorer som envist nekas friköp i många decennier. Därför är det med stor tillfredsställelse jag nu yrkar bifall till lagskottets betänkande och avslag på reservationerna.

Nu ankommer det på regeringen att utforma förslag på lagstiftning och därefter återkomma till riksdagen. Jag förutsätter att regeringen nu verkligen bemödar sig och inte förhalar frågan utan snarast presenterar en proposition i riksdagen. En av de sista feodala kvarlevorna har då försvunnit från vårt land.

Fru talman! Det kan tyckas som en tanke, men kanske är det bara en tillfällighet: senare i dag skall vi ta ställning till kungadömet avskaffande. Vilken dag blir vi mogna att helt och hållet göra upp med feodalismen i Sverige?

ULLA ORRING (fp) replik:

Fru talman! Elisabeth Persson sade med styrka i rösten att vi nu äntligen skall göra upp med det feodala system som råder i Sverige.

Jag måste tillbakavisa dessa synpunkter. Friköp handlar om frivilliga åta-

ganden mellan den som säljer och den som köper varan. Det är den liberala uppfattningen. Vi tillämpar inte ett tvångsförfarande sådant som Elisabeth Persson vill stå för.

Elisabeth Persson glömmer också helt och hållet bort den Europakonvention som Sverige har anslutit sig till. Vi har gjort ett klart ställningstagande för att fysisk och juridisk persons rätt till egendom skall lämnas oinskränkt.

Jag vill än en gång säga till både Elisabeth Persson och Owe Andréasson att ett köpeavtal bygger på frivillighet, att den ena parten vill sälja och att den andra parten frivilligt kan köpa. Det kommer den här lagen inte att innebära. Det är på samma sätt med fallet med hyreslägenheter. Också det bygger på att det finns en som frivilligt vill sälja och en som frivilligt vill köpa.

Det är folkpartiets inställning.

Jag skall inte bemöta de andra frågorna. Jag vill bara säga att den friköpslinje som nu drivs av kommunisterna och socialdemokraterna innebär ett expropriationsliknande förhållande. Då är det inte längre fråga om frivillighet. Vi i folkpartiet tycker att människor frivilligt skall få avgöra om de vill sälja eller köpa.

ELISABETH PERSSON (vpk) replik:

Fru talman! Ulla Orring säger: Vi tycker att människor frivilligt skall få avgöra om de skall sälja eller köpa.

Ja, men det är ju faktiskt på det sättet att här har de här människorna velat få köpa i långliga tider, men de har inte fått göra det! De har inte kunnat komma fram på frivillighetens väg, därför att starka ägarkrafter har gått emot detta.

Ulla Orring glömmer också de historiska orsaker som ligger bakom. Det handlar många gånger inte alls om glasklara ägarförhållanden, utan det är i några av de här fallen urgamla tvister som ligger bakom.

Det hjälper inte hur ofta Ulla Orring upprepar försöket att logiskt ursäktas sitt ställningstagande om tvångsförfarande. De som verkligen har utsatts för tvånget är faktiskt de arrendatorer som har velat friköpa sina gårdar men hindrats att göra det.

Jag skulle faktiskt vilja uppmana Ulla Orring att läsa en bok av Väinö Linna som heter Högt bland Saarijärvis moar. Där beskrivs på ett otroligt fascinerande sätt just hur det kan ha gått till med brukandet av jorden, vems arbete som har skapat värdena osv. Jag är övertygad om att Ulla Orring skulle få sig en tankeställare om hon satte sig in i Jussi Koskalas levnadsöde.

ULLA ORRING (fp) replik:

Fru talman! Jag behöver inte alls ursäktas mitt ställningstagande, Elisabeth Persson. Folkpartiets ställningstagande är att värna om äganderätten. Det är något ganska självklart för oss liberaler.

Jag vill erinra Elisabeth Persson om att det har funnits möjligheter för den här gruppen av arrendatorer också att friköpa sina ställen. Det har jag redovisat i mitt anförande.

Jag tycker också att Elisabeth Persson gör saken alldeles för enkel för sig genom att helt hoppa över de övriga krav som vi från folkpartiet har framfört, om jordägarens självinträde, om vårdnadsplikt och förlängning av ar-

rendeavtal – allt som finns dokumenterat i reservation nr 3, som Elisabeth Persson inte har velat ställa upp för.

Jag tycker det är ett ensidigt ställningstagande Elisabeth Persson gör i den här debatten. Vi i folkpartiet är för äganderätten, och den äganderätten bygger på att den som vill sälja skall kunna göra det frivilligt. Det skall inte ske under tvång, vilket det här förslaget kommer att innebära.

CARL G NILSSON (m):

Fru talman! Jag har redan instämt i Allan Ekströms anförande, men jag tycker det finns anledning att göra det ytterligare en gång.

Nog tycker jag att det var litet oförsiktigt av Owe Andréasson att avfärda farhågorna om effekterna av lagstiftningen med att jämföra med löntagarfonderna. Om vi har något allmänt, stort problem i Sverige i dag, så är det vårt näringslivs brist på vilja att investera i Sverige och svenska företags stora investeringar utomlands i stället.

I betänkandet finns en mening med följande lydelse: "Också arrenden som i framtiden fyller kraven bör således kunna ge rätt till friköp." Den formuleringen, i kombination med det oerhört starka och på senare tid än starkare besittningsskyddet, tycker jag är mycket anmärkningsvärd. Den blir ännu mer anmärkningsvärd när jag hör att Owe Andréasson säger att det här är det första, lilla steget i lagstiftningen på det här området.

Fru talman! Förslaget till friköpslag är ett skamgrepp på Sveriges självägande bönder och på jordägarna. Därmed är det också till skada för arrendeinstitutet som sådant med dess stora antal duktiga arrendatorer.

Fru talman! Jag har emellertid närmast begärt ordet för att något uppehålla mig vid arrendelagstiftningen främst ur jordbrukspolitisk synpunkt. Detta betänkande har nämligen inte varit på remiss i jordbruksutskottet – en anmärkningsvärd brist, tycker jag, eftersom hela lagstiftningen i så hög grad berör jordbrukspolitiken över huvud taget.

Ungefär hälften av Sveriges åkerjord brukas som arrende. Det är många olika slags arrendeformer, från fasta, långvariga gårdsarrenden till korta upplåtelseformer av mer eller mindre fast slag. Generellt kan man säga att för brukarnas del har arrendeformen ett lågt pris jämfört med förräntningskostnader av marknadspriset på jordbruksfastigheter. Detta innebär att för många jordbrukare – framför allt gäller det nystartande jordbrukare – är arrende av en jordbruksfastighet den enda realistiska utvägen att etablera sig som bonde. Det är alltså mycket viktigt att vi har en fungerande arrendemarknad med ett utbud av åkermark som kan upplåtas med fasta, helst långa kontrakt som ger de avtalslutande parterna möjlighet till en fast planläggning och som ger trygghet i tillvaron.

De senaste årens ändringar i arrendelagstiftningen har konsekvent och ensidigt gynnat arrendatorernas ställning i ett avtalsförhållande. Besittningsskyddet har stärkts intill omöjlighet för jordägaren att byta arrendator eller att ens ibland återinträda som brukare på sin egen gård. Arrendator kan ställa sådana krav på tvångsmässiga åtgärder som följer av bestämmelserna om byggnadsskyldighet eller skyldighet att utföra täckdikning på arrendestället som omöjliggör för jordägaren att erhålla en acceptabel förräntning på i jord bundet kapital.

Dessa ensidiga åtgärder har skapat en obalans på arrendemarknaden. Konsekvensen har blivit att utbudet av arrendejord för framför allt långa, fasta avtal har minskat. Jordägarna vågar helt enkelt inte arrendera ut sin jord genom avtal som ger arrendatorn ett suveränt övertag.

Detta har medfört att samarbetet mellan jordägare och arrendatorer tagit andra former. Man skriver i stället mycket korta avtal, eller andra former av avtal för att försöka kringgå lagstiftningen. Denna utveckling är klart skadlig för *båda* parterna på arrendemarknaden. Därmed är den också skadlig för hela samhället. I min och Ingvar Erikssons motion 1988/89:L504 tar vi upp de här frågorna. Jag anser att det nu är hög tid att analysera konsekvenserna av den gällande lagstiftningen och att göra erforderliga ändringar. Härvidlag måste utgångspunkten vara att det skall finnas en avtalsfrihet för båda parter. Ett mycket stort – och det har sagts flera gånger i dag – antal remissvar ger oss stöd för de här synpunkterna.

Herr talman! Jag önskar bifall till reservation 1 liksom också till reservation 3.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

OWE ANDRÉASSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon stor debatt med Carl G Nilsson utan bara säga, att när jag talade om det första lilla steget, ville jag förklara vad det innebar. Nästa steg blir lagstiftning.

SVEN-OLOF PETERSSON (c):

Herr talman! I det nu aktuella betänkandet, LU6, med rubriken vissa arrendefrågor, tas frågan om arrendatorers rätt till friköp av historiska arrenden upp.

Under den senaste allmänna motionstiden väckte jag själv en motion i ärendet, L501. I denna pekade jag på historiska orsaker till de rådande förhållandena och angav också skäl till varför jag anser det vara både viktigt och befogat att denna grupp arrendatorer ges möjlighet att friköpa sina arrenderade gårdar.

Rätten till friköp borde egentligen vara helt naturlig, i synnerhet som vanligt enskilt ägande ej berörs. Det historiskt betingade ägandet av arrendegårdar har sitt ursprung i förhållanden som rådde och beslut och bestämmelser som fattades under för länge sedan svunna epoker. Det borde därför vara en självklarhet att reglerna och lagarna även på detta område får en utformning som svarar mot dagens samhällsförhållanden.

Avfolkning och tomma bygder har ibland blivit följderna av historiskt betingade ägarkategoriernas grepp över bygder och befolkning på många håll i vårt land. Det är viktigt att dessa förhållanden ändras. Om det skall vara möjligt att värna och vidareutveckla jordbruk och bygder, är det viktigt att den aktuella befolkningen i de berörda bygderna ges möjlighet att själv fatta de avgörande besluten. Det nu rådande ägarsystemet är helt och hållet att betrakta som ett passivt ägande utan någon fysisk koppling till de aktuella fastigheterna och bygderna. Det är viktigt att peka på att det endast är ca

I 200–2 500 jordbruk i vårt land som har denna historiskt betingade bakgrund och således kan komma att omfattas av en reform av detta slag. Även om antalet kan synas ringa i relation till det totala antalet jordbruk i vårt land, utgör inte minst den historiska bakgrunden för dessa aktuella jordbrukare ett fullt berättigat skäl till att vi i dag fattar beslut i enlighet med majoritetens förslag. Den i detta fall aktuella befolkningsgruppen har ju också under sekler arbetat och verkat för rätten till självständighet och självägande. Det är nu hög tid att dessa strävanden bär frukt.

I debatten har man till vissa delar gått i från att behandla endast det historiska ägarmotivet, vilket i huvudsak har varit motivet för de aktuella motionerna. En förändrad lagstiftning på detta område borde faktiskt medverka till att ägandet breddas och att *en* form av koncentrerat ägande minskar.

Sedan utredningen Friköp vid historiskt arrende lades fram har ytterligare motiv som talar för friköpsrätt framkommit. Först kan nämnas den alltmera kritiserade inställningen till passivt ägande och långvarigt dödsboäggande. Även kampanjen "Hela Sverige skall leva" talar för det riktiga i att befolkningen på landsbygden ges möjlighet till utkomst och arbete. Även med hänsyn till detta är det viktigt att den aktuella befolkningsgruppen ges full bestämmanderätt över sin egen framtid.

Utvecklingen står absolut inte stilla. Ständigt kommer nya krav och bestämmelser. I dag är sådana krav och bestämmelser aktuella för jordbruksarrendatorer och även andra lantbrukare, inte minst beträffande miljösidan och djurskyddet. Det tarvas ständigt nya investeringar på såväl byggnadssidan som marksidan. Dagens förhållanden gör det mycket svårt att klart fastställa vem det egentligen är som har ansvaret för att dessa investeringar kommer till stånd. Dessa problem och andra likartade leder ofta till tvister mellan ägare och arrendator. Vid självägande uppkommer naturligt nog inte tvister av denna art.

Det institutionella ägandet torde i allt väsentligt strida mot vedertagna principer om den enskildes rätt och möjlighet att socialt, kulturellt och näringsmässigt utveckla sin egen bygd och sitt eget jordbruk.

Sambandet mellan brukande och ägande, som ofta anses viktigt, har på grund av detta historiska förhållande helt satts ur spel. Detta självklara samband måste ses som en livsnerv och en livsnödvändighet i varje lantbrukarfamiljs och varje jordbruks liv.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till majoritetens förslag vad gäller friköpsrätt vid historiska arrenden.

I detta anförande instämde Stina Eliasson och Marianne Andersson (båda c).

BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Det finns både jordbrukspolitiska, sociala och regionalpolitiska skäl att friköp av dessa arrendegårdar skall få komma till stånd. Så skrev f.d. ordföranden i jordbruksutskottet Einar Larsson och hans centerpartistiske partivän Lennart Brunander i en motion till denna riksdag 1983. Dagens företrädare för centerpartiet, Martin Olsson, litar inte på sina jordbrukspolitiska förgrundsgestalter.

I en motion till årets riksdag talas det om starka skäl för ett införande av en friköpsrätt i det fall då arrendet har innehafts av arrendatorn och hans släkt under flera generationer. Motionärerna anser att en sådan lösningsrätt inte bör innebära någon orimlig inskränkning av äganderätten. Motionen har undertecknats av bl.a. Bengt Harding Olson, folkpartiet, som tidigare har varit åklagare. Min fråga till Ulla Orring lyder: Litar inte folkpartiet på sina juridiska experter och sakkunniga?

Herr talman! Det är ett historiskt beslut som vi snart skall fatta om friköp av s.k. historiska arrenden. Om lagutskottets förslag vinner bifall, vilket allt talar för, har riksdagen klart och entydigt uttalat att de kanske sista resterna av ett feodalt system skall avskaffas. Det finns därför anledning att sätta in denna fråga i ett historiskt perspektiv. För att understryka på vilken bräcklig grund den äganderättsprincip vilar som nu konservativa kretsar i vårt land med sådan envetenhet hävdar, får vi gå tillbaka till drottning Kristinas dagar på 1600-talet, denna drottning som lättsinnigt strödde omkring sig förläningar till sina gunstlingar. Förvisso lyckades Karl XI genom sin berömda reduktion dra in en del av dessa förläningar till kronan, men han nådde inte ända fram. Många adelsmän, som i stor omfattning hade lagt frälsebondejord under sig, instiftade fideikommiss, vilket innebär att ätten inte får sälja jorden. Adeln skulle för all framtid behålla sin överhöghet över bönderna. Än i dag gäller i stor utsträckning sådana bestämmelser.

Det handlar alltså *de facto* inte om någon inskränkning av någon annans äganderätt, utan om en utvidgning av äganderätten och en myndighetsförklaring av enskilda människor, vilkas vardag till stor del har styrts av feodalsamhällets lagar. Det handlar om jordbruksbefolkningen under publika ägslag och adelns fideikommiss från 1700-talet. Det handlar om generationers kamp för friköp av sina fädernegårdar och därmed enskilt ägande för en större krets. Det handlar om brukarna i de bygder som ställdes utanför de skatteköpsreformer som är grunden för nästan all enskilt ägd jordbruksmark sedan århundraden tillbaka. Det bör påpekas att en fideikommissinnehavare inte äger jorden utan innehar arrendestället med fideikommissrätt, vilket är en väsentlig skillnad.

I princip kan sägas att för mer än 200 år sedan avlidna inte får avhända sig något slag av jordäganderätt till de kommande fideikommissarierna. Vid den tiden förelåg knappast äganderätt till frälseböndernas gårdar i den mening som gäller i vår tid för självägande jordbrukare.

Det handlar *inte* om någon lag som ger en privatperson rätt att expropriera någon annan privatpersons mark. För att illustrera detta kan vi genomföra följande tankeexperiment.

Tänk om all jord i vårt land ägdes av fideikommiss sedan 1700-talet eller i alla fall sedan flera hundra år tillbaka och alla Sveriges bönder var underlydande arrendatorer, att de vore styrda av arrendekontraktets bestämmelser med allt vad detta innebär. Skog och jakt var fråntagna alla jordbrukare.

För att citera en motion till LRF:s riksförbundsstämma 1985 kring detta tankeexperiment: "Om detta ägande låg hos s.k. privatpersoner av högre ställning som under århundradet inte själva plöjt, röjt, mockat eller slagit i en spik, skulle det också då varit en rättsprincipiell fråga att säga nej till

jordbruksbefolkningens krav på självständighet genom friköp? Naturligtvis inte!”

På ägarsidan har ingen nu levande människa eller dess förfäder någonsin brukat eller bebott de här gårdarna det nu rör sig om. Naturligtvis gäller det samma domänverket, kyrkan och andra publika ägare.

I detta sammanhang kan nämnas att riksdagen 1980 gav kronotorparna i Norrland oförbehållsam rätt att friköpa sina odlingslägenheter med byggnader, vilka låg under domänverkets förvaltning.

Mumien går igen, skulle man sammanfattningsvis kunna säga om de inlägg som försvarat en gammal feodal kvarleva här i dag.

År 1869 väckte lantmannarepresentanten Ola Jönsson i Kungshult en motion med krav på utredning om frälsejorden i Skåne. Motionen väckte en storm av indignation inom skånska jordägarkretsar och den konservativa tidningspressen rasade. Greve Arvid Posse uttalade farhågor för inbördeskrig därest Ola Jönssons motion om en undersökningskommission om frälsejorden i Skåne blev tillsatt.

Motionen avlogs senare men hade med rösterna 82 mot 81 varit hänskjuten för behandling i utskott.

I dag, herr talman, hotar inte den samlade konservatismen i Sveriges riksdag med något inbördeskrig. Nej, nu är det Europakommissionen för mänskliga rättigheter som är det vapen med vilket man bygger upp bastioner till försvar för privilegiesamhället.

Vad säger då Europakommissionen till försvar för den äganderätt som här åberopas? Jo, förutom det som är citerat har man här valt att plocka ut de avsnitt som gagnar de egna syftena. För att lägga till det både Allan Ekström och andra säkert har läst men som det inte passar deras syn att här framföra skall jag hjälpa dem på traven med nödvändiga kompletteringar.

Kommissionen konstaterar att ett verkligt skydd för äganderätten förutsätter att ägaren har en viss rätt till ersättning om han berövas sin egendom. Det finns inte någon som har ifrågasatt rätt till ersättning för dem som i det här fallet genom friköp får avstå en del till någon annan.

Samtidigt har kommissionen understrukit att staten har ett betydande mått av frihet – ”a wide margin of appreciation” – att själv bedöma om en balans föreligger mellan berörda intressen. I ett för denna diskussion intressant rättsfall från Storbritannien kom kommissionen fram till slutsatsen att det inte var fråga om brott mot artikel 1. Däremot kan det i reservation 1 åberopade Sporrong- och Lönnrothmålet inte sägas vara särskilt relevant för de begränsade fall av friköpsrätt vi nu diskuterar.

Utvecklingen har inneburit att allt mindre av det samlade kapitalet i ett jordbruk utgörs av jordägarskapet. Vid de historiska arrendena är brukarens ekonomiska insats i form av djur och rörelsekapital, maskiner och inventarier, grundförbättringar i mark och byggnader ofta dubbelt så stor som jordägarens insats. Exempel, mycket färska sådana, visar att arrendatorer vid gods i såväl Västergötland som Skåne svarar för 95 % av kostnaderna för ombyggnads- och investeringsarbeten.

Herr talman! Arrendatorer vid s.k. historiska arrenden vill i stor utsträckning friköpa sina gårdar, men vissa konservativa krafter anser att allt skall förbli vid det gamla. Detta påminner i mycket om den berömda s.k. Hamil-

tonska slutsatsen, dvs. det av lundaprofessorn Bengt Lidforss i uppsatsen Akademiska undantagsgubbar återgivna yttrandet av nationalekonomen Gustaf Hamilton. Denne Hamilton fällde apropå större jordegendoms relativa fördelaktighet följande visdomsord: "Om man tar i betraktande de avseenden som i avseende på jordegendomen bör tagas i betraktande, så finner man, att det är allra bäst precis som det nu är." Vad vi i dag fått uppleva är ett antal borgerliga upprepanden av Hamiltons slutsats.

Men, herr talman, jag är övertygad om att riksdagen om en stund fattar ett beslut som innebär att enskilda människor, som i generationer röjt, brukat och bebyggt den jord de i stora delar redan äger, skall av Sveriges folkvalda församling få sin slutgiltiga myndigförklaring.

I detta anförande instämde Bengt Kronblad, Christer Skoog och Ingvar Johnsson (alla s).

MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Jag skall inte gå in på Bengt Silfverstrands omfattande resonemang i den här frågan, men mitt namn nämndes i början av hans anförande, och det var det som föranledde mig att begära replik. Jag vill göra ett klarläggande, eftersom Bengt Silfverstrand försöker framkalla bilden av att jag skulle ha frångått centerns ståndpunktstagande.

År 1983 väcktes det flera motioner om att det skulle tillsättas en utredning om friköpsrätt. En av de motionerna väcktes av några centerpartister, med jordbruksutskottets dåvarande ordförande Einar Larsson som första namn, vill jag minnas. Bland motionärerna fanns då även Lennart Brunander. Som jag sade i mitt huvudanförande, var vi för att frågan skulle noggrant prövas av en utredning.

Utredningen tillsattes, och när den hade arbetat i några år hade den fått fram ett omfattande material och gjort bedömningar av både positiva och negativa sidor med en eventuell lag om friköpsrätt. Lennart Brunander var vår representant i utredningen, och eftersom han nu inte är i kammaren vill jag tala om att han vid ett sammanträde med centerns riksdagsgrupp redovisade de skäl både för och emot som utredningen kommit fram till. Det är skäl som jag i stort sett återgav i mitt huvudanförande, så dem skall jag inte försöka hinna med på de här tre minuterna.

Mot bakgrund av de många skall vi säga praktiska problem som fanns med införande av friköpsrätt och mot bakgrund av att en sådan var något främmande för svensk rättstradition – det fanns många fler anledningar också – blev Lennart Brunanders ställningstagande att han inte ville biträda förslaget om införande av en friköpsrätt. Det är precis den uppfattning han framförde då som jag har hävdad under lagrådsbehandlingen av denna fråga. Detta har lett till att jag är en av reservanterna.

ULLA ORRING (fp) replik:

Herr talman! Bengt Silfverstrand lägger ord i vår mun som vi inte har sagt, nämligen att allt skall förbli vid det gamla. Det är faktiskt inte så, Bengt Silfverstrand.

Jag vill också ta upp Bengt Silfverstrands påstående att vi i folkpartiet inte

litar på våra egna. Jag har i denna debatt ganska klart redovisat för den motion som Bengt Harding Olson och Karl-Göran Biörsmark står bakom och i vilken man verkligen vill gå vidare inom arrendeinstitutets ram för att förbättra villkoren.

Vi vet att arrendeinstitutionen har en väldigt stor betydelse för det svenska jordbruket. Vi vet också att jordbruket kommer att genomgå stora förändringar. Därför har vi i denna reservation från folkpartiets sida, som tyvärr inte utskottets övriga politiska partier ställt upp på, velat se över hela arrendelagstiftningen för att förbättra villkoren, både för arrendatorer och för jordägare. Det står jag fast vid. Sedan vill jag upprepa vad jag sagt så många gånger, att beträffande folkpartiets inställning till äganderätten är det ett starkt krav i vårt parti att respektera äganderätten.

Det är intressant att Bengt Silfverstrand är kapabel att tolka Europakonventionen. Det har inte utskottets majoritet klarat av.

ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Bengt Silfverstrand gjorde i sin historiska exposé hänvisningar till drottning Kristina som delade ut förlänningar. Det skulle då ha relevans i dagens lagstiftningsärende.

På s. 84 i utredningsbetänkandet Om friköp står:

De nuvarande fideikommissen är inga förlänningar. Innehavaren kan härleda sitt innehav till ett vanligt köp eller – i något enstaka fall – byte i en tidigare generation. De fideikommiss som tidigare förlänats drogs in under reduktionen.

Bengt Silfverstrand kom också in på Gustav III:s förenings- och säkerhetsakt av 1789.

Som jag sade tidigare skriver man i utredningsbetänkandet om detta:

Enighet föreligger dock om att det inte låter sig göra att i en lagstiftning knyta an till dessa förhållanden.

Min syn på äganderätten grundar jag på dagens svenska konstitution och rättighetskatalog, som kompletteras av Europakonventionen.

Det är faktiskt både avslöjande och betecknande. För mig är Europakonventionen och rättighetskatalogen, som finns både här och i andra konstitutioner i Europa och Amerika, *ett skydd* för den enskilde. För Bengt Silfverstrand är den *ett hinder* för staten.

Jag har citerat artikel 1 i tilläggskonventionen. Den står också i betänkandet, och den är helt korrekt återgiven.

Sporrong–Lönnroth-fallet är en betecknande tolkning av detta, och jag kan även här hänvisa till utredningsbetänkandet, s. 82:

”En friköpsrätt innebär ett expropriationsliknande förvärv, ett förvärv av en enskild från en annan enskild. Expropriation är endast – och bör så vara – tillåtet för det allmänna. Det är en samhällelig rätt. Ett allmänt intresse måste föreligga för att expropriation skall tillåtas. För att en enskild skall tillåtas expropriera, måste hans rätt kunna jämföras med en samhällelig rätt. Så är inte fallet i denna sak. För jordägarna har denna synpunkt en stor principiell betydelse.”

Det är min inställning till äganderätten i Sverige.

CARL G NILSSON (m) replik:

Herr talman! Eftersom Bengt Silfverstrand så säkert säger sig kunna veta vad som blir effekten av denna lag resp. inte blir effekten, förutsätter jag att han har svaret på de frågor utskottet inte kan besvara, nämligen: "Vilka krav på släktskap som skall uppställas anser sig utskottet för närvarande inte kunna bedöma. Utskottet är inte heller berett att närmare ange hur länge arrendestället skall ha innehafts inom slakten för att friköpsrätt skall medges."

Det skall bli intressant att höra Bengt Silfverstrands förklaringar av detta.

Sedan noterar jag med tacksamhet, herr talman, att Bengt Silfverstrand tolkar Europakonventionen på det sättet att de som blir så att säga föremål för denna friköpslags effekt inte skall behöva frånträda sin jord gratis, utan får betalt för marken.

BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Det är väldigt svårt att veta centerns inställning i dessa frågor. Vi har hört Martin Olsson gå emot förslaget och Sven-Olof Petersson varmt plädera för det som utskottsmajoriteten står bakom.

Jag kan spå på ytterligare. I ett brev från centern i Ale till centerns partiledning den 26 juli i år skriver man:

Under en följd av år har ett antal torpare under baron X försökt på olika sätt friköpa sina torp. Vi hoppas att du (det är till partiledaren) och din riksdagsgrupp är med partierna s och vpk och stöder förslaget.

Det behövs ett klarläggande: Var står centerpartiet?

Ulla Orring säger att folkpartiets inställning till ägandet är klar.

Vilken inställning då? Är det den som företräds av Bengt Harding Olsson och Karl-Göran Biörsmark och som säger att starka skäl talar för ett införande av friköpsrätt, eller är det som Ulla Orring säger, ett hot mot äganderätten?

Till moderaterna vill jag bara notera att jag inte har gett mig på att tolka Europakonventionen, i motsats till vad de själva gjort. Jag har bara velat nyansera de mycket ensidiga påståendena, i vilka man faktiskt mer eller mindre direkt säger att detta är grundlagsstridigt. Jag noterar att det inte finns något som helst stöd för den uppfattningen i de rättsfall som hittills förevarit i angränsande fall.

Det mest kända är det återopade från Storbritannien. I detta rättsfall handlade det, precis som det vi nu diskuterar, om att ett antal fastighetsägare klagade över att ett antal andra personer med långvarig nyttjanderätt till dessa fastigheter senare genom en ny lag skulle få rätt att lösa in dem. I det fallet var det mot en otillräcklig ersättning.

En sak kan man i alla fall avläsa ur Europakonventionen. Expropriationen som sådan är inte avgörande, utan det avgörande är att den mark som exproprieras skall betalas med en rimlig ersättning. Någonting annat har det i detta fall inte varit fråga om.

MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! I min föregående replik fick jag tillfälle att för Bengt Silfverstrand och övriga beskriva hur vi hade bedömt frågan inom centern. Jag be-

gärde replik då för att Bengt Silfverstrand något ifrågasatte, i insinuant ton, om jag litade på vad centerens företrädare hade framfört 1983.

Därför vill jag redovisa hur man bedömde det då. Man ansåg att det var viktigt att få frågan utredd. Sedan man fått klarhet om konsekvenserna ansåg man det inte lämpligt att stifta en lag.

På frågan: Var står centern? kan jag bara säga: 1986, då vi fick en rapport i riksdagsgruppen om övervägandena inom utredningen, rekommenderade centerens riksdagsgrupp Lennart Brunander att gå emot förslaget.

Det fanns även då företrädare för partiet som var positiva till en lagstiftning. Detta ser vi också i utskottsbetänkandet och hör helt klart i dagens debatt. Man kan alltså inte ifrågasätta att det finns två olika ståndpunkter inom partiet.

Jag ville i min första replik ge bakgrunden till hur frågan har hanterats inom partiet från 1983, då vi ville ha en utredning, och fram till ställningstagandet i dag.

ULLA ORRING (fp) replik:

Herr talman! Jag trodde att jag i mitt huvudanförande gjorde ganska klart för Bengt Silfverstrand och övriga var folkpartiet står i den här frågan, men det hindrar inte att jag kan upprepa vad jag sade. Jag för folkpartiets talan i den här frågan. Jag tror att Bengt Harding Olson, som har begärt ordet, själv klart kan redovisa sin inställning till friköpsrätten.

Det är för folkpartiets del fråga om att vi inte vill tumma på grundprincipen om äganderätten. Vi kan inte bortse från att en rätt till friköp mot ägarens vilja, i det här fallet mot jordägarens vilja, innebär ett stort ingrepp i den enskildes äganderätt. Detta är en tillämpning som vi i folkpartiet på intet sätt kan acceptera.

Jag sade i mitt tidigare anförande att det skett en stor förbättring av arrendatorernas villkor. Det vill vi arbeta vidare på. Folkpartiet vill också se att båda parterna skall vara jämbördiga och att man skall ha kvar arrendeinstituttet.

Jag tycker att utskottets beskrivning är mycket opreciserad. Owe Andréasson har försökt att precisera vad han avser med begreppet historiska arrenden, men det är ganska svårt att utläsa av utskottets betänkande.

Vi i folkpartiet menar att det är ganska lätt att ta nästa steg om man rubbar på äganderätten på det ena området. Vad händer med de övriga arrendatorerna? Jag tycker att Bengt Silfverstrand har varit mycket kallsinning till det förslag som bl.a. Bengt Harding Olson framfört i en motion, och som finns beskriven i vår reservation, nämligen att man skall se över hela arrendelagstiftningen. Jag tycker att Bengt Silfverstrand skulle ha ställt sig bakom detta.

ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Herr talman! I Europakonventionens tilläggsprotokoll artikel 1 står som första förutsättning: "Envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränkvt".

Egendom skall i princip lämnas okränkvt, och den går inte att röra. Det finns ett undantag som nämns i första stycket: "Ingen må berövas sin egen-

dom annat än i det allmännas intresse". Dvs. rätten till egendom skall vara okränk, men man får göra undantag om det sker för tillgodoseende av ett allmänt ändamål sedan det allmänna ändamålet befunnits väga tyngre än skyddet för den enskildes grundläggande rättigheter.

Bengt Silfverstrand återoppar vidare ett engelskt rättsfall. I vårt fall föreligger den skillnaden i förhållande till det engelska rättsfallet att det är fråga om en grupp arrendatorer som närmast kan betecknas som företagare. De har en stark social ställning – det är ostridigt – med besittningsskydd, förköpsrätt och överlåtelsrätt. Deras ställning är lika stark som alla andra arrendatorers – enligt betänkandet i själva verket en starkare ställning. Så var inte förhållandena i det engelska rättsfallet.

Jag hävdar fortfarande att min tolkning är den riktiga. Man kan på goda grunder räkna med att detta är en kränkning av Europakonventionen och därmed indirekt av de svenska fundamentala principerna om äganderätts innehåll och omfattning.

BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Vi har i alla fall kommit så långt i debatten att det har visat sig att det inom centern och folkpartiet finns starkt delade meningar i den här frågan. Då skall man tala med större försiktighet än vad Ulla Orring gör när hon här säger att vi tummar på grundläggande rättsprinciper.

Det är inte alls fråga om detta. När det gäller de fideikommiss som den här diskussionen om friköpsrätt i huvudsak är begränsad till föreligger det inte någon självklar äganderätt. Det kan ingen av de borgerliga företräddarna hävda. De får gå och se efter litet noggrannare.

Man kan på minst lika starka grunder hävda en rätt för de människor som har byggt upp egendomsvärde samt kulturella och andliga värden på dessa gårdar, dvs. arrendatorerna. Det är intressant att notera att dagens liberaler inte slår vakt om den gruppen.

Jag vill slutligen till Allan Ekström säga att man skall vara oerhört försiktig när man tolkar Europakonventionen och Europadomstolens utslag. Jag har varit det. När man så ensidigt hävdar att vi genom en friköpsrätt skulle bryta mot någon äganderättsprincip får man faktiskt finna sig i att få mothugg och att ledamöter plockar fram fakta i målet.

Dessa fakta kan i det rättsliga sammanhanget kompletteras med de bestämmelser som gäller i Sverige. I RF 2:18 finns en föreskrift om att "varje medborgare vilkens egendom tagits i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande skall vara tillförsäkrad ersättning för förlusten enligt grunder som bestäms i lag". Något krav på full ersättning, eller ersättning motsvarande egendomens marknadsvärde, har däremot inte uppställts i RF.

Det handlar både på det svenska planet och på det internationella planet om skälig ersättning. Att ta till så i överkant som Allan Ekström gör kan man åtminstone inte göra så länge det handlar om ett beslut i Sveriges riksdag. Det är fråga om en beställning av en lag, en lag som regeringen skall återkomma till riksdagen med, där man självfallet skall ta hänsyn till de grundläggande äganderättsprinciper som alla partier i Sveriges riksdag, även det socialdemokratiska partiet, står bakom.

Tredje vice talmannen anmälde att Allan Ekström och Ulla Orring anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Jag skall inte bli långrandig, det tillåter tyvärr inte mina stämband i dag. Jag vill dock säga följande om utskottets hemställan. Det sägs i mom. 1 beträffande investeringar på arrendestället att utskottet hemställer "att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om skydd för jordbruksarrendators investeringar". Det är mycket bra, det ställer vi definitivt upp bakom.

När det sedan gäller friköpsrätt vid historiska arrenden ställer sig miljöpartiet bakom att regeringen skall komma med ett lagförslag till riksdagen, men med en något annan motivering än den utskottet anför.

Miljöpartiet vill ha en fungerande arrendemarknad. Den är viktig av den anledningen att ett arrende ofta är den enda möjligheten som unga jordbrukare har att komma i gång. Om vi haft funderingar på att arrendemarknaden var hotad skulle vi varit betydligt mer tveksamma än vad vi är nu. Men vi talar här om en liten begränsad grupp arrendatorer. Det är institutioner och juridiska personer som är ägare till marken och som inte har brukat jorden på många år. Vi har också hört i debatten att det finns intresserade säljare bland dessa ägare.

Miljöpartiets skäl till att stödja detta är att vi vill att en bo- och brukarplikt skall gälla i en större omfattning än i dag. Vi är också intresserade av att få fram ett ekologiskt jordbruk, och ett sådant jordbruk kräver ofta mindre enheter. Här finns en chans att åstadkomma en del sådana. Miljöpartiet är också mycket mån om att friköpen inte skall vara baserade på spekulation.

Nu är miljöpartiets reservation nr 2 en motivreservation, dvs. en annan motivering än utskottets. Den kommer naturligtvis att röstas ned vid kammarens omröstning. Men det är bra att vi kunnat lägga fram en motivreservation vid en begäran av ett lagförslag. Då har vi i förväg deklarerat vilka premisser vi anser skall gälla för att miljöpartiet skall stödja ett lagförslag när det väl kommer till kammaren.

MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Eftersom jag är en av motionärerna som har gett upphov till detta betänkande, vill jag gärna klargöra bakgrunden något. För mig är det viktigt att värna om en levande landsbygd, där människor kan få fortsätta att bo och leva i den bygd där familjen har bott sedan generationer tillbaka.

I många fall rör önskan om friköp endast mindre områden som mera är att betrakta som tomter än som reella jordbruksfastigheter. I de fallen bör en friköpsrätt inte innebära något intrång i den nuvarande ägarens verksamhet. Jag anser att friköpsrätten är särskilt viktig i de fallen. För mig gäller frågan också att värna om arrendatorernas egen historia.

Detta är en infekterad fråga, vilket med all tydlighet har framgått av de-

batten här i kammaren, av massmediadebatten och den debatt som har förts sedan många år tillbaka. Jag har personligen fått en mängd telefonsamtal från enskilda och från arrendeföreningar som uttrycker farhågor inför konsekvenserna för deras del av en friköpsrätt. När jag har förklarat min inställning och mina motiv har det visats stor förståelse för dem. Dessa människor vill också ha en levande landsbygd och de vill inte att bygder skall avfolkas.

Flera av dem som ringt har uttryckt att en för arrendatorernas som grupp betydligt viktigare fråga är skyddet för investeringar. Därför tycker jag det är bra att den frågan nu också skall utredas.

Det är viktigt att regeringen utformar lagförslaget om friköpsrätt med mycket stor omsorg och att endast de personer där familjen har bott på fastigheten under flera generationer skall omfattas av denna rätt. I betänkandet har det inte gjorts någon tidsangivelse, men det är väsentligt att tidsperioden inte är för kort. Det är viktigt att förslaget utformas så att det inte drabbar andra arrendatorer. Det är väsentligt att ett lagförslag utarbetas så snabbt som möjligt, eftersom denna fråga har stötts och blötts under så många år. När lagförslaget väl har kommit får vi återigen anledning att granska frågan och se om vi kan gå med på detta.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i lagutskottets betänkande LU6.

BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Jag trodde egentligen inte att det skulle finnas något behov av att jag skulle gå upp och debattera i detta ärende. Många prominenta företrädare har redan lagt fram sina synpunkter. Bengt Silfverstrand har lyckats få upp mig i talarstolen mer eller mindre av tvång.

Låt mig säga att frågan om friköpsrätt för historiska arrendatorer är en evig fråga för lagutskottet. Under flera år har jag intensivt arbetat för att försöka hitta en lösning. Vi kan inte ständigt i lagutskottet, år ut och år in, behandla motioner om detta utan att finna någon lösning.

Jag vill ha en balanserad lösning – en lösning som är fri från alla övertoner, varav vi har skådat en del här i kammaren under debatten. Mot den bakgrunden formulerade jag tillsammans med en kollega en motion som skulle sätta fart på det här maskineriet igen. Det lyckades uppenbarligen.

Motionen innehåller fyra yrkanden, och den är uppdelad i två delar. Tre yrkanden är till fördel för jordägarna. Det handlar om arrendatorns vårdnadsplikt, förlängning av arrendeavtal och jordägarens självinträde. Den andra delen innehåller ett yrkande som är till fördel för arrendatorn. Det gäller ett yrkande om en utredning om friköpsrätt för den mest drabbade gruppen. Det angavs också att det skulle röra sig om en synnerligen begränsad grupp, till skillnad från vad den tidigare utredningen om friköpsrätt har kommit fram till. Formuleringen lyder att det skall vara sådana människor som i flera generationer har bott på och brukat sin mark. Avsikten var, som jag sade, att få en lösning på detta eviga problem. Det skall dock vara en balanserad lösning som kan tillgodose såväl jordägarsidan som arrendatorsidan.

När man blickar bakåt och försöker beskåda handläggningen kan man allmänt säga att det är bra att frågan om friköp närmar sig en slutlig lösning. I övrigt tycker jag uppriktigt sagt att riksdagens hantering har varit en stor

besvikelse. Jag tycker att man har arbetat på fel sätt. Man borde ha krävt en förutsättningslös utredning, och inte någon form av beställningsverk som majoriteten står för. Man har dessutom åstadkommit en beställning av ett synnerligen ensidigt beställningsverk. Ett av fyra yrkanden har plockats ut, nämligen det som är till arrendatorns förmån och därmed till jordägarens nackdel. Man struntar helt i att plocka fram de tre övriga yrkandena, som är till jordägarens förmån och möjligen till arrendatorns nackdel.

Som jag sade tycker jag att det krävs att vi i riksdagen försöker finna en balanserad lösning i frågan, där vi inte ensidigt bara tittar på vad som är viktigt för arrendatorn resp. jordägaren. Allt måste fungera i en helhet. Mitt mål var att åstadkomma en balanserad lösning. Det har blivit destruerat. Jag kunde se en särlösning för den synnerligen minimala undantagsgrupp som de hårt drabbade historiska arrendatorerna utgör. Det rör sig inte om tiotusentals arrendatorer i Sverige, utan en mycket begränsad grupp. Det skulle vara, vilket är viktigt, en engångslösning för dessa personer.

Herr talman! När det gäller bedömningen inför framtiden av det här ärendet är jag fullständigt övertygad om – vilket dessutom är en självklarhet – att detta är en utomordentligt het och svår potatis för regeringen. Den har inte utan anledning dröjt länge med att finna en lösning. Det lär inte bli lättare efter det här.

Mitt tips, mer eller mindre kvalificerat, är att slutresultatet blir följande: Ingen förköpsrätt, av tekniska skäl. Det kommer antagligen att vara utomordentligt svårt, för att inte säga omöjligt, att hitta den tekniska lösningen. Det kommer i stället att bli en starkt investeringsrätt för arrendatorer i allmänhet. När det gäller den kategori människor som vi nu diskuterar får vi bara hoppas att de får en extra stark ställning, som de så väl är i behov av.

Oavsett hur det blir, kommer någon form av proposition att läggas på riksdagens, och även på lagutskottets, bord. Oavsett innehåll utgår jag ifrån – och jag lovar själv dyrt och heligt – att den skall utsättas för en synnerligen ingående granskning. Då är rätta tidpunkten att granska detta. Det skall då granskas ur rättssäkerhetssynpunkt. Man skall granska om man trampar på den verkligen viktiga principen om äganderätt. Vi skall också granska så att inte Sverige hamnar vid sidan av Europakonventionen.

Ärade meddebattörer! När propositionen kommer får vi möjlighet att mera konkret föra den här diskussionen. Under tiden, och sedermera i eftermiddag, kommer jag att avstå från att rösta i avvaktan på slutresultatet.

BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Bengt Harding Olsons anförande var ett mästerverk i att ha olika uppfattningar på en gång, inte bara två utan kanske tre fyra. Först säger han att han känner sig tvingad att gå upp i talarstolen i dag. Sedan säger han att han är besviken över utskottets behandling.

Herr talman! Det är mig veterligt första gången jag har fått uppleva att en person, som klart och entydigt fått en motion biträdd på en väsentlig punkt, känner sig besviken över detta, besviken så till den milda grad att han måste hålla ett försvarstal. Detta försvarstal utmynnar i att det inte blir någon friköpsrätt. Sedan kommer den verkliga knorren, när Bengt Harding Olson säger: Jag skall avstå vid voteringen.

Det är rätt fantastiskt att en juridiskt skolad person, efter att ha fått en motion biträdd – ett beslut bakom vilket en stabil majoritet i Sveriges riksdag står – menar att det beslutet inte skall respekteras. Till Bengt Harding Olson och andra som har ifrågasatt riksdagens rätt att fatta sådana här beslut vill jag säga att det skulle vara utomordentligt anmärkningsvärt om en regering inte skulle följa riksdagens beslut. På den punkten finns det verkligen anledning att begära en precisering.

En annan intressant punkt i Bengt Harding Olsons inlägg var att han sade att man i flera års tid hade arbetat intensivt för en lösning på problemet. I den intensiteten ligger också det mycket klara ställningstagande som Bengt Harding Olson och Karl-Göran Biörsmark har gjort i motionen, att starka sociala skäl talar för införandet av en friköpsrätt. Det är just de sociala skälen som har varit avgörande för det socialdemokratiska ställningstagandet i denna fråga.

BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Herr talman! Jag är naturligtvis inte förvånad över att Bengt Silfverstrand utgjuter sig över vad jag hade att säga här nu. Han påstår dessutom att jag har flera uppfattningar. Det är klart att det är lättare att driva en ensidig uppfattning. Det är svårare att få gehör för en mer balanserad syn, som den jag försökte företräda här.

När det gäller vad som kommer att hända i regeringskansliet gjorde jag en markering av de svårigheter som finns när man skall lösa problemet. Men det är som sagt inte min regering som sitter vid makten. Det är Bengt Silfverstrands, så det går bra att beställa den utformning av lagen som Bengt Silfverstrand önskar.

Ja, det talas om sociala skäl i motionen. Jag känner för de sociala skälen. Men jag har inte sagt exakt på vilket sätt detta problem skall kunna lösas. Det är jag inte människa att göra. Jag råkar vara jurist, men jag har en ganska ödmjuk inställning till min egen kompetens. Det kunde vara klädsamt på olika håll i denna kammare.

Jag avvaktar med intresse den lösning som regeringen skall komma fram till. Jag utgår från att man kan hitta en bra lösning som också tar hänsyn till de sociala skälen, som jag djupt känner för.

BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Det som Sveriges riksdag om en stund kommer att fatta beslut om är att beställa ett förslag som klart och tydligt innebär en friköpsrätt för ett begränsat antal arrendatorer, nämligen de arrendatorer som har brukat sin jord och bebott sina gårdar under mycket lång tid. Det är alltså en mycket klar och tydlig avgränsning. I det förslaget har socialdemokraterna och vpk instämt. Miljöpartiet får också sägas stå bakom innebörden, liksom delar av folkpartiet och centerpartiet, och sist men inte minst folkpartisten och juristen Bengt Harding Olson.

Jag vill uppmana Bengt Harding Olson att ta klar ställning och visa att han kan löpa linan ut och stå för vad han tidigare har motionerat om, när vi om någon halvtimme fattar beslut.

BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Herr talman! Det är inte så vanligt att man får motioner bifallna i denna kammare. Det har hänt några gånger. Nu skulle jag då framföra ett tack till exempelvis Bengt Silfverstrand, för att han påpekar att min motion har blivit biträdd. Riktigt så enkelt är det inte. Jag har försökt förklara det här. Jag tänker inte upprepa det. Det får Bengt Silfverstrand läsa i snabbprotokollet i morgon.

Min motion är inte biträdd. Jag vill ännu en gång poängtera att jag har föreslagit en balanserad lösning, som skall kunna tillgodose båda sidor. Det går alltså inte att plocka något russin här eller där, utan kakan skall avnjutas i sin helhet. Då blir den mest välsmakande. Jag tycker att det borde vara någonting som Bengt Silfverstrand skulle tänka på. Det kanske rent av justitiedepartementet så småningom upptäcker, vilket jag hoppas.

Tredje vice talmannen anmälde att Bengt Silfverstrand anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Jag beklagade mig förut över infektion på stämbanden. Tydligt har jag det även i minnesbankarna, eftersom jag glömde att yrka bifall till reservation 2. Det är härmed gjort.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 8 §.)

6 § Onykterhet till sjöss

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU8 Onykterhet till sjöss.

LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Herr talman! Efter denna långa intensiva debatt kommer vi till ett annat ärende som också berör många människor och där vi har delade meningar. Vi skall ta ställning till förslag mot onykterheten till sjöss.

Vi har i dag i riksdagen åter möjlighet att tala om vilken hållning vi har till alkohol och båttrafik och vilka signaler vi önskar ge till regeringen, som nu gör en översyn av frågan om sjönykterheten. Denna debatt är föranledd av en motion väckt av min partikamrat Elver Jonsson och centerpartisten Rune Thorén.

Allt fler anammar nu tesen "alkohol och trafik hör inte ihop". I och med detta har vi genom åren kunnat flytta fram positionerna.

De envisa motionärerna kan se att opinionsbildning här i kammaren och organisationernas arbete ute i landet har varit framgångsrika. Lagstiftningen skärps efter hand. Framför allt gäller detta trafiken på våra vägar. Inom kort skall riksdagen ta ställning till förslag om att gränsen för straffbar alkoholpå-

verkan ytterligare skall sänkas och att straffbestämmelserna skall få en annan uppbyggnad.

Folkpartiet, övriga reservanter från centerpartiet och miljöpartiet samt motionärerna ställer sig bakom en principiell nollgräns när det gäller alkohol och trafik.

Motionärerna önskar i yrkande 1 att samma regler som gäller trafiknykterheten på väg också bör göras tillämpliga på trafiken till sjöss.

I motionsyrkande 2 tar man upp behovet av information som skall hävda nykterheten vid all sjötrafik.

Lagutskottet gjorde förra året ett klart tillkännagivande om nödvändigheten av en översyn av straffpåföljden när det gäller olyckor till sjöss orsakade av alkoholförtäring eller annan berusningsdrog. Folkpartiet tycker att detta var ett bra steg i rätt riktning.

Det är otillfredsställande när frihetsstraff endast i undantagsfall utdöms för grov fylleriförseelse till sjöss. Tidigare synsätt har lett fram till en praxis som blivit alltmer ohållbar. Den stämmer inte med människors rättsuppfattning.

Riksdagen beslutade också förra året enligt lagutskottets förslag, som innebar ett tillkännagivande till regeringen att huvudstraffet borde vara fängelse och att böter endast utdöms då förmildrande omständigheter kan åberopas. Regeringen har tagit till sig av detta, men är ännu inte klar med sina överväganden. Det har dock meddelats att ett förslag är på väg.

Däremot ansåg ett enigt utskott liksom riksdagen förra året att en överföring och tillämpning av promilleregler på sjötrafiken skulle bli för svårbedräglig.

Det skulle bl.a. vara svårt att övervaka efterlevnaden, och därför avslogs ett motionsyrkande om införande av promilleregler i sjölagen. Motionärerna återkommer i år i motion L903 yrkande 1 med sin begäran.

Folkpartiet är nu berett att ompröva sin tidigare inställning. Vi i folkpartiet tycker att det är viktigt att det från denna kammare utgår klara signaler om hur partierna ser på olika frågor. Det är signaler som regeringen förväntas ta till sig och bearbeta vidare. I dag har vi detta lämpliga tillfälle, och det är märkligt att inte socialdemokraterna och moderaterna i utskottet tagit tillfället i akt att för regeringen och svenska folket uttrycka vad de anser. I och med att de avstår från detta kan signalen bli att de trots allt värnar om rätten till supen på sjön, och så är det väl inte?

Det är särskilt olyckligt om riksdagen avstår från att ge signaler till regeringen när man i Nordiska rådet är beredd att diskutera införandet av promilleregler till sjöss.

Genom det beslut som riksdagen fattade förra året är regeringen i princip låst och kan inte verka pådrivande. Det blir svårt att föra en förutsättningslös diskussion inom det nordiska samarbetet.

Svårigheten att övervaka efterlevnaden av eventuella promilleregler har varit huvudargumentet emot ett införande av sådana. Men vi måste ju erkänna att det inte heller är lätt när det gäller landtrafiken, och jag tror inte att någon här är beredd att avskaffa dessa regler i trafikbrottslagen.

Folkpartiet delar dock utskottets uppfattning att förhållandena till sjöss är knepigare i och med den utformning som sjölagen har. Men det kan aldrig

vara fel att vi skaffar oss ytterligare kunskap och prövar om det finns godtagbara lösningar för att även införa promilleregler för trafiken på sjön.

Utskottets majoritet ger nu tyvärr följande signal, nämligen att utskottet vidhåller sin tidigare intagna ståndpunkt, att promilleregler inte bör införas. Det är vad som står i betänkandet.

Klart och tydligt säger nu utskottsmajoriteten ifrån att det inte finns anledning att ens överväga frågan om införande av promilleregler. Har jag tolkat utskottsmajoriteten rätt? En sådan inställning kan vi i folkpartiet inte dela. Därför har vi tillsammans med centern och miljöpartiet reserverat oss för att regeringen i sin översyn av sjönykterheten också skall överväga frågan om promilleregler och, om det är möjligt, lägga fram förslag om ändrade straffbestämmelser i sjölagen.

Jag yrkar bifall till reservationen i betänkandet.

Utskottet är däremot enigt om motionens yrkande 2 om information. Den kampanj som sjösäkerhetsrådet tillsammans med Systembolaget driver inför sommarsäsongerna är mycket värdefull. Denna tillsammans med rådets mer långsiktiga informationsinsatser har också givit goda attitydmässiga resultat.

Temo har gjort en undersökning under tiden den 11–20 september i år. Den visar att det fortfarande är en mycket stor andel, nio av tio, som attitydmässigt tar avstånd från spritkonsumtion på sjön. Kvinnor är mer stränga i sin attityd.

Människor har också tagit till sig av sjösäkerhetsrådets kampanj om att alkohol och avsaknad av flytväst orsakar de flesta olyckorna. Likaså är attityden fortfarande sträng till nödvändigheten av att bära flytväst även i lugnt väder. Tendensen är också att användningen av flytväst ökar. Detta har dock inte varit fallet bland dem som har omkommit. Mellan åren 1981 och 1989 har de omkomna nämligen saknat flytväst i 81–92 % av fallen.

Fortfarande är det män över 40 år som sysslar med fritidsfiske från små och öppna båtar med eller utan snurra på skyddat vatten som omkommer i störst antal. I kategorin fritidsfiskare omkommer fler personer i Norrlandslänen än i andra län.

Sammanfattningsvis säger sjösäkerhetsrådet att av tio som dör på sjön har åtta druckit alkohol och nio saknat flytväst. Därför är det nödvändigt att rådet kan fortsätta sina kampanjer och sin långsiktiga information. Utskottet har poängterat detta i betänkandet. Därför har vi inte funnit någon anledning att markera något utöver detta.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationen som folkpartiet, centern och miljöpartiet står bakom som innebär att vi nu är öppna för att pröva möjligheten att införa promilleregler även i sjölagen.

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Alkohol och trafik hör inte ihop, och det skall gälla såväl till lands som till sjöss. Det är en utgångspunkt för centerns ställningstagande när det gäller både trafiknykterhetsbrotten och den fråga vi nu behandlar, dvs. onykterhet till sjöss. Det är därför som vi liksom de flesta andra med ansvar för trafiksäkerhet och nykterhetsfrågor krävt en nollpromillegräns när det gäller trafiken till lands. Och det är av samma anledning som vi i reservationen tillsammans med folkpartiet och miljöpartiet nu har ställt oss

bakom ett motionskrav om att förutsättningarna skall prövas för införande av motsvarande promilleregler även till sjöss.

Vi anser att det är av allra största betydelse, inte minst för de unga som skall bibringas grundläggande värderingar, att samhället klart och konsekvent fastslår att alkohol och trafik inte hör ihop oberoende av vilken typ av trafik det gäller. Ett klart avståndstagande från samhällets sida mot kombinationen alkohol och trafik är enligt vår mening viktigt ur pedagogisk synpunkt och för att ingen skall frestas att dricka just så mycket alkohol som han eller hon tror ryms inom det icke straffbara. Det är dessutom självfallet viktigt ur trafiksäkerhetssynpunkt för att begränsa antalet olyckor.

Till lands har vi sedan flera årtionden haft promillegränser för straffbarhet. Till sjöss finns däremot inga motsvarande promilleregler. Där gäller i stället 325 § sjölagen, i vilken följande anges:

”Är den som framför fartyg eller eljest på fartyg fullgör uppgift av väsentlig betydelse för säkerheten till sjöss så påverkad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel, att det måste antagas, att han inte på ett betryggande sätt kan utföra vad som därvid åligger honom, döms han till böter eller fängelse i högst ett år.”

Detta stadgande är tillämpligt på all sjöfart, alltså även fritidsbåtar, men till skillnad från trafik på land är inte gränsen för straffbarhet knuten till en viss mängd alkohol i blodet.

I huvudsak infördes de hittills gällande promillereglerna till lands 1941. Dessa bestämmelser medförde förbättrade möjligheter att bekämpa trafikonykterhetsbrott. Det behövde inte längre föras bevisning om att förarens körförmåga var nedsatt i det särskilda fallet, utan staffansvaret kunde direkt knytas till alkoholkoncentrationen i förarens blod. Numera gäller att alkoholutandningsprov rutinmässigt kan användas som bevismedel i trafikmål och att alkoholkoncentrationen i utandningsluften grundar särskilt straffansvar.

Enligt centerns mening måste lagstiftare och myndigheter följa utvecklingen och vara öppna för att ompröva insatserna på olika områden, och det gäller särskilt trafiknykterhetsområdet. Det kan fordras en förstärkning av såväl förebyggande åtgärder som kontroll och sanktioner. Jag kan erinra om att alla partier i riksdagen ställt upp bakom en sänkning av promillegränserna till lands och att centern krävt en nollpromillegräns. Av samma skäl finns det nu anledning att pröva om man kan införa promillegränser även till sjöss.

Sjötrafiken har under senare år förändrats avsevärt. På sina håll börjar den alltmer att likna trafiken på våra gator och vägar. Antalet fritidsbåtar har ökat kraftigt, och i våra farleder har trafiken blivit allt tätare. Dessutom har många fritidsbåtar utrustats med allt starkare motorer, som medger allt högre hastigheter.

Årligen omkommer många människor i olyckor med fritidsbåtar. Antalet har ökat kraftigt under senare år. Av sjösäkerhetsrådets statistik framgår att alkoholförtäring är en väsentligt bidragande orsak till många båtolyckor.

Det är enligt vår mening en mycket oroande utveckling, som motiverar att samhället nu i högre grad än tidigare måste inskräpa kravet på fullständig nykterhet även till sjöss. Såsom föreslås i motionen av Rune Thorén och El-

ver Jonsson finns det därför starka skäl för att anpassa sjölagens bestämmelser till trafikbrottslagens promilleregler. Denna fråga har behandlats av lagutskottet vid flera tillfällen. Vi har då bedömt det som svårt att övervaka efterlevnaden av promilleregler till sjöss och därför avstyrkt motionskraven. Däremot beslöt vi i våras att valet av påföljd enligt sjölagen borde anpassas till de strängare reglerna enligt trafikbrottslagen. Jag hoppas att regeringen snart lägger fram ett förslag härom.

Vi reservanter anser att utvecklingen av sjötrafiken liksom den ökade olycksfrekvensen på ett påtagligt sätt visat vikten av att strängare krav på nykterhet till sjöss införs. Men det finns även andra skäl för riksdagen att nu överge sitt tidigare motstånd mot att begära att regeringen låter pröva förutsättningarna för införande av promilleregler för sjötrafiken. Frågan har, som även tidigare talare har nämnt, aktualiserats i Nordiska rådet genom ett medlemsförslag som en del av olika åtgärder för ett nordiskt aktionsprogram för att uppfylla Världshälsoorganisationens mål om en 25-procentig minskning av alkoholkonsumtionen fram till sekelskiftet. Nordiska rådets social- och miljöutskott framhöll i sitt betänkande med anledning av detta medlemsförslag att den starkt ökande trafiken med fritidsbåtar och antalet alkoholrelaterade båtoluckyor gjorde det rimligt att frågan om samma promillegränser till sjöss som vid trafik till lands skulle utredas i samband med aktionsprogrammet för att minska alkoholkonsumtionen.

Eftersom riksdagen tidigare klart avvisat krav på promillegränser till sjöss anser vi reservanter att det är nödvändigt att riksdagen nu fattar ett sådant beslut om promillegränser till sjöss att Sveriges regering tillsammans med övriga nordiska regeringar kan pröva den här frågan.

Herr talman! Den myndighet som främst har att föreslå åtgärder för att minska alkoholbruket är socialstyrelsen, som har det övergripande ansvaret på det alkoholpolitiska området. I det program som socialstyrelsen i dagarna framlägger i syfte att Sverige skall uppnå Världshälsoorganisationens mål om minskning av alkoholkonsumtionen anförs under rubriken "Alkoholfri båttrafik" följande:

"Antalet fritidsbåtar har under de senaste tio åren ökat markant. Samtidigt har antalet olyckor på sjön där alkohol har förorsakat drunkningstillbud ökat.

Vid sju av tio drunkningsolyckor var offret påverkat av alkohol. Av hävd är sjölivet förknippat med alkohol. Det ökande antalet av fritidsbåtar ställer större krav på båtförarna. Detta gäller även de allt högre hastigheterna. Socialstyrelsen anser att dessa förändrade förhållanden måste leda till åtgärder som i nykterhetskänseende jämställer båttrafiken med biltrafiken."

Och socialstyrelsen föreslår i tre att-satser som följer på detta konstaterande:

"Att regeringen verkar för att lagstiftningen jämställer onykterhet till sjöss med onykterhet i trafiken.

Att kontrollen ökas av nykterheten hos båtförare.

Att informationen till båtägare om alkoholens inverkan intensifieras."

Herr talman! Nu gäller det bara att även Sveriges riksdag i dag kan uttala sig för att samma nykterhetskrav skall gälla till sjöss som till lands. Det är viktigt främst för att begränsa olycksfall, skador och för tidig död på grund

av onykterhet i samband med båttrafik. Men det är viktigt även för att Sverige skall kunna delta i Nordiska rådets arbete på området, och det är viktigt för att visa att samhället stöder olika myndigheters och organisationers arbete för att begränsa alkoholbruket. Och det är viktigt, ja av största betydelse för att svenska samhällets signaler skall bli klara och konsekventa, vilket de endast blir om vi fastslår att alkohol och trafik inte hör ihop och att det gäller både till lands och till sjöss.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen.

ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Småbåtar har, som vi tidigare hört, alltmer blivit var mans egendom. Trängseln på sjön ökar liksom trängseln på vägarna till lands. Det innebär ett trafiksäkerhetsproblem till sjöss, en fara för sjötrafikanterna och risk för skador på den natur som båtarna far fram igenom. Djurliv och växter störs och förstörs ibland. Alkohol i kroppen på dem som finns ombord gör dessa risker ännu större. Det gav Lola Björkquist belägg för i sitt anförande.

Det är därför bra att synen på sjöonykterheten har blivit strängare, att regeringen arbetar med en översyn av lagstiftningen och att utskottet inte längre anför svårigheten att övervaka laglydnaden som ett skäl att tillåta berusade båtbesättningar.

Det är livsviktigt att vara nykter på sjön. Det räcker därför inte med skärpta straffsatsar – det behövs också en promillegräns.

Att det förekommer en form av nordiskt samarbete i frågan bör inte hindra att vi här i Sverige griper initiativet och tar det första steget framåt.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till reservationen och väntar ett förslag om promilleregler i samband med att regeringen lägger fram förslag till ändrade straffbestämmelser i sjölagen.

ROLF DAHLBERG (m):

Herr talman! Frågan om åtgärder mot trafikonykterhet till sjöss har debatterats i riksdagen praktiskt taget varje år under 1980-talet med anledning av motioner med begäran om skärpning av påföljderna för onykterhetsbrott. Martin Olsson citerade i sitt inledningsanförande sjölagens 325 §, där de nu gällande reglerna finns. Jag skall inte läsa upp samma citat, men jag vill göra ett par tillägg. Vi skall vara medvetna om att sjölagens 325 § gäller för allt slags sjöfart, således även för fritidsbåtar.

Under förarbetena till denna lag diskuterades frågan om införande av promillegräns. Sjölagskommittén, som arbetade med dessa frågor, avvisade dock tanken på en promillegräns med hänsyn till de speciella förhållanden som råder till sjöss.

Fritidsbåtsutredningen, som slutförde sitt uppdrag 1974, behandlade liksom denna fråga men anförde flera skäl mot en lagstiftning av det här slaget. Utredningen framhöll bl.a. att kontrollen och övervakningen av lagstiftningens efterlevnad skulle stöta på praktiska svårigheter. Utredningen anförde bl.a. följande: "Båtlivets speciella villkor kan skapa särskilda problem vad gäller efterlevnaden av en promilleregler. Det finns ett stort antal båtar som används för övernattnings vid kortare eller längre färder. De ersätter i många fall fritidshuset och nyttjas över veckoslut, semestrar och annan ledighet för

fisketurer och annan rekreation. Gemensamt för skilda användningsområden är emellertid att de används som bostad, vilket kan vålla gränsdragningsproblem vid rättstillämpningen. Även vid alkoholförtäring i en förtöjd båt – vilket rimligtvis inte kan förbjudas – kan väderleksförhållanden etc. nödvändiggöra förflyttning och förande av båten, vilket således skulle medföra brott mot bestämmelsen om promillegräns. Det skulle sannolikt också vara nödvändigt att knyta promillebestämmelser till föraren, vilket säkert skulle komma att vålla problem ur bevissynpunkt.”

Avslutningsvis framhöll utredningen att starka skäl talade emot lagstiftningen. Utredningens betänkande remissbehandlades. Rikspolisstyrelsen och sjösäkerhetsrådet delade utredningens uppfattning att det inte var lämpligt att införa en promillegräns för trafiken på sjön.

I regeringskansliet pågår för närvarande överväganden om att ändra den nuvarande sjölagens regler, och justitieministern har i proposition 1989/90:2 om trafiknykterhetsbrott m.m. aviserat en departementspromemoria beträffande sjölagens regler inom den närmaste tiden.

Frågan aktualiserades också, som tidigare talare har angett, i Nordiska rådet under våren detta år, varvid social- och miljöutskottet där rekommenderade Nordiska ministerrådet att i ett större utredningsarbete beträffande en 25-procentig minskning av alkoholkonsumtionen till år 2000 även utreda frågan om onykterhet till sjöss.

Herr talman! De fem reservanterna är uppenbarligen medvetna om att förhållandena är annorlunda på sjön än på land liksom om att sjölagen har ett vidsträcktare tillämpningsområde än trafikbrottslagens regler. Sjölagens bestämmelser är ju tillämpningsbara inte enbart på den som för båten utan även på andra personer som utför viktiga uppgifter ombord. Lagen gör ingen skillnad mellan olika typer av båtar. Såväl segelbåtar som roddbåtar omfattas av lagen – liksom alla andra båtar, t.o.m. de största tankrar. Av reservationen framgår också att reservanterna är införstådda med det faktum att det skulle bli mycket svårt att övervaka en promilleregulering till sjöss.

Trots dessa insikter om faktiska förhållanden förordar reservanterna införande av promillebestämmelser. Lagutskottets majoritet kan inte dela denna uppfattning och helt bortse från de problem som verkligen finns genom att biträda motionärernas och reservanternas hemställen.

Med hänvisning till vad jag har anfört beträffande pågående arbete i departementet och i Nordiska rådet samt de speciella omständigheter som gäller i fråga om trafiken på sjön avvisar lagutskottet motionskraven om införandet av en promilleregulering till sjöss. Med det anförda yrkar jag bifall till lagutskottets hemställan i betänkande 1989/90:LU8

MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Det som sagts här var ett försvar för rätten att dricka till sjöss och för att det kan vara problem med att kontrollera efterlevnaden av lagen i detta sammanhang. Vad gäller boendet på båtar skiljer detta sig från annat boende. Bostäder är ju fast förankrade, så att man inte kan förorsaka olyckor som drabbar andra människor. Det är just riskerna med fylleriet till sjöss som har fått oss att ta upp frågan om promillegränsen. Ett väldigt starkt

skäl, tycker jag, är att man på det nordiska planet har kommit till insikt om att det bör ske en prövning.

Om riksdagen inte fattar ett beslut som skiljer sig från det tidigare har regeringens handlingfrihet när det gäller att delta i ett nordiskt arbete med att utreda frågan om promillegränsen. Sveriges riksdag har ju klart och tydligt uttalat att det inte skall ske någon prövning – riksdagen anser sig redan veta att det skulle vara både olämpligt och omöjligt att kontrollera efterlevnaden av lagen.

Inför ett sådant här beslut tycker jag att vi mera skall ta hänsyn till vad t.ex. socialstyrelsen i dessa dagar säger när det gäller det ansvar som man har att minska drickandet i vårt land. Ta alltså större hänsyn till det än till de utredningar som gjordes på 70-talet! Sedan 70-talet har både trafiken och antalet olyckor ökat. Huruvida drickandet har ökat eller inte kan jag inte bedöma. Det är beklagligt att riksdagen inte är beredd att göra ett positivt uttalande i detta sammanhang.

Jag skulle vilja fråga utskottsmajoritetens företrädare: Varför gör majoriteten i lagutskottet en helt annan bedömning än Nordiska rådet synes ha gjort och än den som socialstyrelsen har gjort? Och varför vill man inte tillstyrka förslaget nu när den allmänna opinionen av allt att döma är mera för åtgärder än den tidigare har varit – detta tack vare den debatt som förts under flera år då det gäller vikten av att komma till rätta med onykterheten till lands? Jag tycker att det här är beklagligt. Jag efterlyser de verkliga motiven, utskottets värderade ordförande! Jag bortser då från de motiv som gällde på 70-talet som jag inte tycker att det är värt att behandla just nu.

LOLA BJÖRKQUIST (fp) replik:

Herr talman! Martin Olsson och jag får ställa våra frågor så att säga rakt ut i luften. Såvitt jag kan se finns det nämligen inte en enda socialdemokrat här som är beredd att debattera med oss – jo, nu kommer visst någon.

Jag hade några frågor till socialdemokraterna och moderaterna. Nog kan vi väl vara överens om att gemene man har börjat se strängare på detta med alkohol och trafik. Vi har alltså opinionen med oss när det gäller en strängare syn i dessa frågor. Dessutom har vi här i riksdagen flyttat fram våra positioner. Inom Nordiska rådet är man, som sagt, också beredd att diskutera dessa frågor.

I det läget är det märkligt att socialdemokraterna och moderaterna ger signaler om att det inte finns någon anledning att ens överväga promilleregler. Man säger att man vet att det skulle vara en omöjlig uppgift. Den inställningen kan vi i folkpartiet inte dela. Ni är alltså beredda att plocka fram alla nackdelar hellre än att försöka pröva om det kan finnas en framkomlig väg.

Jag avvaktar således socialdemokraternas och moderaternas svar med stort intresse.

ROLF DAHLBERG (m) replik:

Herr talman! Jag blev en aning förvånad och kanske också litet besviken när Martin Olsson inledde sin replik med att säga att mitt anförande skulle vara ett försvar för supandet på sjön. Jag tror att det är exakt vad han sade – men det stämmer inte. Sedan har Martin Olsson frågat vilka verkliga motiv

som utskottsmajoriteten har för att avvisa motionskravet i fråga om promilleregler till sjöss. Jag tycker att jag mycket tydligt har angivit motiven. Ett skäl är alltså att frågan nu är under beredning inom regeringskansliet. Vidare kommer frågan att tas upp i Nordiska rådet. Dessutom har jag också pekat på att sjölagen är mycket, skulle jag vilja säga, vid när det gäller brott mot denna. Åtgärder här skulle få konsekvenser som motionärerna nog inte riktigt har tänkt sig.

Jag vill anföra ett par exempel: Den person som rör ut i sin eka för att meta och som kanske har med sig en eller två öl skulle, om oturen var framme, åka fast för onykterhet till sjöss. Eller tänk er att någon har sin segelbåt förtöjd vid boj och måste ro in till land i sin lilla jolle. Även då skulle den tänkta lagstiftningen gälla, och det vore naturligtvis orimligt.

MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Vår värderade ordförande radar upp en mängd argument mot en lagstiftning på detta område. Men om vi inte hade promilleregler till lands är jag övertygad om att motsvarande argument skulle radas upp mot dessa promilleregler.

Apropå den lilla roddbåten kan man lika väl säga följande: Jag tog cykeln och for till grannen och blev där bjuden på litet starkt. Sedan for jag hem.

På motsvarande sätt skulle man då kunna säga att det är orimligt att ha promillegränser till lands. Men sådana har vi ju – dess bättre – haft i snart 50 år, och de har i väldigt hög grad bidragit till att rattonykterheten i vårt land vid en internationell jämförelse är ganska ringa. Det är fel av ett riksdagsutskott att främst tala om vilka de praktiska problemen är. För riksdagen är det viktigt att ange färdriktningen, vad det är vi vill åstadkomma, dvs. att vi vill bidra till att minska alkoholkonsumtionen, minska trafikonykterheten till sjöss och därmed minska olyckorna till sjöss. Då har vi detta förslag, som sedan riksdagen behandlade det i fjol har fått stöd både i Nordiska rådet och i socialstyrelsen. Riksdagen sviker sin uppgift om den försöker stoppa sådana initiativ.

LOLA BJÖRKQUIST (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker fortfarande att moderaternas argument är svaga, och de socialdemokratiska argumenten har vi ännu inte fått höra.

Jag påstod i mitt inledningsanförande att det inte fanns någon i denna kammare som skulle vara beredd att ta bort promillereglerna när det gäller trafiken på land, trots att det finns svårigheter med övervakningen även där. Jag tror inte heller att Rolf Dahlberg är beredd att göra det – jag har i varje fall inte hört det tidigare.

Det är inte vår uppgift i riksdagen att plocka fram alla möjliga argument mot promilleregler till sjöss, utan vi begär att regeringen skall överväga möjligheterna. Sedan får regeringen återkomma med förslag, och först då kan vi ta ställning till om det går bra eller inte att införa promilleregler i sjölagen.

Jag har litet svårt att värna om dem som vill ta med sig dricka i båten, när vi vet att det är bland dem som är ute på fritidsfiske som olycksfrekvensen är högst.

ROLF DAHLBERG (m) replik:

Herr talman! Lola Björkquist sade i sin första replik att "vi har opinionen med oss". Det är nog riktigt när det gäller en allmän inställning till att alkoholrickandet och droger över huvud taget skall motarbetas i samhället. Den uppfattningen är vi överens om över alla partigränser.

När Lola Björkquist sedan påstår att det inte är någon skillnad mellan trafik på land och till sjöss, måste jag peka på vad bl.a. olika utredningar och rikspolisstyrelsen har sagt och vad utskottets majoritet också har kommit fram till. Det är en väsentlig skillnad att utöva kontroll av efterlevnaden av en lagstiftning till sjöss, med alla de vattendrag som finns i vårt land och hela skärgården med hundratusentals fritidsbåtar. Jag tror inte att en sådan lagstiftning, som man vet inte går att kontrollera, har det starka stöd som lagen om just trafiknykterhetsbrott på land har. Det är därför tveksamt om man skall rusa i väg och begära lagstiftning i alla sammanhang.

Jag tycker att utskottsmajoriteten har gjort en mycket sansad bedömning av frågan, och vi avvaktar alltså de två utredningar som jag har pekat på tidigare och som kommer tillbaka hit till riksdagen.

Tredje vice talmannen anmälde att Lola Björkquist anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

SÖREN NORRBY (fp):

Herr talman! Lagutskottets betänkande 8 handlar om onykterhet vid främst fritidsbåtstrafik och föranleds av en motion av Rune Thorén och Elver Jonsson. För att ge litet perspektiv på detta med onykterhet vid fritidsbåtstrafik kan det finnas anledning att säga några ord om båtlivet i Sverige – det är så sällan som det presenteras från denna talarstol.

Båtlivet är en viktig del av friluftslivet. Man räknar med två miljoner utövare och över en miljon båtar, om man räknar in kanoter och segelbrädor. För hundratusentals människor är båtliv symbolen för frihet, naturvårdsansvar och familjesamvaro. Fritidsbåten är ofta ett välskött sparkapital för båtfamiljen. De pengar man lägger ner på båtliv kanske alternativt skulle satsas på mer bilåkande eller på semesterresor utomlands.

Båtlivet i Sverige anses generera 10 000 arbetstillfällen, ofta i glesbygder, och förbättrar vår handelsbalans, genom att man erbjuder bra alternativ i Sverige till utlandsturism. Båtliv är tillsammans med camping hörnstenarna i den folkliga turismen; man räknar med mellan fem och tio miljoner bäddnätter. Det är ett omistligt underlag för service och sysselsättning i våra skärgårdar.

Det kan finnas anledning att erinra om att bensinskatten från båtlivet tillför statskassan ungefär 200 milj. kr. netto varje år. De föreslagna miljöavgifterna och höjningen av drivmedelsskatterna kommer att fördubbla det beloppet. Vilken annan friluftaktivitet bidrar med 400 milj. kr. till statskassan?

Det är den ena sidan av båtlivet. Den andra är medaljens baksida, och det hör dödsfall på grund av alkohol i samband med båtolyckor. Internationellt sett är siffrorna i Sverige låga och relativt sett minskande. Det är alltså inte

så att olyckssiffrorna är ökande, i synnerhet inte ställda i relation till att båtlivet har ökat under en rätt lång period i detta land.

Frågor om båtliv var uppe i fritidsbåtsutredningen 1974, och bl.a. diskuterades nykterhetsfrågorna. Det enda som har genomförts avseende båtlivet är ett båtregister, och det har kanske inte uppfattats som helt positivt av båtlivets utövare.

De flesta människor som drunknar vid småbåtsolyckor är alkoholpåverkade. Den vanligaste typen av drunkningsolyckor är att en berusad person utan flytväst faller över bord från en liten, öppen båt i mindre insjö i samband med fritidsfiske. Han är berusad på grund av att han har druckit mycket alkohol. Den som dricker för mycket blir, för att tala klartext, kissnödig. Det vanligaste fallet är att en mansperson drullar över relingen i sjön och drunknar med öppen glyf. Det eftermälet kan inte vara särskilt muntert.

Denna information påminner litet om det mycket skickliga informationsarbete som sjösäkerhetsrådet bedriver. Det är den typen av information som behövs för att alkoholkonsumtionen i samband med fritidsbåtsanvändning skall minska. Om människor i småbåtar höll sig nyktrare och gubbarna lärde sig att kissa i öskaret i stället för över relingen skulle kanske 10 eller 20 drunkningsolyckor varje år förhindras. Det är klartext, och inte något hymlande.

Det bästa vi skulle kunna satsa pengar på nu vore på att öka säkerheten till sjöss genom en utökning av kampanjverksamheten för nykterhet och för användning av flytvästar i småbåtar. Några miljoner ytterligare till sjösäkerhetsrådet skulle förmodligen ge resultat i form av ett väsentligt minskat antal drunkningsolyckor. Det handlar också om åtgärder för att höja folknykterheten – något som är ett viktigt mål.

När vi har att göra med lagstiftning är det inte bara fråga om hur den ser ut, utan också om hur den tillämpas. Domstolarna dömer inte ut straff. Spe-lar rättsväsendets medarbetares värderingar in? Det är en fråga som man kan ställa sig. Jag hörde en uppgift om att en man påträffades liggande och sovande i sin grundstötta fritidsbåt med 3,63 promille i blodet, och han blev inte dömd.

Fritidsbåtstrafiken kännetecknas ofta av höga farter och små marginaler – det är inte längre fråga om 5 knop och ingen annan båt inom synhåll. Det är då viktigt att hela säkerhetsnivån i denna trafik höjs.

Att införa en promillegräns är tekniskt svårt, säger somliga. Vad det handlar om är att få fram tekniska hjälpmedel så att man kan göra luftinandningsprov på plats med hjälp av sjöpolisen. Mycket mer än så skulle man inte behöva göra för att kunna upprätthålla en promillegräns även till sjöss.

För mig, som är verksam inom Motorförarnas helnykterhetsförbund, är helnykterhet given även i båttrafiken. Det skall vara samma regler som i landtrafiken – det är mycket enkelt.

Det talas om tekniska svårigheter. Ja, jag tror att det mera är fråga om traditioner även i rättsväsendet. De får inte lägga hinder i vägen. Det handlar ändå om att rädda flera tiotal människor från drunkning varje år, om att minska hoten mot skötsamma och oskyldiga båtmänniskor. Promilleregler på det här området skulle visa samhällets inställning till alkohol och trafik

även till sjöss. Lagstiftningen skall – som har angetts av flera talare i den här debatten – inte vara ett hinder, utan ett hjälpmedel för samhället att nå de mål vi har ställt upp.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen av Ulla Orring m.fl.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades under 8 §).

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

*Ansvarsförsäkring
för kemikalier m.m.*

7 § Ansvarsförsäkring för kemikalier m.m.

Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU9 Ansvarsförsäkring för kemikalier m.m.

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Under den allmänna motionstiden i januari i år väcktes från centerns sida omfattande partimotioner, bl.a. om miljöpolitik och om bioteknik. I det betänkande från lagutskottet som vi nu övergår till att debattera behandlas ett yrkande från var och en av dessa motioner, nämligen om obligatorisk ansvarsförsäkring, dels för kemikalier, dels för forskning och tillämpning inom biotekniken.

Jag vill först ta upp frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för kemikalieskador. Som vi alla vet kan kemikalier föranleda stora, omfattande och kostnadskrävande skador. Från centerns sida har vi under flera år arbetat för att de som lider skada och förlust skall få bättre garantier för ersättning. Även om miljöskadelagen och den därtill anknyttande miljöskadeförsäkringen, som gäller från den 1 juli i år, i viss utsträckning ger ekonomiskt skydd för dem som drabbas av kemikalieskador, står det klart att miljöskadeförsäkringen i många fall inte ger erforderligt skydd innebärande ersättning för skador som orsakas av kemikalier.

Från centerns sida har vi därför ansett det vara viktigt att det skadestånds- och försäkringsrättsliga regelsystemet byggs ut, så att den skadelidandes ersättningsmöjligheter förbättras. Vi har sett införande av en obligatorisk ansvarsförsäkring för kemikalier som ett viktigt led härvidlag.

En obligatorisk ansvarsförsäkring skulle ge skadelidande skydd även om det företag som föranlett skadan har bristande betalningsförmåga, eller kanske har upphört. En sådan försäkring med premier i förhållande till olika kemikaliers risker borde även bidra till en minskning av användningen av farliga kemikalier och ett mer ansvarsfullt handhavande av dessa farliga kemikalier.

Vi anser att när regeringen under kommande år lägger fram förslag till lagstiftning om produktansvar, bör regeringen samtidigt lägga fram förslag om obligatorisk ansvarsförsäkring för kemikalier. Denna åsikt har vi följt upp i reservation 1, som jag, herr talman, ber att få yrka bifall till.

Den andra motionen som tas upp i betänkandet handlar alltså om bioteknik. Bioteknik brukar definieras som användandet eller utvecklandet av tek-

niker som utnyttjar organismer eller delar av organismer för att producera eller förbättra varor och tjänster.

I vår omfattande partimotion föreslog vi ett flertal beslut om bioteknik, bl.a. att ansvarsfrågan skulle klargöras. Ett nödvändigt inslag härvidlag anser vi vara att ålägga producenter och importörer, liksom forskningsorgan på det biotekniska verksamhetsområdet, en obligatorisk ansvarsförsäkring. Vi anser att en sådan försäkring, liksom kemikalieförsäkringen, skulle få stor betydelse när det gäller ersättningsmöjligheterna och att den också skulle bidra till större eftertanke och mera ansvarsfullt bruk av biotekniken – samt dessutom till att ekonomiska resurser tillförs för skadeförebyggande åtgärder.

Lagutskottet har låtit remissbehandla den del av centerns partimotion om bioteknik som har hänskjutits till vårt utskott. Svenska försäkringsbolags riksförbund, som borde vara expertis på försäkringsområdet, anser att det är ovisst i vilken utsträckning den biotekniska verksamheten omfattas av miljöansvarslagstiftningen och den därtill knutna försäkringen. Försäkringsbranschen kommer enligt yttrandet från Svenska försäkringsbolags riksförbund att med intresse ta del av en fortsatt utredning av dessa frågor.

En annan remissinstans, lantbruksstyrelsen, understryker vikten av att säkerhetsaspekterna ägnas tillräcklig uppmärksamhet och anser det vara viktigt att problemställningen om ansvaret och försäkringsaspekten närmare utreds.

I DNA-delegationen, vars majoritet avstyrkte motionen, reserverade sig en ledamot för tillstyrkande av motionskraven. Det gör även vi centerpartister i lagutskottet, som framgår av reservation 2 – som jag, herr talman, vill yrka bifall till.

ROLF DAHLBERG (m):

Herr talman! Riksdagen har nu att ta ställning till två centermotioner, om införande av obligatorisk ansvarsförsäkring för kemikalier och för bioteknisk verksamhet. En bred majoritet i lagutskottet har avstyrkt motionsyrkandena. Endast centerns företrädare i utskottet har reserverat sig. Reservationerna går ut på – det framgår också av Martin Olssons anförande – att en obligatorisk ansvarsförsäkring på de här områdena skulle förbättra ersättningsmöjligheterna för dem som drabbas av kemikalieskador eller av skador som orsakas av bioteknisk verksamhet. Det görs också gällande att en sådan här försäkring skulle förebygga att skador över huvud taget uppkommer – eller åtminstone minimera dem.

Det finns flera anledningar till att utskottet nu, liksom då frågan tidigare behandlats av riksdagen, ställt sig avvisande till att införa ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring. Ett grundläggande skäl är att en ansvarsförsäkring bara kan täcka det skadeståndsansvar som enligt gällande rätt kan utkrävas av skadevällaren. Det går alltså inte att försäkringsvägen komma till rätta med eventuella bristfälligheter i det skadeståndsrättsliga regelsystemet. Finns det sådana bristfälligheter, måste de i första hand åtgärdas genom skärpta ansvarsregler. Det är möjligt att en skärpning av ansvarsreglerna i vissa fall kan vara av behovet påkallad, men det är inte den frågan som vi i dag har att diskutera.

Ett annat viktigt skäl för utskottets ställningstagande är att det sedan den 1 juli i år finns en obligatorisk miljöskadeförsäkring, som till stor del täcker in den typ av skador som orsakas av användandet av kemikalier och bioteknisk verksamhet. Miljöskadeförsäkringen innebär att den som drabbats av en miljöskada av det slag som avses i miljöskadelagen har rätt till ersättning från försäkringen i samtliga fall då det av någon anledning inte går att få ut någon ersättning av den som orsakat skadan. Miljöskadeförsäkringen är en s.k. kollektiv försäkring, och det gör att den t.o.m. är förmånligare för den skadelidande än den typ av ansvarsförsäkring som förespråkas i motionerna. En poäng med miljöskadeförsäkringen är nämligen att ersättning utgår även då det inte går att fastställa vem som bär ansvaret för skadan.

Som jag nämnde är det mindre än ett halvt år sedan reglerna om miljöskadeförsäkringen började gälla, och det är därför alldeles för tidigt att bedöma om det finns några brister i det skydd som den försäkringen är tänkt att ge. I vilket fall som helst kan det knappast vara särskilt vettigt att införa ett nytt försäkringssystem innan effekterna av miljöskadeförsäkringen har hunnit utvärderas.

När det gäller frågan om hur man skall kunna förebygga och skapa skydd mot kemikalieskador är det av särskilt stor betydelse i vad mån ansvar för produktskador kan utkrävas av tillverkare och importörer. Enligt vad vi har erfarit i utskottet avser regeringen att inom kort lägga fram förslag till skärpt lagstiftning för produktskador. Utskottet har då ansett att det i det läget är lämpligt att vi avvaktar den propositionen innan vi tar ställning i denna fråga.

Frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för kemikalieskador har, som jag nämnde, diskuterats tidigare här i kammaren. Däremot är frågan om en motsvarande försäkring vid bioteknisk verksamhet ny. Utskottet ansåg därför att det vore lämpligt att skicka motionen om sådan försäkring på remiss. Det visade sig då att inte någon remissinstans uttalade sig för en särskild ansvarsförsäkring på området, och att andra var bestämt emot en sådan lösning. När det i reservation nr 2 till utskottets betänkande hänvisas till att två remissinstanser inte avvisat att frågan får en lösning försäkringsvägen innebär alltså den hänvisningen i verkligheten ett mycket klenst stöd för själva motionsyrkandet.

Beträffande frågan om ansvarsförsäkring vid bioteknisk verksamhet vill jag slutligen påpeka – vilket också framgår av utskottets betänkande – att det för närvarande pågår ett arbete inom jordbruksdepartementet med syfte att utreda riskerna med användning av genteknik.

Med det anförda yrkar jag bifall till hemställan i lagutskottets betänkande nr 9 och avslag på reservationerna.

MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Anledningen till att vi tar upp frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring är att vi anser såväl kemikalier som bioteknik vara så pass viktiga områden. I mitt korta anförande redogjorde jag för de viktigaste anledningarna till att vi har framfört dessa krav.

Rolf Dahlberg säger nu att det måste finnas ett lagstadgat ansvar innan man har någon nytta av en ansvarsförsäkring. Ja, det vet även vi. Men yrkandet går helt enkelt ut på att vi skall begära att regeringen i samband med att

den lägger fram förslag om en produktansvarslag även lägger fram förslag om en obligatorisk ansvarsförsäkring. Vi anser detta vara det riktiga. Enligt majoriteten skall man först invänta en lag om produktansvar och sedan eventuellt – här kommer negativa undertoner fram – ta ställning till om vi skall ha en obligatorisk ansvarsförsäkring.

Fyra remissinstanser har fått yttra sig över vår motion om en ansvarsförsäkring på bioteknikens område. Två av dessa har sagt nej: Industriförbundet – som dock enligt utskottets experters bedömning i sitt yttrande har givit den nya miljöskyddsförsäkringen en något felaktig omfattning – och delegationen för hybrid-DNA-frågor – i detta fall är majoriteten emot vår motion. Men både lantbruksstyrelsen och Svenska försäkringsbolags riksförbund skriver att de inte har motsatt sig förslaget, att de anser det vara intressant och att det bör utredas. De har inte sagt att en lag nu skall införas, men de har läst i motionerna och de ställer sig positiva till att frågorna ändå utreds.

Svenska försäkringsbolags riksförbund borde, som jag tidigare sade, vara experter på detta område. Förbundet skriver: "I vilken utsträckning kommer den bioteknologiska verksamheten t.ex. att omfattas av miljöansvarslagstiftningen och den kommande produktansvarslagstiftningen?" De är alltså osäkra i sina bedömningar. Och det är vi väl alla då det gäller bioteknik. Men klart är att vi i centerpartiet anser det vara viktigt att samhället stiftar lagar som på lämpligt sätt reglerar denna verksamhet. I det här speciella fallet är det fråga om att ordna ett fullgott skydd för dem som eventuellt drabbas av skador på grund av bioteknik och kemikalier.

ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Detta är i grunden en mycket allvarlig fråga. Kemikalier, i många fall konstgjorda och naturfrämmande, sprids i allt större mängder i vår omgivning. Genmanipulerade organismer och andra biotekniska uppfinningar är nya, främmande inslag i vår värld. Ingen kan i dag säga exakt hur detta kommer att påverka livet på jorden, men de verkningar som vi hittills har sett förskräcker. Det behövs en stark kontroll och en fast styrning på detta område. Miljöskadlagen med en obligatorisk miljöskadeförsäkring och trafikskadlagen är välkomna men små steg på vägen, liksom det förslag till produktansvarslag som vi har väntat på ett tag. Enligt uppgift skall den snart komma.

Miljöpartiet delar alltså centerpartiets uppfattning att de som utvecklar, tillverkar och importerar kemikalier och biotekniska uppfinningar skall ha ett omfattande ansvar för de skador som de kan vara orsak till. Detta innebär dock inte att vi kan stödja centerns reservationer med yrkande om bifall till två motioner, vilka i sin tur mynnar ut i krav på obligatorisk ansvarsförsäkring. En sådan obligatorisk ansvarsförsäkring skulle nämligen bara kunna täcka det skadeståndsansvar som kan utkrävas enligt nu gällande lagstiftning. Det begränsas i hög grad av reglerna för vållande. Förslagen i centerns motion är därför nästan verkningslösa.

Jag stödjer därför utskottsmajoritetens yrkande om avslag på reservationerna. Som jag har skrivit i mitt särskilda yttrande tänker miljöpartiet komma med mera omfattande och verksamma förslag i andra sammanhang. Då hoppas vi kunna göra gemensam sak med centern och andra partier.

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Elisabet Franzén upprepade det tidigare sagda, att det inte skulle vara möjligt att införa lagstiftning på grund att vi inte har en lag om produktansvar. Men nu är det ju reservationen vi skall se på. Denna slutar med att konstatera att reservanterna anser "att regeringen i samband med det aviserade förslaget till lagstiftning om produktansvar bör framlägga förslag till införande av skyldighet för tillverkare och importörer av kemikalier att ha ansvarsförsäkring". När Elisabet Franzén läser denna text förutsätter jag att hon kommer att stödja reservationen.

ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag jag har läst reservationen. Jag har noterat att det finns en skillnad mellan yrkandet och texten i reservationen jämfört med de motioner som reservanterna yrkar bifall till. Det är motionerna som jag har grundat mitt ställningstagande på.

Om reservanterna i stället för att yrka bifall till motionen, hade begärt ett tillkännagivande med anledning av motionen, då hade det varit en annan sak.

Överläggningen var härmed avslutad
(Beslut fattades under 8 §.)

8 § Beslut

Företogs till avgörande lagutskottets betänkanden 1989/90:LU6, LU8 och LU9.

Lagutskottets betänkande LU6

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 (friköpsrätt vid historiska arrenden)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 176 röster mot 95 för hemställan i reservation 1 av Rolf Dahlberg m.fl. 7 ledamöter avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 187 röster mot 16 för den i reservation 2 av Elisabet Franzén anförda motiveringen. 77 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (ändringar i arrendelagstiftningen)

Utskottets hemställan bifölls med 239 röster mot 40 för reservation 3 av Ulla Orring och Barbro Sandberg. 1 ledamot avstod från att rösta.

Lola Björkquist (fp) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats

ha röstat ja. Stina Eliasson (c) anmälde att hon avsett att rösta ja men markrats ha röstat nej.

Lagutskottets betänkande LU8

Mom. 1 (promilleregler i sjölagen)

Utskottets hemställan bifölls med 196 röster mot 80 för reservationen av Ulla Orring m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande LU9

Mom. 1 (ansvarsförsäkring för kemikalier)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Martin Olsson och Rune Backlund – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (ansvarsförsäkring vid bioteknisk verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Martin Olsson och Rune Backlund – bifölls med acklamation.

9 § Föredrogs

justitieukskottets betänkande

1989/90:JuU12 Fortsatt giltighet av 1952 års tvångsmedelslag (prop. 1989/90:13) och

konstitutionsutskottets betänkande

1989/90:KU24 Vissa frågor rörande riksdagens utskott.

Kammaren biföll vad utskotten hemställt.

10 § Meddelande om en särskild debatt om landsbygdens utveckling

TREDJE VICE TALMANNEN:

Torsdagen den 7 december anordnas på framställning av centern en särskild debatt om landsbygdens utveckling. I debatten deltar en företrädare för varje partigrupp och arbetsmarknadsminister Ingela Thalén.

Debatten inleds efter det att votering har ägt rum i de ärendena som har slutdebatterats på onsdagskvällen. Sammanträdet den 7 december tar sin början planenligt kl. 12.00.

11 § Beslut om samlad votering

Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, kulturutskottets betänkanden KrU4 och KrU6 samt utbildningsutskottets betänkande UbU5, beslöt kammaren på förslag av tredje vice talmannen

medge att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i samtliga dessa ärenden avslutats.

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

Museifrågor

12 § Museifrågor

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1989/90:KrU4 Museifrågor.

STINA GUSTAVSSON (c):

Herr talman! De frågor som behandlas i kulturutskottets betänkande nr 4 är ingalunda nya. T.ex. har krav om ett statligt stöd till glasmuseet i Växjö ställts tidigare. Samtliga partier som finns representerade på Kronobergsbänken har en samstämmig uppfattning, vilket framgår av motioner till årets riksdag, om den stora betydelse som glaset har – inte enbart i denna del av landet utan även för Sverige som helhet.

År 1962 invigdes det nuvarande glasmuseet som en avdelning vid Växjö museum. Glasbruket och Svenska Glasbruksföreningen bidrog med medel till såväl föremål som inredning. Samlingen har nu vuxit och betraktas av många som den största och mest representativa museiglassamlingen i världen. Den omfattar ca 25 000 föremål, maskiner, verktyg, bildarkiv, specialbibliotek och mycket annat.

Merparten av dessa kultur- och konstskatter framlever en tillvaro nedpackade i lårar i mörka magasin – tyvärr en alltför vanlig företeelse i det Sverige som vill kalla sig kulturland.

Nu finns emellertid långt framskridna planer på att förverkliga ett museum för glaset och dess historia. Naturligtvis kräver detta investeringar. Kronobergs landsting och Växjö kommun har tagit sitt ansvar och anslagit medel för ett framtida glasmuseum. Nu är det dags för regering och riksdag att ta sitt.

Regeringen har aviserat ökat stöd till det regionala kulturlivet. Det är nu dags att riksdagen begär att regeringen lämnar en redovisning av vilket behov som föreligger och förutsättningarna för att inom rimlig tid tillgodose dessa behov. I det sammanhanget bör också redovisas hur behovet av statligt stöd till glasmuseet i Växjö skall kunna tillgodoses. Med detta yrkar jag bifall till reservation nr 1.

Intresset för vår tidigare historia gör sig alltmer uppenbart. Vi har i andra sammanhang debatterat anslag till kulturmiljövård, fornminnesvård m.m., och i dagens betänkande blir vi påmind om de många objekt som knacker på dörren för att få sin lösning. Det är museum i Lödöse, bergshistoriskt museum i Värmland och skogstekniskt museum i Ovanåker, för att nämna några.

Som framgår av betänkandet har utskottet på ett utförligt sätt beskrivit de svårigheter som i dag råder såvitt gäller möjligheter att erhålla statligt stöd till angelägna projekt. Det gäller såväl nybyggnad som ombyggnad. Utskottet hänvisar till rapporten Kultur i hela landet, i vilken förslag lämnas till ett förbättrat stöd.

Från centerns sida anser vi det angeläget att särskilda medel avsätts för dylika ändamål. Vi har också i ett särskilt yttrande påtalat vikten av att ett sådant stöd inrättas. Förslaget ligger helt i linje med det av centern redan vid förra riksmötet föreslagna stödet till investeringar vid icke statliga museer. Vi utgår från att regeringen i samband med nästa budgetproposition anslår pengar till en dylik förstärkning av det regionala kulturlivet.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag skall börja med att yrka bifall till reservation 3.

I likhet med föregående talare skall jag slå ett slag för den kultur som finns ute i bygderna. Den kulturen är i dag styvmoderligt behandlad. Med det byråkratiska och administrativa sätt på vilket utskottet avvisar den här motionen lämnas ju inte direkt möjligheter att ge ett ökat statligt stöd.

Bakgrunden till motionen är ju att vi i Malung har Sveriges skinnmetro-pol. Den har sin historia, sin särskilda kultur kring skinnindustrin och sin arbetarhistoria. Det finns ett utmärkt tillfälle att nu bevara denna kultur. Det finns nämligen ett helt intakt garveri som är uttjänt. Det är möjligt att där göra ett museum där man kan skildra arbetarhistorian på ett mycket bra och lämpligt sätt.

Landsantikvarien och riksantikvarieämbetet är också intresserade och tycker att detta är ett mycket intressant projekt. Frågan är om detta kan vara ett riksintresse eller inte. Är ett garverimuseum i Malung av riksintresse? Jag anser det. Vi bör lämna möjligheter för det. Det bör alltså finansieras med statliga medel.

Den som vill skildra vår historia och alldeles särskilt vi som vill skildra arbetarrörelsens historia är intresserade av att den här typen av museer kan finansieras på ett bra sätt.

Som jag sade tidigare andas utskottets betänkande ingen lösning utan det andas det byråkratiska och administrativa språk som säger absolut nej. Egentligen säger det att inget lokalt intresse kan vara av riksintresse. Det är nästan en omöjlighet att säga så. Men detta projekt bör sättas på kartan, så att säga. Jag yrkar bifall till reservation 3.

KAJ NILSSON (mp):

Herr talman! Motionen om inrättandet av ett Östersjömuseum i Oxelösund är en följetong. Den fanns med förra året också, och tyvärr har väl handlingen inte gått framåt.

Diskussioner om ett Östersjömuseum har pågått ända sedan år 1966 i landstinget i Södermanlands län. Det var från början tänkt som ett skärgårdsmuseum.

År 1984 fick projektet namnet Östersjömuseet, och det var organisatoriskt knutet till Södermanlands museum. Projektets utveckling återspeglar i stigande grad svenskarnas medvetenhet om den överhängande globala och regionala kris som accelererar bl.a. i form av havs- och fiskdöd inte minst i Östersjön.

Särskilt barn och ungdom kräver att få veta vad som pågår i Östersjön. Kunskaper om den ekologiska krisen i detta innanhav måste spridas inte bara till barn och ungdom utan också till vuxna via folkbildningsinsatser och på annat sätt.

Vi i miljöpartiet har länge pläderat för en mentalitetsförändring i fråga om synen på naturen. Det gäller att skapa respekt för naturen, och då är inrättandet av museer på det ekologiska området ett led i en sådan utveckling.

Redan i betänkandet *Museerna* (SOU 1973:5) betonas starkt museernas ansvar att sprida kunskap om ekologi och den ekologiska bakgrunden till den ökade miljöföroreningen. I dag har denna tyvärr gått så långt att denna upplysningstjänst är brådskande. Statens kulturråd vill att museiutvecklingen med ekologisk kunskapsspridning skall belysa hur natur och kultur samspelar och samspelar i framväxten av människans totala livsmiljö och livsvillkor.

Det är därför viktigt att Östersjömuseet får ekonomiska möjligheter att utvecklas – ja, till att börja med att komma i gång med sin verksamhet. Det förordas också i rapporten *Kultur i hela landet* att så skall ske. Frågan om stöd i särskild ordning till projekt av det här slaget får avgöras när konkreta förslag kan presenteras, heter det i rapporten. Sådana konkreta förslag finns, både från kommunen, Oxelösund, och från landstinget.

Herr talman! Det står väl klart att regeringen i kommande budgetproposition kommer att förelägga riksdagen förslag om förstärkningar till det regionala kulturlivet. Då bör ca 15 milj. kr avse statligt stöd till investeringskostnader för ett Östersjömuseum i Oxelösund – så mycket hellre som Oxelösunds kommun och länsmuseum, Stiftelsen Södermanlands museer, stöder projektet med ungefär lika stor summa.

Det är emellertid inte något museum i vanlig mening, utan det skulle bli ett kraftcentrum för ekologisk kunskapsspridning, av vital betydelse inte bara för kommunen Oxelösund utan också för de sex närmast angränsande kommunerna och för samtliga kustlän kring Östersjön – men efter öppningen i öster faktiskt för samtliga stater kring Östersjön och deras befolkningar.

Jag yrkar därför bifall till miljöpartiets reservation, nr 2.

ULLA BERG (s):

Herr talman! Kulturutskottets betänkande nr 4 tar upp museifrågor. Betänkandet behandlar motioner med yrkanden om inrättande av nya ansvarsmuseer, investeringsbidrag till ny- eller ombyggnad av museer samt statliga bidrag till bevarande av historiska miljöer för musei- och turiständamål.

För två år sedan beslutade riksdagen om riktlinjer för museiorganisationen i Sverige. Vi beslutade då att fem centrala museer skall vara ansvarsmuseer, vart och ett med övergripande ansvar inom sitt specialområde.

Samtidigt som beslutet om ansvarsmuseer togs, beslutades också om ett resurstillskott på 5,1 miljoner för utvecklingsverksamhet inom museiområdet. Anslaget fördelas i samråd mellan statens kulturråd och museerna. Pengarna har använts till fyra olika utvecklingsprojekt, benämnda Den

svenska historien, Invandrar-Sverige, Sverige och tredje världen samt Ekologisk kunskapsspridning.

Inom ramen för projektet Ekologisk kunskapsspridning arbetar man med s.k. kraftcentra.

Ett kraftcentrum för ekologisk kunskapsspridning är läns museet i Gävleborg och skogsmuseet Silvanum, som har specialinriktningen mot skogens ekologi.

Ett annat kraftcentrum är Södermanlands läns museum i samverkan med det planerade museet i Oxelösund och Askölaboratoriet, som har Östersjöns ekologi som specialitet.

Den museiorganisation vi har i dag, med de fem ansvarsmuseerna, har varit verksam i två år. Museiverksamheten i landet är inne i ett skede av utveckling och nyskapande. Samverkan i olika former mellan de centrala, regionala och lokala nivåerna förekommer i ökande omfattning.

Vi måste ge den nya museiorganisationen tid att verka, hitta sina arbetsformer och se sina utvecklingsmöjligheter. Vi skall också följa utvecklingen inom området, och om det i ett längre perspektiv framkommer omständigheter som talar för en förändrad statlig museiorganisation skall den prövas i sin helhet.

Till utskottets betänkande har fogats tre reservationer.

Reservationerna 1 och 2 föreslår investeringsbidrag till museilokaler. Utskottet konstaterar i betänkandet att bidrag till museilokaler kan sökas inom ramen för det anslag som finns enligt förordningen SFS 1984:703.

Reservation 3 föreslår statligt stöd till ett garverimuseum i Malung. I utskottets betänkande framgår att läns museet i Dalarna och kulturnämnden i Malung samverkar i planeringen för ett garverimuseum i Malung. Det förekommer inom det system som fungerar i dag att ett lokalt museum som är en avdelning inom ett läns museum via läns museet får del av statligt driftbidrag.

I rapporten Kultur i hela landet påpekas att den situation som nu råder när det gäller investeringsbidrag på kulturområdet inte är tillfredsställande. Utredaren förordar dels tydligare regler för investeringsbidragen, dels ett ekonomiskt tillskott på 25 miljoner till de regionala kulturinstitutionernas byggen, dels en satsning på tillvaratagande av kulturmiljöer och kulturbyggnader. Där nämns särskilt behovet att tillvarata och vårda industriminnen och bruksmiljöer.

Med det vill jag yrka avslag på samtliga reservationer.

Herr talman! Det ankommer inte på vare sig regering eller riksdag att för närvarande fatta beslut om inrättande av nya ansvarsmuseer. Inte heller bör riksdagen eller regeringen göra uttalanden om huruvida olika museer har större eller mindre riksintresse. Inte heller skall regering eller riksdag göra ställningstaganden i ärenden där många intressenter sökt bidrag, och där vi uppdragit åt andra organ att inom ekonomiska ramar och utifrån beslutade riktlinjer göra fördelning och prioritering.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

STINA GUSTAVSSON (c) replik:

Herr talman! Ulla Berg redovisade helt riktigt vad utredaren i Kultur i hela landet har kommit fram till. Detta visar på det stora behov som verkli-

gen föreligger ute i landet, eftersom man i dagsläget har mycket små möjligheter att erhålla någon form av stöd vid nybyggnad och ombyggnad.

Jag vill också säga till Ulla Berg att vi här i kammaren tidigare har diskuterat stöd till bl.a. ett glasmuseum i Växjö. Eftersom utskottsmajoriteten vid ett par tidigare tillfällen ställt sig positiv till stöd, tycker vi faktiskt att det nu är dags att riksdagen gör en klar beställning om på vilket sätt finansieringen skall kunna ordnas för ett nytt glasmuseum. Som jag sade tidigare, har såväl Växjö kommun som Kronobergs läns landsting ställt sig välvilliga till bidrag.

KAJ NILSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag kan instämma i vad Stina Gustavsson har sagt. Det gäller också Östersjömuseet.

Förra gången frågan var uppe, sades det att departementet följde utvecklingen och att det var angeläget att det hände någonting. Just när det gäller Östersjömuseet har det hänt mycket nytt. Det skulle kunna bli ett fönster mot öster, så att säga, i den frigörelse som sker för närvarande. Man kan säga att miljörelsen har fört fram perestrojkan i de baltiska länderna, och att man kan förvänta sig ett stort utbyte med dessa stater är därför helt klart. Då är ett utbyte av forskningsresultat på det ekologiska området mycket värdefullt. Jag tycker att det är litet egendomligt att man begränsar möjligheterna och bara hänvisar till att det inte får bli fler ansvarsmuseer. Därmed läser man ju hela utvecklingen och ser inte att det händer väldigt mycket just nu. På det ekologiska området har det ju blivit oerhört stora förändringar. Dessutom brådskar det, varför ett museum faktiskt skulle tjäna syftet att så småningom förvandla Östersjön från ett sjukt till ett friskt innanhav. Även om åtgärder vidtogs i dag skulle det ta lång tid. Vi kan inte skjuta de här frågorna framåt hela tiden. Rapporten Kultur i hela landet pekar på att det är nödvändigt att man gör någonting när det gäller statsbidragen.

ULLA BERG (s) replik:

Herr talman! Jag instämmer i de framförda synpunkterna beträffande Växjö glasmuseum och Östersjömuseet. Man kan också tycka att de andra museer som har lyfts fram i de motioner som utskottet har behandlat är mycket intressanta och utvecklingsbara. Förutom de museer som har nämnts i motionerna finns det en lång rad museer som är intressanta att satsa på. Just därför kan jag instämma i synpunkten att vi har för litet pengar att fördela på anslaget som går till investering i kulturbyggnader. Då måste vi arbeta för att få anslaget höjt, så att alla de intressanta, utvecklingsbara och positiva objekten kan bli jämförda med varandra, när pengarna väl skall fördelas. Vi får verkligen utgå ifrån att det blir en förstärkning i den kommande budgetpropositionen.

INGVAR JOHNSON (s):

Herr talman! Jag vill bara helt kort säga några ord om Lödöse museum. Som framgår av motioner var ju Lödöse en av våra allra mest betydelsefulla medeltidsstäder. Här fanns ju redan på 1100-talet en av Sveriges första mynt- och handelsstäder med som mest 2 000 invånare, en stad som senare beordrades att flytta närmare kusten och bli grunden till dagens Göteborg.

Från medeltidsstaden Lödöse finns nu bevarat ett kulturlager som, enligt min mening, gör området till en av vårt lands rikaste arkeologiska fyndplatser. Därför är det angeläget att Lödöse museum förses med lokaler som kan ge rimliga möjligheter till utställningar och forskning.

Mot bakgrund av att Lödöse måste betraktas som en fyndplats av riksintresse har vi i motionerna föreslagit att staten tillsammans med kommun och landsting skall bidra till investeringskostnaden för nya lokaler.

Det kan i anslutning till detta krav nämnas att Lilla Edets kommun i sin långtidsbudget för 1990–1992 upptagit medel för att klara sin tredjedel av investeringen. Det kan vidare nämnas att landstinget vid sin budgetbehandling uttalat sig positivt till att ta sin del av ansvaret. Som framgår av utskottets betänkande har länsstyrelsen i Älvsborgs län tillskrivit regeringen i frågan.

Herr talman! Jag har i dag inget yrkande, men jag utgår ifrån att främst den fortsatta beredningen av rapporten Kultur i hela landet skall leda fram till förslag, som innebär att också staten tar sin del av det framtida ansvaret för Lödöse museum.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 15 §.)

13 § Uthyrning av radio- och TV-program m.m.

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1989/90:KrU6 Uthyrning av radio- och TV-program m.m.

KAJ NILSSON (mp):

Herr talman! För ett år sedan fick jag i min hand ett referat ur Helsingborgs Dagblad. Där kunde man läsa reportage från Bjuvs kommunbibliotek. Rubriken löd "Satsning i Malmöhus län", låna film på "bibblan". Det är detta som motionen som jag skall tala för handlar om. På Bjuvs bibliotek skall man i framtiden kunna låna kvalitetsfilmer och gamla klassiker – gratis t.o.m. sägs det. Projektets förverkligande beror emellertid på vilka filmer som de olika videodistributionsföretagen vill släppa ur sitt sortiment. Tanken är sedan att länsbiblioteket i Malmöhus län till att börja med skall bygga upp en pool på 120 videotitlar. Kommunerna skall sedan kunna ansluta sig till poolen mot en årlig summa, och i Bjuvs fall skulle det röra sig om 25 000 kr.

Det är alltså denna situation som utskottet pekar på i betänkandet när det skriver att olika lösningar är på gång. Men mitt referat ur tidningen vittnar om att det är brådskande och kanske osäkert. Här upplevs hänvisningen i betänkandet till utredandet om upphovsrätten som bromsande på utvecklingen. Att åstadkomma ett avtal som reglerar ersättningen till alla inblandade parter, dvs. till såväl upphovsman som producent och bibliotek borde inte hjuda på några större svårigheter för en tränad förhandlare.

Att avvisa miljöpartiets begäran om en utredning på detta speciella om-

råde, just med hänvisning till upphovsrättsutredningen som hållit på sedan 1976, ger inte ens sken av att det finns en uppriktig vilja att sprida kunskap och kultur till en bred allmänhet. Här finns det ju pengar att hämta hem också för kultur- och kunskapsarbetare och detta faktiskt utan kostnad för statsmakten.

Herr talman! Det är ändå glädjande att förhandlingar pågår om bibliotekens möjligheter att hyra ut film som har spelats in på videogram. Jag kan i detta sammanhang meddela att avtal redan har ingåtts mellan Bibliotekstjänst och Svenska filminstitutet. Dessutom står också Filmens dagkommitté i startgroparna för att sätta i gång sin försöksverksamhet med videoutlåning på bibliotek, bl.a. på biblioteket i Helsingborg. Endast ett fåtal av Sveriges Radios program, bortsett från utbildningsradions program, kan lånas ut på bibliotek. Där ligger en stor kunskaps- och kulturtillgång, för att inte säga en kulturskatt, outnyttjad. Det är höjden av oföretagsamhet att filmer vid Sveriges Radios arkiv inte görs tillgängliga för en bred allmänhet, t.ex. via biblioteken. Det är viktigt att den här tillgången tas till vara och ställs till allmänhetens förfogande. För att lösa de problem som är av upphovsrättslig natur bör alltså en utredning tillsättas.

Jag yrkar därför bifall till betänkandets enda reservation.

ÅKE GUSTAVSSON (s):

Herr talman! Kaj Nilssons anförande bestod av två delar. Den ena gällde ett resonemang om upphovsmannarätt och film- och videodistributörer. Beträffande den delen är majoriteten och reservanterna, såvitt jag förstår, helt överens – åtminstone vad angår videodistributörerna.

Vad beträffar avtalskonstruktionen är överenskommelsen tydligen klar med Svenska filminstitutet. I övrigt räknar man med att ha andra förhandlingar med videodistributörerna. Förhoppningsvis är förhandlingarna klara i januari nästa år. Jag kan inte se att det kan gå mycket snabbare.

Upphovsmannarätten är naturligtvis i sak oerhört viktig. Det gäller en del av skyddet för de människor som har producerat filmen. Man kan säga att det rör sig om det ekonomiska skyddet för att det skall vara möjligt att verka med konstnärlig frihet. Den utredning som Kaj Nilsson hänvisade till har redan lagt fram ett betänkande som handlar om det som exemplifieras i motionen, nämligen detta att bibliotek, skolor, organisationer liksom näringslivet skall kunna få vissa möjligheter. Det betänkandet har överlämnats till regeringen, och det pågår för närvarande en beredning inom regeringskansliet på den punkten. Jag tror att vi kan vara överens om att det är bra.

Det händer också mycket inom Sveriges Radio och dess fyra programföretag, och det sker en positiv utveckling. Utskottet konstaterar i sin enhälliga skrivning att under de senaste två åren har Utbildningsradion slutit avtal med 200 kommuner om utlåning på bibliotek av några av Utbildningsradions program.

Slutligen kan jag möjligen instämma i det jag tolkade som Kaj Nilssons förhoppning, även om han uttryckte den i negativa termer, nämligen att det finns en oföretagsamhet här. Jag vill i stället säga att det finns goda förhoppningar att detta kan utvecklas på ett sådant sätt att även Bjuvs kommunbib-

liotek kan erbjuda flera kvalitetsfilmer och gamla klassiker utan att det läggs hinder i vägen.

KAJ NILSSON (mp):

Herr talman! Jag är glad att höra vad Åke Gustavsson nu säger. När betänkandet skrevs var de här avtalen inte i hamn. Jag har undersökt detta och funnit att två av dem är på väg, och det är klart att det är väldigt roligt att höra att frågan faller framåt.

ÅKE GUSTAVSSON (s):

Herr talman! Jag glömde yrka bifall till utskottets hemställan, så det vill jag göra nu.

Sedan vill jag säga beträffande det sista Kaj Nilsson sade att det är roligt att den svenska administrationen ibland kan arbeta fort. Ofta tycker man att det går för trögt.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 15 §.)

14 § Vissa vuxenutbildningsfrågor

Föredrogs
utbildningsutskottets betänkande
1989/90:UbU5 Vissa vuxenutbildningsfrågor.

ULF MELIN (m):

Herr talman! Man brukar ofta säga att det är långt mellan ord och handling. I det här betänkandet, som främst tar upp motioner om svenskundervisningen för invandrare, är det min uppfattning att man kan använda sig av nämnda uttryck. Speciellt i jämförelse med den forcering som vi i dagarna fått uppleva med anledning av kommunaliseringen av lärarna.

Moderata samlingspartiet anser att de regler och förordningar som gäller vid erhållandet av grundläggande svenskundervisning, antingen i grund-sfi eller i grundvux, är otillfredsställande. Vi är inte ensamma om den uppfattningen. De som arbetar med dessa frågor tycker detsamma.

Med gällande regler och förordningar ser vi till att invandrare, i vissa fall, får sitta för länge på skolbänken. Jag tänker dels på dem som har en bra utbildning med sig och därmed skulle kunna tillgodogöra sig sfi-undervisningen mer koncentrerat – någonting som riksrevisionsverket för övrigt påpekat i en rapport till regeringen – dels på dem som blir klassade som grundvuxberättigade. För den senare gruppen är det i många fall särskilt besvärligt, eftersom dessa invandrare blir särbehandlade. Många flyktingar har en mycket bristfällig utbildning, vilket innebär att de är berättigade till att erhålla studier på grundvux. Även den grundläggande svenskundervisningen skall erhållas på grundvux.

Den ökade kommunala flyktingmottagningen har medfört problem för kommunerna därför att grundvuxresurserna inte räcker till. Kommunerna

får inte resurser utifrån det faktiska antal grundvuxberättigade som man har i flyktingmottagningen. Med nuvarande resurstilldelning och deltagarantal är det inte ovanligt med en studietid på mer än fem år på grund av den totalram som grundvux har. Det finns därför kommuner som skjuter till egna medel för att minska utbildningstiden så att invandrarna inte blir beroende av socialbidrag, blir passiviserade och sedan får svårt att komma ut på arbetsmarknaden.

Om däremot invandraren har en längre skolgång än sex år så leder det inte till några ekonomiska problem för kommunerna, eftersom man i detta fall erhåller statsbidrag utifrån antalet inskrivna i grund-sfi-undervisningen. Den här särbehandlingen av olika invandrare anser vi inte är förenlig med svensk flyktingpolitik. Därför har vi i reservation nr 1 yrkat att kommunerna skall erhålla statsbidrag enligt statsbidragssystemet för grund-sfi, även för de invandrare som uppfyller villkoren för grund-sfi och erhåller denna undervisning inom grundvux.

Med en sådan ordning kommer invandraren betydligt snabbare ut i arbetslivet och slipper vara beroende av socialbidrag. I regeringsförklaringen den 3 oktober i år säger statsministern att regeringen kommer att föreslå åtgärder som leder till att invandrare snabbare kan komma ut i arbetslivet.

Min fråga till Jan Björkman blir: Om nu regeringen har den målsättningen, varför vill ni då avslå förslagen i reservation 1 och 2? Yrkandena ligger ju helt i linje med regeringsförklaringen.

Den 26 oktober var många riksdagsledamöter med på det studiebesök som Stockholm anordnade. Det var en intressant dag. Jag hade tillfälle till att lyssna på socialborgarrådet i Stockholm – socialdemokrat. Hon menade att vi borde ändra reglerna både när det gäller grundvux och grund-sfi så att statsbidraget för den grundläggande svenskundervisningen skulle följa flyktingen och att det skulle vara möjligt att koncentrera sfi-undervisningen. Med andra ord precis det vi säger i våra reservationer. Tyvärr är avståndet ibland långt från verkligheten till riksdagen.

När det gäller de frågor som tas upp i betänkandet så har det länge kommit signaler från fältet om hur byråkratiskt och ineffektivt det fungerar. Trots detta, så händer det ingenting. Tala om långbänk!

När det inte händer någonting, då säger utskottets majoritet med Jan Björkman i spetsen: Vi avvaktar. Vi avvaktar tills budgetpropositionen läggs, för i den skall det finnas förslag till förändringar. Och finns det ingenting där, då får vi vänta till SÖ, skolöverstyrelsen, är klar med sin fördjupade anslagsframställning inför perioden 1991/92–1993/94 avseende vuxenutbildning. Samtidigt får vi allt fler invandrare som i stället blir beroende av socialbidrag och som inte kommer ut i arbete m.m. Är detta socialdemokratisk solidaritet? Den verkliga solidariteten skall gälla året runt och inte bara första maj när flaggorna tas fram.

Utskottet borde ha tagit initiativ till – och riksdagen skulle ha blivit det verktyg som talmannen, med rätta, strävar efter – och tillstyrkt de förslag som vi fört fram i reservationerna 1 och 2.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 1 och 2.

CARL-JOHAN WILSON (fp):

Värderade talman! Orsaken till reservation nr 2 av bl.a. folkpartiet i betänkande 1989/90:UbU5 är att utbildningsutskottets majoritet föreslår avslag av ett par folkpartimotioner om svenska för invandrare.

Folkpartiet anser, att det är slöseri med tiden att flyktingar och andra invandrare skall behöva vänta i två månader i Sverige innan de får påbörja undervisning i svenska språket.

Det är självklart att det kan kännas meningslöst att börja studera svenska, om man inte vet säkert att man får stanna i Sverige. Det kan också finnas andra orsaker till att en flykting inte orkar satsa på språkstudier direkt efter ankomsten hit. Därför måste man naturligtvis ta hänsyn till förutsättningarna för varje enskild person, som det här kan gälla. *Möjligheten* att påbörja studierna direkt bör dock finnas.

Folkpartiet anser också, att studierna i svenska språket skall kunna anpassas till vad varje studerande klarar av. Nu måste alla studera på halvtid – även sådana, som har stor studievana och som gärna vill satsa på heltidsstudier i svenska.

I en rapport om svenskundervisningen för invandrare stöder riksrevisionsverket möjligheten till heltidsstudier. Tyvärr är inte utbildningsutskottets majoritet beredd att föreslå riksdagen att fatta det beslutet nu.

Utbildningsutskottets majoritet anför som skäl för avslag av motionerna att regeringen väntas komma med just de här förslagen i en kommande proposition om svenskundervisningen för invandrare.

Om man vet, att regeringen kommer att föreslå just det folkpartiet föreslår i de här aktuella motionerna, borde riksdagen redan nu kunna bifalla motionerna. Varför skall vi vänta på ett nyskrivet förslag från regeringen, när vi redan i dag kan besluta enligt just ett sådant förslag?

Värderade talman! Därför yrkar jag bifall till reservation nr 2.

JAN BJÖRKMAN (s):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 5, Vissa vuxenutbildningsfrågor, behandlas 14 motioner. Dessa motioner tar i huvudsak upp svenskundervisning för invandrare och svenskundervisning inom grundutbildning för vuxna. Dessutom finns ett par motioner som berör folkbildningsområdet.

Sedan slutet av 1960-talet har svenskundervisning, jämförbar med dagens sfi-undervisning, bedrivits i vårt land. Flera anordnare, som studieförbund och AMU-center, har stått för denna verksamhet.

I december 1984 beslutade riksdagen om den reform som gäller sedan den 1 juli 1986. Enligt denna bedrivs undervisningen i form av grund-sfi, där kommunerna har ansvaret för verksamheten, och påbyggnads-sfi, som bedrivs inom studieförbunden och AMU. Grundutbildning för vuxna, grundvux, anordnas för dem som inte uppnått kunskaper i läsning, räkning och skrivning motsvarande grundskolans mellanstadium. I denna verksamhet deltar många invandrare. Svenskundervisning för invandrare anordnas därför även inom grundvux. Inom såväl grund-sfi som grundvux finns läroplan och behörighetsregler för lärare.

Reformen från 1986 har under senare tid varit föremål för granskning och

översyn. Såväl SÖ som riksrevisionsverket har under hösten avlämnat rapporter angående svenskundervisningen för vuxna invandrare. I samband med rapporterna redovisas ett antal synpunkter med förslag till förändringar av verksamheten.

Som Ulf Melin sade redovisades redan i regeringsförklaringen i oktober att regeringen kommer att föreslå åtgärder som leder till att invandrare snabbare kan komma ut i arbetslivet samt att kommunerna ges det samlade svaret för utbildningen i svenska för invandrare.

I oktober utfärdade regeringen vidare en förordning som garanterar kommunerna statsbidrag för svenskundervisning av flyktingar som varit i Sverige under längre tid än två år. Hittills har kommunernas skyldighet att anordna undervisning gällt de två första åren. Den nya förordningen gäller retroaktivt från den 1 januari i år.

Låt mig nu kommentera de reservationer som finns fogade till betänkandet.

I reservation 1, som gäller statsbidragsreglerna för svenskundervisning för invandrare inom grundvux, föreslås av moderaterna att svenskundervisningen inom grundvux inte skall räknas in i timramen för grundvux, utan i stället berättiga till statsbidrag enligt samma regler som gäller för grund-sfi. Utskottsmajoriteten har redovisat vad som är på gång i detta ärende. Regeringsdeklarationen berör *invandrarundervisningen*. Ärendet har aktualiserats i regeringskansliet. Flera möjligheter att ta ställning i dessa frågor ges i både budgetpropositionen och propositionen om åtgärder för invandrare, som Ulf Melin själv var inne på.

Riksdagen bör därför inte nu göra något uttalande om utformningen av statsbidrag.

I reservation 2, som moderaterna och folkpartiet står bakom, ställs krav på att *verksamheten* fortlöpande utvärderas, att tidsgränserna för rätt till svenskundervisning tas bort, och att studerande i svenskundervisningen skall ha möjlighet att studera på heltid. Utskottsmajoriteten konstaterar att de frågor som aktualiseras finns berörda i såväl SÖ:s som riksrevisionsverkets rapporter och behandlas utförligt i betänkandet.

Eftersom rapporterna ingår i det underlag som bearbetas inom regeringskansliet och eftersom en proposition är utlovad, finner inte utskottet nu skäl att ta beslut i olika delfrågor innan propositionen har framlagts.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna.

ULF MELIN (m) replik:

Herr talman! Jag hade kanske förväntat mig att Jan Björkman skulle avslöja litet mer vad som skulle komma i denna eventuella budgetproposition och den andra propositionen och när de i så fall kommer.

Vi kan väl ändå vara ganska överens om att det är ganska orimliga förhållanden som råder när man särbehandlar flyktingar på detta vis. Via det system vi har ser vi till att människorna får undervisning sex till sju timmar per vecka. Då tar det några år att klara av den svenskundervisning och den grundvuxundervisning som man behöver. Det leder till att vi placerar människorna väldigt länge.

Jag tycker inte att detta är en politisk fråga. Det är en praktisk fråga. Jag har ingen förståelse för att man inte rättar till detta problem.

Det är ju inte på något sätt en nyhet. Skolöverstyrelsen och länskskole-nämnderna runt om i landet har påpekat detta under ett flertal år. Ändå har ingenting hänt.

Hade Jan Björkman sagt att vi kommer att ändra dessa bestämmelser i januari månad så hade jag accepterat detta, men han har inte sagt ett ord om vad detta skall innehålla. Det tycker jag vi borde kunna få reda på.

Det är samma sak med koncentrationen av svenskundervisningen. Det finns trots allt ett flertal flyktingar som är högutbildade och skulle kunna klara av en koncentrerad undervisning. Många av de människor som kommer till vårt land har stora och höga ambitioner och målsättningar. Men de regler som gäller för koncentrationen av svenskundervisningen, bara 20 timmar per vecka, leder till att man tappar alla illusioner. Målsättningar och ambitioner avtar medan man sitter och får minimal undervisning i svenska språket, samtidigt som man går sysslolös en stor del av dagarna. Man får inte vara så byråkratisk! Man måste kunna ändra på dessa regler. Det förvånar mig ytterligt att socialdemokraterna och de andra partierna utom folkpartiet inte inser detta. Det tycker jag är beklagligt.

JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Herr talman! Ulf Melin sade i sitt inledningsanförande att det är långt mellan ord och handling när det gäller svenska för invandrare.

Tillåt mig att erinra om att vi nu diskuterar en ny reform. Den infördes 1986. Den har delvis ändrats redan. Vi fick bl.a. en ändring av statsbidraget vid halvårsskiftet 1988. SÖ, som nämnts här, har initierat en utvärdering av dessa frågor. Den ansvarige ministern gav i mars i år riksrevisionsverket i uppdrag att göra en analys. I uppdraget ingår också att titta på statsbidraget. Låt mig citera det som står i ministerns uppdrag till riksrevisionsverket: Riksrevisionsverket skall härvid även bedöma om de statliga bidrag som utgår i samband med svenskundervisningen används på ett effektivt sätt.

Jag har tidigare konstaterat att dessa bägge rapporter från SÖ och riksrevisionsverket nu bearbetas och att en proposition är väntad. Jag vill därför påpeka att denna rad av åtgärder knappast är något bra exempel på att det är långt mellan ord och handling i dessa frågor.

Ulf Melin redovisar i sin andra reservation några förslag till förändringar av de regler som gäller för svenskundervisningen i dag.

Tittar man i de rapporter Ulf Melin hänvisar till finner man, om jag har läst rätt, i SÖ:s rapport inte mindre än elva olika förslag till förändringar och förbättringar. I riksrevisionsverkets rapport finns 13 olika förslag till förändringar. Med tanke på att Ulf Melin och moderaterna bara har valt ut några av dessa förslag till förändringar, finns det kanske anledning att gå på utskottets linje och låta beredningen i regeringskansliet fortsätta och en proposition framläggas innan riksdagen tar ställning i olika delfrågor.

ULF MELIN (m) replik:

Herr talman! Låt mig först kommentera det sist sagda.

Vi har i våra motioner begärt att man skall göra en ständig utvärdering av

svenskundervisningen. De rapporter som Jan Björkman nu har relaterat fyller de krav vi ställt i motionerna, och vi har då heller ingen anledning att reservera oss.

Jan Björkman säger att om man har gjort en hel del reformer av sfi sedan år 1986. Ja, men det är ju små detaljer man hela tiden pillar i. Det blir ett lappverk liksom mycket annat som vi sysslar med i riksdagen.

I utbildningsutskottet hade vi i dag uppe till behandling ett ärende i tilläggsbudgeten som gäller sfi-undervisningen. Det var fråga om att man skulle förlänga tidsgränsen till den 1 januari 1987 för dem som är berättigade till sfi-undervisning. Men det finns fortfarande människor som sitter kvar i förläggningar och som kom hit före år 1987 – 1985 och 1986 – och de omfattas exempelvis inte av denna ändring. Vi lär snart få återkomma igen i den frågan, och det är inte speciellt bra.

De förslag som vi moderater har lagt fram är trots allt de viktiga. Den springande punkten är den svenskundervisning som sker på grundvux. Det är den som hindrar invandraren att komma ut tidigare i arbetslivet. Detta har påpekats från andra instanser under ett flertal år utan att någonting över huvud taget har hänt. Det är därför som vi driver den här frågan mycket hårt.

När det gäller det övriga statsbidraget måste vi se till att man effektivt ändrar detta så att man inte fortsätter med detta lappverk för svenskundervisningen för invandrare. De som förlorar på detta är inte vi här i riksdagen, utan det är de som är berörda av undervisningen.

JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Herr talman! Låt mig helt kort påpeka att utskottsmajoriteten inte har tagit ställning i sak till de förslag till förändringar i verksamheten som redovisas i dessa rapporter. Vad vi har gjort är att vi har hänvisat till den beredning som för närvarande pågår och sagt att vi avvaktar det heltäckande förslaget innan vi tar ställning i olika delfrågor. Jag tror att det är ett klokt beslut.

Jag vill säga något om detta med ständigt utvärdering som Ulf Melin var inne på. Naturligtvis mår all verksamhet bra av att utvärderas till och från, och det är ingenting som det behövs särskilda beslut om i denna kammare.

MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Detta betänkande behandlar en rad motioner om svenskundervisningen för invandrare. Det är inte så länge sedan den nuvarande organisationen för svenskundervisningen utformades, och det finns förvisso en rad brister i den undervisning som bedrivs i kommunerna. En del brister har rättats till, men det fungerar inte på det mest effektiva sättet.

Detta gäller bl.a. problemen med dem som får svenskundervisning via grundvux, vilket tidigare har tagits upp i debatten. Det gäller t.ex. också bristen på flexibilitet när det gäller placering i grupper. Ofta hamnar analfabeter och akademiker i samma grupp, vilket leder till dålig undervisning för alla.

Det finns också brister i fråga om samhällskunskap inom sfi. Detta är allvarligt, eftersom alla invandrare som kommer till vårt land har stort behov av kunskaper i hur vårt samhälle fungerar och vilka rättigheter, men inte minst vilka skyldigheter, vi alla har i det svenska samhället. En bättre infor-

mation och undervisning om detta medverkar till att undanröja problem för invandrarna, men även till att undanröja fördomar hos svenskar.

Målsättningen med svenskundervisningen måste vara att invandrarna så snabbt som möjligt skall inlemmas i det svenska samhället, komma i arbete och kunna försörja sig själva. Det är då viktigt att invandrarna kan få ett arbete som motsvarar deras tidigare utbildning.

Invandrarakademikerna har här särskilda problem. Kraven på kunskaper i svenska är större när det gäller den gruppen. De har också större studievana och större möjligheter att tillägna sig kunskaper. De bör därför få en mer kvalificerad undervisning och även få möjlighet att studera på heltid.

Det måste kanske inte vara fråga om lärarledda lektioner under hela dagen. Utrymme för självstudier måste också finnas. Språkinläring kan ju numera ske med tekniska hjälpmedel, vilka bör utnyttjas i det här sammanhanget. Invandrarna bör inte heller mötas av hinder för att snabbt komma i gång med svenskundervisningen.

Enligt en centermotion bör kompetenskraven för lärare inom svenskundervisningen ses över. Både SÖ och riksrevisionsverket har i sina rapporter till regeringen påtalat dessa och andra brister i sfi-undervisningen.

I och med att regeringen i tilläggsbudgeten anslagit pengar för att de som varit i landet mer än två år skall få rätt till svenskundervisning, har en viss förbättring skett. Vi har i utskottet behandlat den här frågan, och vi anser att förlängningen skall gälla mer än ett år så att ingen skall komma i kläm och hamna utanför svenskundervisningen.

Vi i centern förutsätter att regeringen tar hänsyn till de synpunkter som har kommit fram i de avlämnade rapporterna och på annat sätt, samt att regeringen återkommer till riksdagen med förslag som medför en kraftig förbättring av svenskundervisningen för invandrare. Centerpartiet har därför i detta läge avstått från att reservera sig i den här frågan. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Jag skall på önskemål från presidiet fatta mig kort. Miljöpartiet har inte avgett någon reservation till detta betänkande, utan vi har endast ett särskilt yttrande. Vi ämnar komma igen under den allmänna motionstiden och när propositionen kommer i vår, men jag vill ändå nämna några saker.

En bra utbildning för invandrarna ger mycket mindre kostnader för framtiden. De eventuella ökade kostnader som kommer att behövas för undervisningen ger mycket snart utdelning. Invandrarna kommer att få lättare att få ett arbete på vilken nivå det än är fråga om. Det är svårt att klara av ett arbete utan att ha kontakt med arbetskamrater, utan att kunna läsa instruktioner osv. Den som dessutom är högutbildad behöver ha en ännu bättre utbildning i svenska.

Det är mycket bra att man nu i propositionen föreslår att man kan få grund-sfi även efter två år. Behovet av att lära sig svenska minskar ju inte när man varit i Sverige en längre tid och inte kan tala svenska, utan behovet ökar, men motiveringen att lära sig minskar. Människor upptäcker att de kan överleva ändå.

Det är viktigt att vi uppmuntrar invandrarna att lära sig svenska, och det är särskilt viktigt att vi uppmuntrar kvinnorna. Det är ofta så att mödrarna lär sig svenska mycket dåligt och förutom att de inte får kontakt med samhället mister de ibland kontakten med sina barn. Barnen har fått en dålig hemspråksundervisning, eller de har i vissa situationer inte velat tillgodogöra sig den. De talar utmärkt bra svenska, men de talar sitt modersmål dåligt. Dels bör man försöka att få dem att behålla sitt modersmål, dels intensifiera försöken att få kvinnor att lära sig svenska.

Det är självfallet viktigt att man har grupper som kan fungera ihop, som Marianne Andersson sade. Det går kanske inte på mindre orter att bilda många differentierade grupper, men på större orter bör det självklart vara så, att de som har studievana placeras för sig och kan bedriva heltidsstudier.

Att det på flyktingförläggningarna är svårt att motivera de asylsökande att läsa svenska är uppenbart. De vet inte om de skall få stanna i Sverige. Stora summor läggs därför ner på den undervisningen utan att det ger något vidare resultat. Man får nog tänka över hur man skall handskas med detta. Målet är en förkortning av väntetiderna, men vi har inte sett utvärderingen av möjligheterna ännu. Fortfarande finns det de som har vistats länge här i landet, och en del kommer att få göra det framöver på grund av den stora tillströmningen av flyktingar just nu. Det är en fråga för sig. Vi avser, som jag sade, att återkomma i frågan. Detta var enbart ett litet tillägg till vårt särskilda yttrande.

ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! I detta betänkande har jag och mina partikamrater två motioner. Den ena gäller sfi – svenskundervisning för vuxna invandrare –, och den andra gäller grundvux.

I motionen om svenskundervisning för invandrare vill vi värna om de invandrare som av någon anledning har missat den erbjudna undervisningen. Jag anser att de måste kunna få utbildningen i fråga, oavsett vilken tid som har förflutit från deras ankomst till Sverige.

En annan fråga är att det är något fel på våra utbildningsmetoder. Jag har försökt hävda att i den urgamla sfi, där fackföreningen aktivt rekryterade invandrare till svenskundervisningen och arbetsgivaren hade det ekonomiska ansvaret, fungerade det bättre. Samhället och föreningslivet blev mera synligt och påtagligt för de elever som deltog i kurserna. Nu lever vi dock i andra tider och under andra förhållanden. Jag är övertygad om att en sammanhållen heltidsundervisning, där man tar hänsyn till elevens möjligheter och har nivågrupperingar, är bättre lämpad för dagens invandrare.

I vår motion om grundvux har vi krävt att skolöverstyrelsen skall få i uppdrag att utarbeta klarare regler för att de mål som riksdagen två gånger har beslutat om avseende invandrar- och minoritetspolitiken skall uppnås. Invandrare som saknar grundläggande kunskaper betraktas som elever enbart i svenskundervisningen, med påföljd att det blir förbjudet för dem att tala sitt modersmål i vissa skolor.

Tvåspråkiga lärare som har möjlighet att motivera invandrarna till studier hindras i sitt utövande trots att bestämmelserna säger något annat. Läroplanen och bestämmelserna ger faktiskt skolan nästan obegränsade möjlighe-

ter. Tolkhjälpen är begränsad, och då borde de tvåspråkiga lärarna ha en positiv betydelse för skolan och eleverna. Nu kan eleverna många gånger inte följa utbildningen i de ämnen som inte avser ren svenskundervisning, med påföljd att de hoppar av från utbildningen i fråga.

Det är riktigt som utskottet konstaterar att länskolnämnden är den rätta instansen att vända sig till om svårigheter uppstår avseende principer av den art som vi har beskrivit i vår motion. Mitt krav återstår ändock – bestämmelserna borde ges en översyn.

Herr talman! Med hänsyn till arbetet i departementet avseende sfi och ytterligare insamling av erfarenheter från grundvux avstår jag från ett yrkande.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 15 §.)

15 § Beslut

Företogs till avgörande kulturutskottets betänkanden 1989/90:KrU4 och KrU6 samt utbildningsutskottets betänkande 1989/90:UbU5.

Kulturutskottets betänkande KrU4

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2 (statsbidrag till investeringar vid vissa museer)

Först biträdde reservation 1 av Jan Hyttring och Stina Gustavsson med 26 röster mot 16 för reservation 2 av Kaj Nilsson. 222 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölles utskottets hemställan med 230 röster mot 24 för reservation 1 av Jan Hyttring och Stina Gustavsson. 12 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (stöd till vissa lokala och regionala museiverksamheter m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Alexander Chrisopoulos – bifölles med acklamation.

Kulturutskottets betänkande KrU6

Mom. 1 (utlåning på bibliotek av radio- och TV-program på video)

Utskottets hemställan bifölles med 249 röster mot 17 för reservationen av Kaj Nilsson.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölles.

Utbildningsutskottets betänkande UbU5

Mom. 1 (statsbidragsregler för svenskundervisning för invandrare inom grundvux)

Utskottets hemställan bifölles med 216 röster mot 50 för reservation 1 av Birgitta Rydle m.fl.

Mom. 3 (svenskundervisningen för invandrare m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 178 röster mot 85 för reservation 2 av Lars Leijonborg m.fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

Vattenvård m.m.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden

På förslag av talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av kammarens arbetsplenum onsdagen den 6 december.

17 § Vattenvård m.m.

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1989/90:JoU6 Vattenvård m.m.

INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! Jordbruksutskottets betänkande 1989/90:6 gäller vattenvård. I betänkandet behandlar utskottet 103 motionsyrkanden från allmänna motionstiden 1989. Yrkandena gäller bl.a. förslag om aktionsplan mot föroreningar i sjöar och vattendrag, vidare nationellt och internationellt arbete mot havsföroreningar, industri- och avloppsrening samt en del regionala miljövårdsfrågor.

Utskottet har ställt sig bakom ett tillkännagivande i anledning av motionsyrkanden från moderater och centerpartister. Detta gäller den allvarliga miljösituationen i de svensk-norska gränsvattnen. I övrigt har de flesta motionsyrkandena avstyrkts av utskottet med hänvisning till bl.a. vad som beslutades vid behandlingen av miljöpolitiken inför 1990-talet våren 1988, miljöarbetet i internationella sammanhang samt ett förslag till reviderad plan som väntas i mars 1990.

Herr talman! Då det gäller miljösituationen i de svensk-norska gränsvattnen måste jag trots stödet för tillkännagivandet säga något. Det är, herr talman, stora värden som står på spel, om vattenkvaliteten i Glomma, Singlefjorden och Idefjordsområdet inte förbättras. Situationen är nu så allvarlig att de svåra föroreningarna hotar växt- och djurlivet i havet. Därmed hotas också fisket, och stora rekreativvärden för många människor står på spel både i Norge och i Sverige.

Det har länge ansetts som stötande och är också orättvist ur konkurrenssynpunkt när svenska företag har ålagts mycket hårdare krav än vad som gäller för företag i samma bransch i vår nära omvärld.

I det här fallet är det så att den förra norska regeringen genom sitt miljövarnsdepartement deklarerat sin målsättning att stoppa föroreningarna före

1990. Det är löften som den förra norska regeringen givit den svenska regeringen men som man nu har gått ifrån. Det innebär att man först 1993 skärper kraven på rening av bl.a. Saugbruksforeningens utsläpp i Idefjorden. Det är djupt beklagligt att Sveriges regering har accepterat denna fördröjning, som ju kommer att leda till en förstörd nordbohuslänsk skärgård under ytterligare minst tre år. Miljöministern borde ha krävt av sin norska kollega att stå fast vid sina löften. Jag hälsar dock med tillfredsställelse att även socialdemokraterna i utskottet ställt sig bakom tillkännagivandet om betydelsen av att Sverige i fortsättningen med all kraft driver dessa frågor vidare. Det fortsatta samarbetet måste alltså, som utskottet skriver, "med nödvändighet leda till en avsevärt förbättrad miljösituation i dessa gränsvatten".

Herr talman! I reservation 10 tar vi moderater upp frågan om ett permanent övervakningsorgan för Kattegatt m.m. Vi framhåller i reservationen att även om stor samstämmighet råder om ambitionsnivån i stort beträffande det internationella miljöarbetet, så är omedelbara och långtgående samhällsinsatser nödvändiga.

Miljön i Kattegatt påverkas bl.a. av förhållandena i Sverige och Danmark. Insatserna för att förbättra denna havsmiljö måste samordnas än bättre i framtiden. Annars är risken stor att de blir verkningslösa. Det är därför vi moderater vill att regeringarna i Sverige och Danmark skall inrätta ett gemensamt permanent miljöorgan för Kattegatts miljö. Regeringen bör alltså nu vidta de åtgärder som fordras för att få till stånd ett sådant miljöorgan. Vi hoppas att riksdagen stöder förslaget och ger regeringen detta till känna.

Herr talman! Då det gäller vår reservation angående övergripande plan mot föroreningar i sjöar och vattendrag, reservationen nr 1 i betänkandet, kan en hel del sägas om de problem som tas upp men också om information som inte kommit utskottet till handa inför och under ärendets behandling. Vi moderater tillsammans med företrädare för folkpartiet och miljöpartiet i utskottet följer i reservationen upp de yrkanden som framförts i en partimotion samt i två andra moderata motioner. Vi menar att många av våra insjöar och vattendrag utgör dricksvattensreservoarer för betydande områden och att erforderlig beredskap i dag saknas för den allt hotfullare föroreningssituationen. Vi anser att en samlad syn på dessa problem nu krävs och att regeringen därför bör ge naturvårdsverket i uppdrag att utarbeta en plan mot föroreningar i Sveriges sjöar och vattendrag. Planen skulle bl.a. möjliggöra en mer djupgående miljöanalys av våra insjöar och vattendrag. Det menar vi är en förutsättning för att kunna prioritera fortsatta åtgärder och samordna myndighetsarbetet. I en handlingsplan bör dessutom miljörisiker i samband med sjötransporter uppmärksammas och forskningsbehoven klarläggas. Vi vill ge regeringen detta till känna.

Herr talman! Så var det detta med information som ej kommit utskottet till del. Det föreligger tydligen enligt den information som jag har fått ett regeringsbeslut om att uppdra åt statens naturvårdsverk att utarbeta underlag för en nationell strategi för god vattenkvalitet. Det är bl.a. just det som vi har tagit upp i våra motionsyrkanden och i reservationen 1. Vi tycker att det är beklagligt att utskottet inte anses höra till de instanser som är så viktiga för regeringen att de fått ta del av den här informationen. Den har gått till en hel rad departement och till myndigheter utanför riksdagen. Vi bekla-

gar detta och ställer undrande frågan till socialdemokraterna: Vad beror detta på?

Herr talman! Jag vill till sist yrka bifall till de reservationer som är underskrivna med moderata namn och i övrigt till utskottets hemställan.

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

Vattenvård m.m.

ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! De 103 förslag som behandlas i dag gäller frågor som berör vattnet i vårt land, vattnet vid våra kuster och de krav som vi vill ställa på regeringen att Sverige skall öka sina insatser i det internationella miljöarbetet. På socialdemokraterna blir man alltmer besviken när det gäller just miljöpolitiken i detta avseende.

103 förslag finns alltså att behandla nu och inte mindre än 38 reservationer. En tredjedel av de förslag som riksdagen diskuterar kommer från folkpartiet. Då kan man fråga sig varför det bara finns sex reservationer där representanter för folkpartiet finns med.

Det finns en anledning till det som jag gärna vill tala om. När vi diskuterade de här frågorna i utskottet värdjade utskottets ordförande till oss att om möjligt hänvisa till de tidigare betänkanden där frågor som nu återkommit har ställts under proposition. Vi i folkpartiet rättade oss efter dessa värdjanden – allt för att förenkla riksdagens arbete, med tanke på den tunga arbetsbörda i miljöfrågor som ju sedan länge har varit för handen. Men vi fann att reservationer anfördes från övriga partier, också i frågor som vi tidigare hade behandlat.

Vi i folkpartiet har naturligtvis inte ändrat vår uppfattning i och med detta. Jag vill genom följande röstförklaring yrka bifall till en rad reservationer som ofta har motionsyrkanden från centern som bas. Det gäller reservationerna 5, 6, 10, 11, 13, 16, 21, 25 och 31. I övrigt yrkar jag givetvis också bifall till de reservationer som helt och hållet är folkpartistiska, nämligen reservationerna 1, 4, 7, 8, 17 och 26.

Jag tror, herr talman, att det var många som förra hösten under den norska valrörelsen kände bitterhet när vår miljöminister ställde upp bakom sin socialdemokratiska kollega i Norge och accepterade att man i Norge, tvärt emot tidigare löften, ville senarelägga de planerade reningsåtgärderna i södra Norge nära svenska gränsen. Det är bra att ett samlat utskott nu säger till regeringen att denna kraftfullt måste driva kraven på miljöförbättrande åtgärder.

Men hur avslöjande är det inte för socialdemokraterna när partilojalitet och maktsträvanden prioriteras långt mer än miljön? Hur kunde bara Birgitta Dahl – som tidigare, det var en läpparnas bekännelse, ansåg att Norge borde ta itu med reningen av Idefjorden och alla utsläpp från framför allt pappersindustrin där – så helt plötsligt vända helt om?

Jo, det handlade om att vända kappan efter den norska valvinden. Broderpartiet i Norge var i nöd. Den norska socialdemokratiska statsministern och även miljöministern hade ju inte gjort något och stod inför folkets dom i val. Då ryckte den svenska socialdemokratin ut till undsättning. Ingen kritik från Sverige. Hellre en norsk valvinst för broderpartiet än renare havsvatten vid Norge, Sverige och i Skagerrak.

Men det norska folket genomskådade detta och annat. Så nu står vi där

med ett tre år försenat vattenreningsprogram för Idefjorden, sanktionerat av den svenska socialdemokratiska miljöministern – en otrolig felspekulation med miljön som insats. Och insatsen förlorades. Förklara det, Margareta Winberg – om det nu går! Varför motsätter ni er att minsta lilla kritik utdelas för sådant spel med miljön? Till er i kommunistpartiet, som så gärna vill framstå som litet miljövänligt ibland, vill jag ställa följande fråga: Vad är det som är värt så mycket att ni ställer upp med stöd för regeringen också denna gång?

Jag vill nu ta upp några av de frågor där det inte har varit möjligt att i övrigt uppnå majoritet för skärpta åtgärder. Den första frågan gäller att ge regeringen i uppdrag att ta fram en övergripande plan mot föroreningar i sjöar och vattendrag. I botten finns en moderat motion och ett antal motioner, huvudsakligen från folkpartiet, om insatser när det gäller särskilda sjöar och vattendrag. Socialdemokraterna har fått stöd från centern och kommunisterna för sitt avslagsyrkande.

Det är faktiskt så, att våra insjöar är våra främsta dricksvattenreservoarer. Inte minst gäller detta Mälaren, som är reservoar för Stockholmsområdet. Faktum är att den beredskap som behövs inför den allt mer hotande föroreningssituationen i dag saknas. Vi vill att regeringen skall ge naturvårdsverket i uppdrag att ta fram en plan mot föroreningarna i sjöar och vattendrag. Utskottets majoritet hänvisar till att det i dag inte finns tillräcklig kunskap om de akuta miljöhoten. Därför avslås motionskraven. Det är väl ändå för bakvänt.

Jag vill fråga: Finns det då inte ännu större anledning att forcera det här arbetet, så att man snabbt kan ta fram det bakgrundsmaterial som erfordras för att sedan få planen utarbetad? Kommer åtminstone ni i centern att ändra uppfattning på den punkten till nästa års behandling av den frågan? Vänsterpartiet kommunisterna går det väl inte att hoppas på i detta avseende heller.

Herr talman! Miljöpartiets yrkanden om en restaurering av våtmarker ligger i linje med flera av våra motionsyrkanden. I våtmarker binds ju kvävet på ett naturligt sätt. Den svåra föroreningssituationen i Västerhavet lindras. Återställandet av våtmarker är en av de naturligaste åtgärder som kan vidtas för att minska bl.a. kväveutsläppen. I framtiden behöver vi kanske inte binda så mycket medel för rationalisering av jordbruksfastigheter, och då bör frisläppta resurser enligt vår uppfattning bl.a. kunna sättas in när det gäller att restaurera våtmarker. Regeringen borde vara mera aktiv på detta område.

Därför är det naturligt att kräva både en utredning beträffande restaureringen av våra våtmarker – det är också vad vi gör i reservation 7 – och uppköp av mark för restaurering av våtmarker. Det senare kravet återfinns i reservation 8, som vi har framställt.

Det finns också ett stort antal reservationer om ett internationellt miljösamarbete i ett vidare perspektiv. Frågan om det internationella samarbetet är en av de frågor som vi har diskuterat under det gångna året. Därför hade vi, som jag inledningsvis nämnde, inte anmält några reservationer. Men för den skull kvarstår våra krav på kraftfullare insatser. Därför har jag yrkat bifall till de reservationer som handlar om just dessa saker. Men här finns det anledning att be socialdemokraterna om en statusrapport. Hur långt har

regeringen kommit i sitt hängivna arbete med att förverkliga riksdagens uppdrag att verka för en Nordsjökommission?

Vidare är det viktigt att vi kan minska kväveutsläppen från de kommunala reningsverken. Det finns tre reservationer om detta, varav en är från folkpartiet och centern. Tack vare det stöd som socialdemokraterna får från moderaterna kan alla motionskrav avslås, och visst är det beklagligt! Regeringen bör för riksdagen redovisa förslag om skärpta krav i detta avseende. Är inte detta rimligt, Ingvar Eriksson? Och vad är det för speciellt moderat politik att *inte* eftersträva minskade kväveutsläpp från de kommunala reningsverken?

Efter vad jag nu har framfört vill jag, herr talman, bara säga att det i de motioner som vi i dag behandlar finns många värdefulla förslag som, om de skulle bifallas, kunde bli ett bidrag till en bättre miljö. I övrigt kan jag konstatera att socialdemokraterna har fått stöd av minst ett parti – i första hand av moderaterna, eller kommunisterna. Kanske – det är i varje fall min förhoppning – kan vi komma längre vid nästa års behandling av motioner som handlar om vattenvård.

Avslutningsvis vill jag passa på att fråga socialdemokraterna, som bär ansvaret i detta avseende: Vilket är bäst för miljön, att avslå eller att bifalla de förslag som finns bakom reservationerna?

INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Anders Castberger tar verkligen i. Jag anser att han faktiskt går till överdrift när han anklagar oss moderater för att med hull och hår ha slukat allt vad socialdemokraterna har föreslagit. Det är ju inte mer än knappt ett och ett halvt år sedan vi behandlade regeringens omfattande proposition om miljöpolitiken inför 90-talet.

Vidare beklagar sig Anders Castberger över att vi inte har stött en lång rad av yrkandena här. Men dessa yrkanden har redan varit uppe till behandling. Vi anser att skrivningarna i detta betänkande täcker in förslagen på ett sådant sätt att vi denna gång inte har funnit anledning att reservera oss på lika många punkter som ni i folkpartiet. Vi anser att det är ganska onödigt med den mängd reservationer som på det sättet uppstår. Vi kan ju inte komma med samma reservationer flera gånger om året. Det tycker vi är överdrivet.

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Men faktum är ju, att med Ingvar Erikssons hjälp är det just socialdemokraterna som har segrat, bl.a. i den fråga som jag nämnde här, dvs. frågan om att minska kväveutsläppen från de kommunala reningsverken. Om inte Ingvar Eriksson och moderata samlingspartiet hade stött den linjen hade det inte varit fråga om någon reservation, i varje fall inte från någon annan än från socialdemokraterna.

Nej, det går inte att förklara bort det faktum att man vid många tillfällen när det gäller miljöpolitiken ser konturerna av en blå-röd koalition. Jag kan bara påminna om att moderaterna ensamma har hjälpt regeringen till seger när det gäller naturvårdsgräns för fjällnära skogar, höjning av bidraget för att rädda hagar, nej till ytterligare anslag för kemikalieinspektionen, m.m.

Exemplen är många, och jag tog upp ett aktuellt exempel för dagens omgång.

Det går inte att skylla ifrån sig som Ingvar Eriksson gör. Det är moderaterna som i detta fall har hjälpt socialdemokraterna till en seger. Det var alldeles onödigt, enligt vår uppfattning.

INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Jag hänvisade till de förslag som lades fram 1988 i samband med den stora behandlingen av miljöpolitiken. Vi har tagit ställning, och vi har samma uppfattning i dag. Att man sedan måste ha tid på sig för att åtgärda de här sakerna är en självklarhet.

Det är en lång rad andra frågor där folkpartiet försöker driva en politik som inte står i överensstämmelse med vad som är befolkningens önskemål. Jag tänker inte minst på de fjällnära skogarna, där man måste ha den uppfattningen att det är de människor som har levt och verkat i dessa bygder i generationer som bäst vet hur skogen skall klaras även för framtiden. Jag är helt övertygad om att vi har rätt på den punkten. Det var nog ett olyckligt valt exempel av herr Castberger i detta sammanhang.

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Hur kan Ingvar Eriksson stå här och närmast säga att det är en framgångsrik politik för moderata samlingspartiet att stödja socialdemokraterna i miljöfrågor? Erkänner Ingvar Eriksson samtidigt att det är ett nederlag för miljövärden? Visst är det så att moderaterna tog ställning redan för ett och för två år sedan, men skulle man inte kunna vara bättre karl för sin hatt än att man ändrar sig när det visar sig att politiken leder åt fel håll? Att moderaterna ensamma ställer upp för socialdemokraterna leder mig till tankarna på den blå-röda koalitionen som jag tidigare ordade om.

Frågan om de fjällnära skogarna är inte det enda exemplet, utan jag kan gärna nämna fler exempel: nej till förslaget om större resurser till länsstyrelsernas miljövårdsenheter för den gröna naturvärden, nej till en informationskampanj om hastighetsgränserna i somras, nej till kraven på skydd för att rädda sex älvar. På punkt efter punkt när det gäller miljövärden står moderaterna ensamma och stöttar en dålig regeringspolitik.

Tal mannen anmälde att Ingvar Eriksson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

18 § Ajournering för middagsuppehåll

Kammaren beslöt kl. 17.53 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

19 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice tal mannen.

KARIN STARRIN (c):

Herr talman! Naturen bluffar inte, naturen reagerar. Naturen reagerar våldsamt just nu. Den protesterar, den vill egentligen absolut inte vara med längre. Varför? Jo, naturligtvis på grund av den oerhört allvarliga utveckling vi nu är inne i, när vi människor blint lurar naturen därför att vi tror att vi har rätt till det. Vi har ej rätt till det. Låt oss nu verkligen ta alla de olika rop på hjälp som vi nu hör och ser runt omkring oss på allvar.

En gång var Västerhavet något av en symbol för friskhet. Evert Taube liksom många andra skalders hämtade ofta sin inspiration från västkusten. Västerhavet har varit så stort att utsläpp och avlopp inte har haft någon som helst betydelse. Det är heller ingen överdrift att säga att Östersjön i dag är påverkad av olika miljögifter.

Det är viktigt att vi förstår dimensionen av det beslut vi nu skall fatta med anledning av detta betänkande om vattenvård. Vi har av tidigare talare hört hur många olika beslut det är fråga om och också hur många olika reservationer det är fråga om.

Även jag vill betona vikten av tillkännagivandet i betänkandet, att Sverige kraftfullt driver kraven på miljöförbättrande åtgärder beträffande miljösituationen i de svensk-norska gränsvattnen. Men visst är det beklagligt att vår miljöminister accepterar att den norska regeringen nu har gått ifrån det löfte vi en gång har fått om att det måste vidtas omedelbara åtgärder. Det blir nu fråga om en fördröjning på ytterligare tre år. Jag ställer precis den fråga som vi har hört Anders Castberger ställa: Varför handlar vår regering på detta sätt? Är detta agerande verkligen trovärdigt, med tanke på de bilder vi har sett på våra miljöministrar när de står vid havsbandet och deklarerar att det verkligen är viktigt med snabba åtgärder nu? Kan socialdemokraterna förklara detta?

Vi i centern anser inte att de i betänkandet föreslagna åtgärderna är tillräckliga. Vi vill på flera olika områden gå litet längre. Centern har tolv olika reservationer fogade till betänkandet, vilka jag vill yrka bifall till.

Först vill jag kommentera den fråga Anders Castberger ställde till oss i centerpartiet om varför vi inte är med och stödjer reservation 1 om en övergripande plan mot föreningar i sjöar och vattendrag. Vi är, Anders Castberger, väldigt angelägna om att vi får kontroll över föreningar i våra sjöar och vattendrag. Visst hade vi kunnat vara med på reservationen. Men i detta läge anser vi ändå att naturvårdsverket har fått ett klart uppdrag. Naturvårdsverket håller nu tillsammans med länsstyrelserna runt om i landet på att kartlägga situationen. Vi avvaktar den kartläggningen, och sedan får vi se vilka åtgärder vi är beredda att vidta och vilka konsekvenser de olika beskedet får. Vi kan mycket väl tänka oss att komma igen med ett motionsyrkande just kring dessa frågor, såvida vi inte bedömer att denna åtgärd räcker.

Herr talman! Det gäller att på ett mycket tydligare sätt markera att vi är beredda att ta itu med havsföreningarna som tas upp i reservationerna 3, 6, 9 och 11. Alla stabila organiska ämnen som tillverkas av människan och släpps ut i miljön kan ge upphov till miljöproblem. Därför är det viktigt att

en aktionsplan tar upp konsekvenserna i hela kedjan, alla förorenings direkta betydelse för inverkan på den marina floran och faunan. Det program som vi i centern kräver måste omfatta en omställning av energisystemet, en begränsning av kväve- och klorutsläpp, en minskning av närsaltläckaget, ökade resurser till PMK och inte minst ökade forskningsanslag. Ett program för en begränsning av metallhalterna måste också tas fram.

En internationell räddningsplan för Östersjön måste tas fram, och i detta sammanhang måste Sverige ta klara initiativ. Låt oss börja med en bred Östersjökonferens och ta till vara den öppna attityd som öststaterna nu har visat. Gorbatsjov har också uttalat att man i Sovjet är beredd att för sin del ta sitt ansvar. Låt oss verkligen ta fasta på dessa olika uttalanden och utforma något konkret – och det nu.

Det nordiska samarbetet har nått stora framgångar. I samband med den s.k. nordiska handlingsplanen för ekonomisk utveckling och full sysselsättning inrättades en särskild låneordning i den Nordiska investeringsbanken. Denna låneordning är främst avsedd för investeringar i vägar och järnvägar. Men vi i centern vill markera att denna låneordning även måste gälla miljöinvesteringar. Detta har vi slagit fast i reservation 12, som jag yrkar bifall till.

Trots att det existerar ett klart förbud mot utsläpp av olja så förekommer det i alltför stor utsträckning att fartyg förorenar havet med oljespill. Sverige måste få till stånd skärpningar av klassificeringar och klart angivna regler på detta område. Man kan tvinga fartyg till exempelvis olika tömningar och sköljningar av tankar. Man kan kräva att detta sker vid hamnen, så att man får kontroll över dessa restprodukter. Jag förstår att man på fartygen inte vill vara med om det här, eftersom det tar tid och tid kostar pengar. Men vi måste bli tydligare i även dessa krav. Denna fråga tas upp av centern i reservation 13.

Skogsindustrin är en av hörnstenarna i det svenska samhället. Den svarar för en mycket stor andel av vår export. Naturligtvis har stora framsteg skett på teknikens område inom t.ex. pappersmassaindustrin. Och det är bra att kunna konstatera detta. Man kan fråga sig om detta beror på att vi har ställt tuffare krav eller om industrin själv har börjat se på dessa frågor med en större och bättre miljömedvetenhet. Jag vill påstå att smarta företagsledare förstår att investeringar på miljösidan av den här typen på sikt är verkligt vinstgivande.

Tyvärr får vi nu ständigt in nya rapporter om hur förorenade våra hav är. Senast fick vi höra hur höga halterna av PVC och DDT är i Bottniska viken. Klorblekningen är alltså fortfarande ett stort miljöproblem. Vi måste sätta tydliga gränser. Förbud mot utsläpp av klorerade organiska föreningar från massaindustrin måste kunna sättas in senast fr.o.m. 1995. Detta tar vi i centern upp i vår reservation 18. Tidsgränserna på detta område är litet olika i de olika reservationerna. Vi har valt 1995, vilket är helt i enlighet med Naturskyddsföreningens förslag. Man bedömer där att det är möjligt att åstadkomma ett sådant förbud fram till 1995.

Till den motiveringen vill vi också lägga att det är angeläget att veta hur kloreringen av kylvattnet vid kärnkraftverken går till. Regeringen måste snarast vidta åtgärder för att klorutsläppen från kärnkraftverken omedelbart skall upphöra. Vi kan inte nöja oss med det besked som vi har fått från ener-

giministern och som majoriteten i utskottet anslutit sig till, nämligen att riksdag och regering inte skall göra bedömningar i enskilda ärenden. Detta är, herr talman, en nationell angelägenhet! Skall vi politiker bli trovärdiga när vi ställer motsvarande tuffa krav på industrin måste vi naturligtvis själva gå före med våra verk.

Halveringen av kväveutsläppen från reningsverken måste fullföljas. Eftersom vi i dag diskuterar havsmiljö och vattenvård vill jag säga att det är mycket viktigt att det betonas i kustområdena. Den fortsatta utvecklingen har visat att problemen med utsläpp av närsalter ökar. Regeringen måste ta tydligare initiativ och skärpa kraven på kvävereduktion. Det berör vi i reservationerna 26 och 31. I reservation 31 berör vi det industriella avloppsvattnet och säger att vi måste avskilja det i våra kommunala reningsverk, så att inte hela processen förstörs.

Frihet, herr talman, är att kunna instämma i sången Maj på Malö eller sången Dans på Brännö brygga: Frihet är att kunna fiska i rent vatten och att kunna bada i havet.

Jag yrkar bifall till centerns reservationer och i övrigt till utskottets hemställan.

ANNIKA ÅHNBERG (vpk):

Herr talman! Vårt samhälle har det senaste århundradet utvecklats i en rasande fart, och fastän det nog har funnits många som har varit tveksamma till vart det skulle bära hän är det först ganska nyligen som vi har nått en gemensam förståelse för de problem som industrialiseringen har fört med sig: det enorma resursslöseriet, som har lett till en utarmning av vår planet, förödelsen av naturen genom utsläpp av gifter till luft, mark och vatten, problemen med avfallshanteringen.

Vi är i dag överens om miljöproblemens oerhörda omfattning, men när det gäller åtgärder har vi ännu inte hunnit så långt, särskilt inte om vi ser det i ett internationellt perspektiv. Vi befinner oss ännu bara i början av bromssträckan, och vi har långt ifrån slagit in på någon ny väg. Ändå är det det som vi måste göra. Vi kommer i längden inte att kunna klara av miljöproblemen genom att begränsa och rena utsläpp – vi måste förändra de grundläggande strukturerna, vi måste basera produktion och verksamheter i samhället på fungerande kretslopp. Det hjälper inte att vi lägger hårda krav på utsläppen genom avloppstunnlar och skorstenar om vi inte förmår ställa samma krav på produkterna som går ut genom huvudingången.

När skall vi t.ex. på allvar börja diskutera en helt annan hantering av avloppet, både det industriella och det kommunala? Det är en gigantisk omställning som behövs, men ännu så länge fortsätter vi slentrianmässigt att använda hav och sjöar som mottagare av avlopp. Jag vill yrka bifall till reservation nr 35, där vi tar upp nödvändigheten av att utveckla alternativ till den kommunala avloppshanteringen, nödvändigheten av att satsa på andra system än de vattentoaletter som i dag är det huvudsakliga sättet att ta hand om vårt avlopp.

Om miljön kunde räddas med hjälp av stora ord, om det räckte att anta planer och sätta upp ambitionsnivåer, skulle vi i dag förmodligen inte ha några problem. Men tyvärr är det inte så enkelt. Jag tror att vi när vi diskute-

ta emot mer oljespill från den alldeles normala trafiken. Här måste Sveriges attityd i internationella sammanhang bli hårdare. Jag yrkar bifall till reservation nr 13.

Jag yrkar också bifall till reservation nr 14, som berör ett annat problem som gäller olja, nämligen dumpningen av borrhslam vid oljeborrning. Sådana utsläpp bör förbjudas.

Jag yrkar vidare bifall till reservation nr 19, där vi yrkar att klorutsläppen för massaindustrin skall upphöra senast 1995. Anledningen till den skärpningen är att den tekniska utvecklingen nu har gjort det möjligt att upphöra med klorutsläppen. Eftersom klorutsläppen är så förödande för haven som får ta emot dem är det absolut nödvändigt att den avvecklingen görs så snabbt som möjligt.

Det finns fler motioner med liknande krav, och för den händelse reservation 19 inte skulle bifallas av kammaren kommer vi att rösta bifall för andra reservationer med liknande krav.

Jag vill också yrka bifall till reservation nr 21, vilket tyvärr inte framgår av utskottsbetänkandet. Det gäller alltså en avvecklingsplan för klorerade lösningsmedel. Det förekommer i dag en hel del onödig användning – ja, det mesta är ju i ett långsiktigt perspektiv onödigt. En hel del hantering skulle tämligen omgående kunna avskaffas. Det är helt nödvändigt att ha en avvecklingsplan för klorerade lösningsmedel.

Jag yrkar också bifall till reservation nr 22 som även den handlar om onödiga produkter, nämligen klorblekt hushålls- och toapapper. Det finns ingen rimlig anledning att upprätthålla en produktion som är förödande för naturen och som är helt onödig sett utifrån mänskliga behov.

Jag yrkar också bifall till reservationerna 24 och 25 som handlar om klorutsläpp från annan verksamhet än från pappersmassaindustrin. Det är ju inte rimligt att lägga hårda krav på en verksamhet som ger upphov till klorutsläpp och inte ha motsvarande hårda krav på andra verksamheter. Därför är det helt nödvändigt att klorutsläppen från kylvatten vid kärnkraftverken upphör och att man hittar andra system för fartygens kylsystem, så att kloreringen inte behövs där heller.

I andra sammanhang har vi också diskuterat en avvecklingsplan för kloretrat dricksvatten som är en hantering som dessutom har visat sig ha hälsopåverkan på människor.

Den nya väg som jag har talat om som vi måste slå in på inbegriper också en sådan sak som restaurering av våtmarker. Tyvärr har vi genom åren dikat ut våtmarkerna inom jordbruket, och nu återstår inte många våtmarker över huvud taget i jordbruksbygder.

Det är nödvändigt att restaurera våtmarker, för de fungerar som kvävefällor, alltså som en sorts naturlig lever så att säga i naturen som tar hand om miljöförstörande utsläpp som annars hamnar i vattendrag.

När det gäller skogsbruket är situationen egentligen ännu mer katastrofal. Där pågår utdikning fortfarande. Den är i full gång, och vi måste hitta metoder att begränsa den.

Jag yrkar bifall till reservationerna 29 och 27 som handlar om möjligheten att rena de nu befintliga avloppsreningsverken. Det är möjligt att göra det mycket bättre än vad som görs i dag, men det är också en stor förändring

som även är mycket kostsam. Denna stora kostnad anser vi inte skall drabba dem som i dag är anslutna till de kommunala reningsverken. Kostnaden måste slås ut över en mycket längre period. Därför är det nödvändigt att staten är med och skapar förmånliga finansieringsvillkor för denna angelägna förändring.

I vår reservation har vi uttryckt att det är möjligt och givetvis nödvändigt att reducera kväveutsläppen från de kommunala reningsverken med 80 %. Det är också vår ambitionsnivå i den reservationen.

Det har tidigare talats om de bristfälliga norska åtgärderna när det gäller att komma till rätta med utsläppen till norsk-svenska gränsvatten. Från vpk:s sida delar vi naturligtvis den djupa besvikelsen över att man i Norge har frångått sina ursprungliga löften i detta sammanhang. Det är bra att utskottet i betänkandet framhållit nödvändigheten av starka svenska aktiviteter för att se till att man kommer till rätta med de här problemen. Vi har dock inte velat stämna in i den kör som i första hand vill lägga ansvaret på vår miljö- och energiministern. Vi tycker att kritiken skall riktas mot dem som bör få den, nämligen mot Norge. Från vår sida medverkar vi gärna till att ytterligare skärpa kritiken. Tillsammans med andra partier här i riksdagen talar vi gärna om för norrmännen – om de inte skulle ha insett det redan – vad vi anser om deras sätt att förhålla dessa reningsåtgärder som ju är nödvändiga.

De kunde ju för flera år sedan ha bestämt sig för att i stället för att förbättra befintliga anläggningar satsa på att bygga nya. Det hade de inte behövt fundera över i flera år.

Herr talman! Jag har inte hunnit beröra alla reservationer som vpk står bakom. Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som vi står bakom samt reservation nr 21 och i övrigt till utskottets hemställan.

MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Vatten är vårt absolut viktigaste livsmedel, det är dessutom i ett globalt perspektiv en bristvara. Ändå hanterar vi vattnet som en avstjälningsstation. Oändligt mycket skräp har vi tippat i havet eller i våra sjöar som om vi trodde att de kunde gömma problemen åt oss.

Naturskyddsföreningen har givit ut en bok. Havet heter den, och det är sannerligen ingen uppmuntrande läsning. 70 % av jordens yta täcks av hav. Dessa hav är i dag hotade till livet; fisken dör och alla minns vi väl säldöden i Västerhavet förra sommaren. Några förbättringar är inte i sikte, utan larmrapporterna fortsätter att strömma in.

Om man studerar problemen på land och tar del av miljöanalysen för t.ex. mitt eget län, Älvsborg, vilket länsstyrelsen nyligen gjort, blir man inte precis gladare.

Markförsurningen är mycket kraftig. I stora delar av länet är pH-värdet under 4,2. Dessa låga pH-värden avspeglar sig också i höga aluminiumhalter och ökad rörlighet av andra metaller.

5 000–6 000 enskilda dricksvattenbrunnar i länet har problem med surt vatten. Frågan om eventuella hälsoeffekter är omdiskuterad, t.ex. inverkan av aluminium på centrala nervsystemet. Minsta misstanke om effekter på hälsan borde följas av åtgärder. Livsmedelsverket tycks dock inte våga börja

arbeta med problemet utan vidhåller i stället att surt brunnsvatten inte är att betrakta som ett folkhälsoproblem.

Denna mycket oroväckande situation är naturligtvis en av orsakerna till de många motionerna om vattenvård. Det är därför mycket oroväckande och rent av sorgligt att behöva konstatera att utskottets majoritet avstyrker samtliga motioner utom en, nämligen den motion som behandlar utsläpp i Norge mot den svenska gränsen. Vi kan visserligen påtala problemet, men vi kan inte vidta åtgärder.

Det är naturligtvis väldigt bra att utskottet nu talar om att vi inte ställer oss bakom miljöministerns agerande i somras då hon skyndade till Norges hjälp och försvarade Norges brist på åtgärder.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till samtliga reservationer som miljöpartiet skrivit ensamma eller tillsammans med andra partier. Jag hoppas få stöd i miljöåtgärderna av riksdagen.

Naturligtvis behöver vi en övergripande plan mot föroreningar i luft och vatten. Vi måste minska utsläppen av kväve med 70 % och upprätta en aktionsplan mot havsföroreningar.

För att klara av att minska utsläppen till havet bör vi återskapa våra våtmarker. I dag är de flesta människor medvetna om regnskogens betydelse för klimatet, men vi känner ofta inte till vår egen regnskog, nämligen våtmarkerna, som minskar med en yta som motsvarar sju fotbollsplaner i timmen. Under den tid som jag har talat här har våtmarkerna minskat med ytterligare en yta motsvarande en fotbollsplansstorlek – med statligt bidrag. I stället för att ge bidrag till att förstöra våtmarkerna borde staten köpa upp mark, särskilt i kustområdena, och skydda den.

Om man studerar vattenförsörjningen i ett globalt perspektiv kan man snabbt konstatera att det är osolidariskt att spola ner en spann vatten på toaletten varje gång vi är där. Med tanke på att många kommuner står inför stora investeringar i avloppsnätet bör det vara självklart att leta efter alternativ.

Mot bakgrund av den rådande miljösituationen är det ytterst märkligt att utskottsmajoriteten avstyrker samtliga motioner utom den som handlar om åtgärder i Norge. Efter Birgitta Dahls uttalande om att havsmiljön inte var så viktig öppnades riksmötet. I den regeringsförklaring som avgavs fick vi av statsministern höra att han skulle sätta omsorgen om miljön i främsta rummet – tro't den som vill!

I valrörelsen sade socialdemokraterna att man tänkte bli ett miljöparti. Det har vi heller inte sett så mycket av under det år vi har varit här i riksdagen.

Vad är det då utskottet gör åt denna allvarliga situation vi står inför, med nya larmrapporter varje dag? Utskottsmajoriteten hänvisar till den plan som antogs 1988 och vill avvakta den reviderade aktionsplan som skall komma 1990. Våren 1988 beslöt man om en plan som skulle leda till en varaktig omläggning av samhället i miljövänlig riktning. Är det någon som har sett en sådan omläggning?

Är det inte vår skyldighet att omedelbart vidta alla de åtgärder som vi kan komma på för att rädda vår miljö? Måste vi offra människoliv innan vi kom-

mer till beslut – räcker det inte med sälarna och alla larmrapporter om allt fler sjuka i allergier och cancer?

I morse hörde jag om en ny rapport angående oljeutsläppen från båtar. 250 000 ton olja transporteras genom Östersjön. När fartygen lämnat Östersjön och kommit ut i en mera osynlig tillvaro, rengör de sina tankar. Följderna för bl.a. sjöfågel blir katastrofala. Detta talar ytterligare för att riksdagen bör bifalla reservation 15. Genom en isotopmärkning skulle utsläppen kunna spåras och därmed ansvar utkrävas. Det kunde förhoppningsvis innebära att vi fick stopp på de här utsläppen.

Folkpartiet, som ju vill framhålla sig som värnande om miljön och som också gör det i många fall, nämner inte med ett ord klorutsläppen från kärnkraftverken. Det förvånar mig. Detta är väl en fråga som även folkpartiet borde engagera sig i?

Ja, vad är det som återstår? Jo, mycket av den blå-röda alliansen. Den blockpolitik som det talades mycket om under valrörelsen har vi inte sett så värst mycket av här i riksdagsarbetet. Däremot har vi sett ganska mycket av samarbete mellan socialdemokrater och moderater när det gäller att inte vidta några kraftfulla åtgärder för att förbättra miljön, t.ex. för att minska utsläppen av kväve, klor, fosfor, kvicksilver och annat.

MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Det har sagts många vackra ord hittills i den här debatten – ord, fraser och uttryck som många av oss nästan till fullo kan ställa upp på. Det handlar om hur det står till med miljön, inte bara i Sverige utan i hela världen. Det handlar också om en vilja till kamp för en bättre miljö. Det är glädjande att den insikten nu är så spridd.

Men samtidigt talas det från många håll om en tröghet, att det går så sakta och att vi socialdemokrater inte vill någonting. Marianne Samuelsson sade att vi har beslutat om en omställning av samhället i miljövänlig riktning på våren 1988. Det är alldeles riktigt, men det är väl litet mycket begärt att man skall ställa om samhället på ett och ett halvt år? Vi fattade ju faktiskt beslut om att det på fyra viktiga områden måste bli en annan tingens ordning: trafik, energi, jordbruk och avfall. Varje tänkande människa måste väl inse att en omställning som har så långtgående betydelse – och som naturligtvis måste ske – inte kan ske på ett och ett halvt år. Inte kan vi ställa om energisystemet så snabbt. Och inte kan vi ställa om jordbruket så att det helt plötsligt blir miljövänligt – eller trafiken, där vi har byggt fast oss i investeringar som det måste ta tid att komma ur.

Men 1988 på våren fattade vi de avgörande besluten på en mängd olika områden, och det blev inledningen både till en ny syn hos många av politikererna i denna kammare och till ett arbete mot en annan tingens ordning. I samband med miljöpropositionens behandling här i kammaren hade vi en intensiv debatt om de här sakerna. Senare, på hösten 1988, tog vi ytterligare beslut beträffande havsmiljön med anledning av algblooming och säldöd. Som många mycket riktigt har påpekat, får vi anledning att återkomma till de frågorna inom ett år, då en utvärdering av aktionsplanen mot havsföroreningarna skall behandlas.

Därutöver sitter det en parlamentarisk kommitté, som skall utreda hur de

olika lagar som gäller miljöskydd skall bli effektivare i arbetet för en bättre miljö.

Talet om att vi sitter still på våra bakar och att det inte händer någonting skall man allt ta med en nypa salt.

Alla dessa aktiviteter som de facto är på gång har föranlett delar av utskottet till en överenskommelse om en viss restriktivitet i fråga om yrkanden och reservationer. Därför kommer jag – i varje fall i mitt första inlägg – bara att beröra de större, övergripande frågorna.

I Sverige är vi stolta över våra glittrande sjöar och vattendrag, våra vackra stränder och blåa innanhav. Som det har sagts förut, är vattnet en förutsättning för livet. Det är en del av vår välfärd. Därför är det självfallet viktigt att skapa en sådan politik att våra vatten inte förgiftas. Vi har också en lång tradition av debatt på detta område från 30-talet, då man började inse att giftiga industriutsläpp orsakade massdöd av fisk, fram till 60- och 70-talens begynnande insatser på vattenvårdens område. Den traditionen fortsätter, och det ansvar som politiker från alla partier känner har inspirerat en mängd motioner i frågan.

Trots vår överenskommelse om restriktivitet i fråga om reservationer, finns det över 30 – större och mindre.

I reservation 1 följer reservanterna upp ett antal motioner som föreslår en övergripande plan mot föroreningar i sjöar. Majoriteten avvisar detta med motiveringen att man först behöver samla kunskap för att kunna göra en sådan plan. Jag delar Karin Starrins uppfattning att denna kunskap inte finns samlad i dag, och så länge vi inte har den kan vi inte göra upp någon plan.

Reservation 3 vill ha ett program mot havsföroreningarna. Reservation 4 tar upp Kattegatt specifikt.

När riksdagen fattade det stora miljöpolitiska beslutet för ett och ett halvt år sedan, redovisades en lång rad åtgärder för att begränsa utsläppen av de mest miljöfarliga ämnena. Åtgärderna skulle följas upp, och man skulle forska om den marina miljön samt fortsätta det internationella arbetet för att minska föroreningarna i våra angränsande hav. Efter detta har miljöavgiftsutredningen tillsatts, som har lagt fram ett delbetänkande. Vi har också beslutat om omfattande åtgärder för att minska jordbrukets negativa inverkan på vår miljö.

Allt detta tillsammans är en betydelsefull början på en varaktig omläggning av samhället i miljövänlig riktning. Fortsatta steg kan tas när naturvårdsverkets reviderade plan mot havsföroreningar behandlas. Denna plan kommer att presenteras senast den 30 mars 1990. Därför anser vi att det i dag inte finns någon anledning att ta ställning till de specifika krav som framförs, och därför yrkar jag avslag på reservationerna 2–6.

I reservationerna 7 och 8 tas behovet av ytterligare våtmarker upp. Vi har naturligtvis ingenting principiellt emot detta, men vi menar att de åtgärder som behövs redan är vidtagna, så att kraven har tillgodosetts. Detta redovisas som sagt i betänkandet.

Som vanligt, skulle jag vilja säga, tas i ett stort antal reservationer de internationella förhållandens upp. I utskottet hade vi också en liten diskussion om hur det egentligen förhåller sig med de internationella frågorna. Hur aktiv är vår miljöminister m.fl. ministrar, och vilken roll spelar Sverige? Det

finns förstås i samtliga reservationer ett drag som går ut på att det görs för litet av Sverige på detta område. Därför tycker jag att det är mycket bra att det på nästan fem sidor i betänkandet redovisas vad som görs. Det framgår också hur många och hur långt gående insatser som Sverige de facto bidrar med. Jag skall be att få göra ett axplock bland insatserna.

Det finns någonting som heter Helsingforskonventionen. Den trädde i kraft 1980, och den omfattar Bottniska viken, Bälten och Västerhavet upp till Göteborg–Skagern. Konventionen behandlar framför allt föroreningar från landbaserade källor, långväga transport av luftföroreningar samt sjöfarts- och bekämpningsfrågor. Dumpning är förbjuden inom området. Vid en konferens 1988 kom man överens om att utsläppen för vissa viktiga ämnesgrupper skall reduceras med ca 50 % före år 1995. De skilda staterna förväntas redovisa sina nationella planer mot luftföroreningar kommande år.

Det finns också någonting som heter Pariskonventionen som trädde i kraft 1978. Den omfattar Nordsjön och Nordostatlanten och avser utsläpp från landbaserade källor. Man arbetar särskilt med farliga substanser, t.ex. kadmium, kvicksilver och vissa stabila och miljöfarliga organiska ämnen samt stabila oljor och föroreningar av petroleumkaraktär. För detta finns det rekommendationer om begränsningar i utsläppen.

Vidare finns det någonting som heter Oslokonventionen. Den kom till stånd 1971 och omfattar samma geografiska område som Pariskonventionen, men behandlar frågor som har med dumpning och förbränning till havs att göra. Det gäller särskilt vissa ämnen, t.ex. klorerade organiska ämnen, cancerframkallande, kadmium och kvicksilver.

Så har vi Nordsjökonferensen, som hölls på ministernivå 1987. Här spelade Sverige en aktiv roll. Man kom överens om att utsläpp av kadmium och kvicksilver skall begränsas med 50 % mellan åren 1985 och 1995. Utsläppen av arsenik, koppar, krom, bly, nickel och zink skall begränsas så långt möjligt, utsläppen av närsalter likaså. Från 1989 får avfall inte dumpas i Nordsjön utom i undantagsfall. Förbränningen till havs skall minska och helt upphöra före utgången av 1994.

En nordisk miljökonvention undertecknades 1974. Den syftar till att söka likställa den nationella lagstiftningen. Jag vet att man så sent som denna månad diskuterade åtgärdsplanen mot föroreningar av den marina miljön. Det gjorde man på Åland i samband med Nordiska rådets möte.

Förutom dessa formella avtal träffas det bilaterala avtal. Det finns sådana avtal mellan Sverige och Danmark, mellan Sverige och Norge och mellan Sverige och Finland. Dessutom finns det en konvention som heter IMO-konventionen och som reglerar oljeutsläpp från fartyg.

Jag vill därför påstå att talet om att vi är inaktiva, att det inte har vidtagits åtgärder eller att det inte görs någonting just nu inte är sant. Det görs väldigt mycket. Vår miljöminister är mycket aktiv under sina resor till andra länder och till andra länders regeringar.

Som framhållits här i dag har utskottet dessutom gjort ett tillkännagivande angående insatser i de svensk-norska haven.

I flera reservationer tas den viktiga frågan om utsläpp av klorerade organiska föroreningar upp. När vi behandlade frågan i samband med den stora miljöpolitiska debatten våren 1988 beslutade vi om åtgärder för att nivån på

utsläppen skulle uppgå till högst 1,5 kilo klor per ton massa. Åtgärderna skall vara vidtagna senast 1991. Målet är att utsläppen helst skall elimineras. Det är möjligt att ambitionerna kan sättas högre, men vi väntar på besked från den myndighet som är vårt handläggande verktyg beträffande sådana här saker, nämligen naturvårdsverket. När naturvårdsverket kommer med sitt förslag till ny åtgärdsplan mot havsföroreningar, finns det ett underlag för att ta ställning till den slutliga avvecklingstakten.

Därför yrkar jag avslag på reservationerna 18–20.

I flera reservationer tas kvävereduktionen vid kommunala reningsverk upp. Vårt tidigare beslut går ut på följande. När det gäller kustområden som är särskilt påverkade skall reduktionen uppgå till 50 % senast 1992, och när det gäller övriga kustavsnitt skall en reduktion på 50 % ske före 1995. Naturvårdsverkets åtgärdsprogram kan komma att visa en högre ambition, men låt oss avvakta planen.

Jag yrkar avslag på reservationerna 26–28.

Det här var, herr talman, en ganska tråkig redovisning för sakernas tillstånd, men ibland är det nödvändigt att göra en sådan här översikt för att så att säga bevisa att det faktiskt pågår verksamhet, även om som nu samtliga motioner utom en har blivit avstyrkt. Socialdemokraterna upplever att problemet i detta fall är att delar av oppositionen ofta av, skulle jag vilja säga, populistiska skäl alltid vill gå litet längre, alltid vill ge litet mer och alltid vill tidigarelägga litet mer. Jag tror inte, herr talman, att den typen av förslag och debatt gagnar saken.

I övrigt yrkar jag bifall till utskottets förslag och avslag på samtliga reservationer.

ANNIKA ÅHNBERG (vpk) replik:

Herr talman! Margareta Winberg sade inledningsvis att man ju inte kan förvänta sig att man på ett och ett halvt år skall kunna ändra ett samhälle. Eftersom vi beslutade 1988, kan man inte se så mycket ännu. Sedan nämnde hon energipolitiken som exempel. Enligt min mening var det ett illa valt exempel, för är det någonstans där man tydligt ser hur bristfälliga politiska beslut försenar utvecklingen är det på energipolitikens område. Här har regeringspartiets oförmåga att fatta beslut, styra och tala om vad som skall hända klart visats.

Margareta Winberg talade om den tråkiga debattstilen som går ut på att alla slår sig för bröstet och hela tiden försöker placera sig några procent högre än andra för att visa sig bäst i miljöfrågan. Jag kan hålla med om att det är en tråkig debatt, och jag tror också att det är den sortens debatt som bidrar till politikerförakt. Därför var det synd att Margareta Winberg inte berörde vissa av de frågor som jag tog upp i mitt inledningsanförande, t.ex. detta att vi kanske borde ägna oss mer åt att diskutera och utvärdera våra tidigare beslut. Problemen när det gäller miljön har mycket att göra med vårt samhälles grundläggande strukturer och att vi ännu inte har kommit åt dessa problem. Vi diskuterar fortfarande alltför mycket om reduktion av effekterna av utsläpp.

När det gäller våtmarker måste jag säga att Margareta Winberg förvånade mig med att säga att det som föreslås i motionerna och det som det finns

reservationer till förmån för redan har beaktats. Men då var det konstigt att vi i utskottet inte kunde få en redovisning från naturvårdsverket – om det nu är så att man redan har gått igenom vilka våtmarker som kan restaureras. Jag tycker att Margareta Winberg skall visa var genomgången finns, så att vi andra kan få ta del av den.

Margareta Winberg talade också om det internationella arbetet och redovisade en lång rad olika samarbetsorgan och konventioner som hanterar de internationella frågorna. Man kan ju få intrycket att Margareta Winberg och de andra socialdemokraterna är nöjda med det internationella arbete som pågår. Jag skulle vilja fråga: Delar inte Margareta Winberg uppfattningen att det måste finnas brister i det internationella arbetet, eftersom det är så svårt att mäta resultatet och eftersom arbetet är så litet handlingsinriktat? Eller är ni verkligen nöjda med det sätt på vilket det internationella arbetet på miljöområdet bedrivs i dag?

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Nog kom vi överens om, Margareta Winberg, att stor restriktivitet skulle råda i fråga om reservationer. Folkpartiet följde också denna överenskommelse, som jag påpekade inledningsvis. Men nog är Margareta Winberg litet väl restriktiv med att kommentera t.ex. reservation 4, när hon bara talar om vad rubriken är, kort och gott Kattegatt.

Inte med ett ord förklarar Margareta Winberg varför regeringen inte kan tänka sig Kattegatt som ett miljöskyddsområde. Vi vet, bl.a. via länsstyrelsens naturvårdsenhet i Halland, hur läget är, vad det beror på och vilka åtgärder som kan vidtas. I stället för svar på frågorna kommer det långa haranger om innehållet i internationella överenskommelser. Men hur skall det nu gå till att förverkliga dessa? frågar man sig. Åtgärden kan ju inte vara att stoppa in långa uppräknings i internationell konventionstext eller att resa världen kring. Det räddar inte miljön. När vi i oppositionen lägger fram konkreta förslag om hur det hela skall förverkligas, kommer bara ett kort avfärdande om att avvakta.

Nej, fortfarande klarar inte Margareta Winberg av att svara på de alltmest besvärliga frågorna, t.ex. dem jag ställde inledningsvis i mitt första anförande. Ge en liten mellanlägesrapport om hur långt regeringens arbete kommit med att följa riksdagens beslut att verka för en Nordsjökommission! Det kanske inte är så hängivet arbete när allt kommer omkring. Eller hur, Margareta Winberg?

Eller hur är det med någon annan av de ömma tår som likt maskrosor sprungit fram ur den spräckta partitoffeln? Hur stor är miljösegern i Idefjorden, med en tre år lång fördröjning av reningsåtgärderna, när partiets seger i Norge uteblev?

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Fru talman! Inte var Margareta Winbergs anförande speciellt övertygande i fråga om vad socialdemokratin vill på miljösidan. Något som gjorde mig

alldeles oerhört förskrämd var hennes uttalande att först måste man ha kunskap, innan man kan upprätta en plan. Miljöpartiet ställer gärna upp med den kunskapen, om inte socialdemokraterna ännu har fått tillräckliga insikter om miljöproblemen. Jag är säker på att vi skulle kunna göra en plan som verkligen innehåller de åtgärder som behövs för att rädda miljön.

Är det kunskapen ni saknar, då kan vi komma med den, för den anser vi oss ha. Däremot anser vi oss inte ha majoriteten med oss när det gäller att fatta beslut.

I och för sig tycker jag att det är väldigt bra att vår regering jobbar med att få till stånd internationella konventioner, men tyvärr är de ofta alldeles för svaga för att över huvud taget kunna åstadkomma vad som behövs av radikal miljöpolitik här hemma. Jag sitter själv i Nordiska rådet, och jag var med när rådet antog miljöprogram och havsmiljöprogram. Jag håller helt och fullt med Greenpeace, som säger att det nordiska miljösamarbetet har nått botten. Man kom inte fram med någonting som skulle kunna klara havsmiljöproblematiken. Det fanns inte en enda åtgärd i det programmet som skulle förbättra den situation som råder.

Så det håller inte att säga att man genom internationella konventioner kan rädda vår miljö på hemmaplan. Vill man inte göra mer än de konventionerna, då blir jag verkligen oroad och känner att vi måste trycka på ännu hårdare på alla håll och kanter för att driva miljöfrågorna framåt. Det som sker stämmer ju inte ett enda skvatt med vad vi har fått höra i regeringsförklaringar om att miljön skall sättas främst.

Miljön sätts inte främst i de här konventionerna. De tar hänsyn till lokala förutsättningar, sysselsättning och annat som man anser vara viktigare. Det är alltid den lägsta ambitionsnivån som gäller när man skriver konventionerna. Så jag förväntar mig faktiskt att man på regeringshåll gör mer för miljö än det Margareta Winberg här presenterar.

KARIN STARRIN (c) replik:

Fru talmar! Margareta Winberg började med att framhålla att vi har sagt många vackra ord. Hon medgav också att kampen har lett till en bredare insikt om miljön och hur viktigt det är att kunskapen är spridd.

Då vill jag fråga: Vad är det som gjort att man ändå i dagens samhälle har börjat diskutera miljöfrågorna mycket tydligare? Är det på grund av att oppositionen för en populistisk debatt, mánntro? Vad hade hänt, Margareta Winberg, om vi vackert hade suttit tysta och lyssnat? Jag tycker att det är anmärkningsvärt i det här läget att kalla våra mycket allvarligt motiverade förslag och reservationer för populistiska inlägg i debatten. Sådana påståenden vill jag klart ta avstånd ifrån.

Det är klart att det tar tid att förändra en miljöpolitik, men man måste för att bli trovärdig ändå bestämt visa en färdriktning. Visst togs det ett övergripande miljöbeslut våren 1988, som jag har förstått det. Men jag reagerar precis på samma sätt som Annika Åhnberg gör. Det är verkligen allvarligt att någon kan tycka att regeringen lever upp till talet om en övergripande omläggning både när det gäller energipolitiken och när det gäller avfallspolitiken, som jag inte kan låta bli att nämna och som Margareta Winberg var inne på.

Energipolitiken håller på att kantra precis åt fel håll. Regeringen saknar handlingskraft att visa åt vilket håll den vill styra.

I fråga om avfallspolitiken börjar jag också tappa tålamodet. Vi har fått besked om att riksdagen skall få en proposition i de angelägna frågorna. När kommer den? Den blir uppskjuten gång efter annan.

Havsmiljön har riksdagen diskuterat och också fattat beslut om. Jag vill ändå fråga om socialdemokraterna verkligen är nöjda med att i den stora frågan om haven hänvisa till naturvårdsverket och dess revidering av aktionsplanen. Man måste väl ändå tala om inriktningen i aktionsplanen.

Jag vill också ha svar på mina frågor om man anser att det är trovärdigt att vi har det system som vi har när det gäller kloreringen av kylvattnet på Ringhals kärnkraftverk. Måste vi inte visa att vi kan ställa krav totalt sett på vår industri, inkl. våra egna verk?

Och någon kommentar måste vi ändå få om dumpningen av oljan. Det finns förbud. Det är lätt att hänvisa till alla internationella konventioner, men vad gäller de i praktiken?

MARGARETA WINBERG (s) replik:

Fru talman! Först till Annika Åhnberg och även Karin Starrin när det gäller energipolitiken. Javisst, vi har fattat ett energipolitiskt beslut, och det betyder att vi skall ställa om energipolitiken. Det har vi gjort för några år sedan, och vad vi väntar på är de utredningar som skall visa konsekvenserna av att vi avvecklar kärnkraften på den tid som vi fattat beslut om i den här kammaren. Vi är överens om att kärnkraften skall bort. Då skall vi ta nästa steg, och det sker nästa år.

Sedan kan jag hålla med Annika Åhnberg att vi inte är nöjda med det internationella arbetet. Vore vi nöjda, skulle vi inte ha något motiv att arbeta vidare. Men till samtliga som kritiserar oss när det gäller det internationella arbetet vill jag säga att när man arbetar över nationsgränserna är man inte ensam på spelplanen. Man har hela tiden att göra med andra länder, andra stater. Då måste vi föra en debatt och en dialog.

Kan ni tala om för mig hur vi skulle gå "hårdare fram"? Marianne Samuelsson sade att vi skulle göra andra saker, vi skulle gå hårdare fram. Vad skall vi göra då? Skall vi hota de andra länderna? Om ni inte gör som vi vill, så — — — . Så vad då? Eller skall vi gå in och göra åtgärderna åt dem?

Anders Castberger från folkpartiet ställer två frågor. Den om Nordsjökommissionen gäller också en sådan här internationell fråga. Regeringen har tagit kontakt med andra länder. Men det är precis som när det gällde internationella luftvårdsfonden för ett antal år sedan – det är inte så stort intresse från de andra länderna. Hur skall vi hantera det då? Jag har en liknande fråga som den jag ställde alldeles nyss. Vilka medel skall vi använda för att tvinga de andra länderna att gå med på det Sverige vill?

Så var det diskussionerna om Norge och Norges förra miljöminister. Man stod faktiskt inför situationen att antingen göra en smärre förbättring nu, eller göra en rejäl förbättring om några år. På lång sikt måste jag nog tycka att det är vettigare att göra den rejälare förbättringen som på sikt medför en väsentlig reduktion av utsläppen.

Till det kan jag tillägga att det har i detta område, i Fredrikstad, invigts

ett nytt reningsverk omfattande fem kommuner. Det har också gjorts en del andra saker, alldeles i dagarna. Så helt nattsvart och hopplöst tycker jag ändå inte att läget är.

Till miljöpartiet vill jag säga: Vi måste naturligtvis ha kunskap. Hur skulle det annars se ut om vi skulle följa era förslag? Ni säger att ni har kunskap. Men vem skall vi tro på? När det gäller klororganiska föreningar har folkpartiet ett förslag, centern ett annat, vpk ett och miljöpartiet ett. Vem skall vi tro på? Var finns den sanna kunskapen?

ANNIKA ÅHNBERG (vpk) replik:

Fru talman! När det gäller energipolitiken tycker jag fortfarande det är ett utmärkt exempel på hur man tror att ord i sig kan förändra verkligheten. Men det handlar också om ifall man vill ändra energisystemen och energibalansen i vårt land, att se till att gynna de andra energislagen som inte är kärnkraft.

Det räcker inte med att säga att vi skall förändra energipolitiken och avveckla kärnkraften. Man måste också fatta de följdbeslut som behövs för att avvecklingen skall bli trovärdig och uppfattas som trovärdig av alla aktörer på energimarknaden i vårt land.

Margareta Winberg måste hålla med om att det är uppenbart att den hitillsvarande energipolitiken inte har upplevts som trovärdig. Det är därför vi har problemen i dag med alla krafter som försöker att få bort beslutet om avveckling.

Sedan frågar Margareta Winberg: Vad skall vi göra när det gäller internationellt miljöarbete, som är bättre än dessa konventioner som hon har räknat upp?

Det är väl bara att läsa betänkandet och reservationerna. Förslaget om en räddningsplan för Östersjön är ju ett sådant alternativt sätt att agera. Konventionsarbetet, som handlar om åtaganden från olika länder, är en sak. Det skall vi naturligtvis fortsätta med. Men vi behöver komplettera med ett mera handlingsinriktat arbete. Jag menar t.ex. att de 300 milj.kr. som är anslagna för miljöbistånd till Polen kan komma in i ett sådant arbete. Då kan man på ett genomtänkt sätt diskutera hur de pengarna skall användas för att komma till störst nytta för miljön på lång sikt.

Problemet med det internationella arbetet är ju ofta att det inte talas om några ekonomiska resurser. Och då blir det sällan verklighet av de vackra orden. Men här har vi chansen.

Tyvärr är det så i dag att det finns risk att pengarna som skulle gå till miljöbistånd i stället går till företag som gör investeringar de kanske skulle gjort ändå, därför att det ändå skulle ha lönat sig för dem att göra dessa investeringar i Östeuropa. Det är just därför det är så viktigt att ha det långsiktiga miljöperspektivet på detta biståndsarbete.

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Fru talman! Margareta Winberg frågar om vi skall göra åtgärderna "åt dem" om våra internationella grannar trilskas. Låt mig nämna ett exempel.

Folkpartiet har föreslagit ett skuldbytesprogram när det gäller Polen, att

solidariskt hjälpa varandra över gränserna. Dessutom kan vi göra det på ett konstruktivt finansiellt sätt.

Men vad säger socialdemokraterna? De säger nej.

När det gäller Nordsjökommissionen är vi naturligtvis införstådda med att inte alla är med på galoppen. Men min fråga rör sig hela tiden kring: Vad gör regeringen? Har regeringen inga uppslag?

Kanske arbetet inte är så hängivet, som jag antydde förut. En svensk regering måste väl söka nya lösningar och göra nya övertalningsförsök? Man kan väl inte bara lämna frågorna så fort man möter litet motstånd.

Nej, fru talman, Margareta Winberg skyller ifrån sig, än hit och än dit. Än skall det väntas. Än är det inte så farligt. Än skulle minsann inte ens oppositionen ha så mycket mera att komma med. Men det allvarliga är att vi har en regering med en miljöminister som inte har mer att komma med, som nästan aldrig ligger på offensiven utan nästan alltid på defensiven.

När det gäller Norge kvarstår faktum att den nyss avgångna socialdemokratiska norska regeringen beslöt, trots tidigare löften till Sverige, att tillåta fortsatta utsläpp i Idefjorden från cellulosafabriken efter den 1 maj 1990 som var deadline. Åtgärderna skulle uppskjutas till 1993, och Birgitta Dahl har inte haft något att invända mot detta löftesbrott, för det är vad det är.

Det går inte att rädda Birgitta Dahls politik hur länge som helst. Det tror jag att Margareta Winberg också inser.

Fortfarande svarar hon inte på den fråga jag ställde inledningsvis om vad som är bäst för miljön, att avslå eller bifalla förslagen bakom reservationerna.

Nå, jag skall gå ned litet i svårighetsgrad och hoppas att vi kan få fram klara besked: Har Margareta Winberg bättre förslag till miljövårdsåtgärder än de förslag som ligger bakom reservationerna? Och varför har då dessa inte presenterats? Det har bara varit ett framsläpande till motionslakteriet.

MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Fru talman! Margareta Winberg slingrar sig ganska ordentligt när det gäller det vi egentligen skall diskutera, nämligen vattenvård. Det rör sig egentligen om vattenvård på vår egen planhalva, alltså här hemmavid.

Det är svårt att ändra inriktningen på ett och ett halvt år, säger Margareta Winberg. Ja, det kan jag hålla med om, men om man inte ens bryr sig om att bromsa, hur skall man då kunna vända på inriktningen?

Man har fortfarande samma inriktning. Man bygger nya bilgenererande motorvägar. Man planerar för dem, t.ex. en ny Svinesundsbro. Man har alltså inte på något sätt visat att man tänker bromsa för att vända inriktningen.

Margareta Winberg frågar: Vad skall vi göra när vi inte får internationellt gensvar för våra villkor?

Vi får väl då gå hårdare fram med våra egna problem. Där har vi fortfarande beslutsmöjlighet. Vi behöver inte ligga lika lågt som man gör i Polen och andra Östersjöstater exempelvis.

Sedan måste man naturligtvis tänka sig att gå in och stötta och hjälpa de nationer som av ekonomiska skäl inte klarar upp detta själva. Och då skall

vi inte ta biståndspengar från de allra fattigaste, utan plocka fram pengar från oss rika och satsa i Polen exempelvis.

När det gäller Norges situation anser jag att Margareta Winberg har fel information. Man har inte från företagets håll på något vis lovat att bygga om den här fabriken. Det finns inga skriftliga löften om det. Man säger t.o.m. i sin företagsrapport att man inte planerar för att ha den här fabriken kvar. Det innebär alltså att man tänker köra så länge det går och släppa ut så mycket skit man får under tiden. Sedan stänger man, och då har man fortfarande kvar problemet med arbetstillfällena. Den räddningsaktionen var inte alls vad man förväntade sig av vår miljöminister.

Sedan till frågan om den sanna kunskapen. Hur kan Margareta Winberg över huvud taget säga: Ni har ju olika uppfattningar i den här frågan, och då behöver socialdemokraterna inte bry sig om att göra någonting, eftersom det finns olika värden. Men ta då ett av de värden som är högre och som är bättre ur miljösynpunkt hellre än att göra det som socialdemokraterna föreslår, nämligen att inte göra någonting!

KARIN STARRIN (c) replik:

Fru talman! Vi har i vårt land ett stort ansvar som förebilder för andra länder. Det betonas gång efter annan att vi har en väl utvecklad teknik som vi naturligtvis också kan använda på miljöområdet. Det är verkligen viktigt att vi lever som förebilder.

Jag blir mycket besviken när jag hör att Margareta Winberg är beredd att ge upp och säger att vi genom vårt internationella samarbete inte kan påverka mer än vi hittills har gjort. Jag är övertygad om att det allvarligaste felet vi kan göra är att hänvisa till de olika kommissionerna, vilka vi naturligtvis har bildat och har en organisation för. Men det räcker inte med att ha olika möten och sammanträden där "vackra ord" uttalas – Margareta Winberg.

Det är mycket angeläget att vi i det här läget kommer till handling och får en klar inriktning mot förändring. Margareta Winberg frågar: Varför finns ett så svagt intresse för den internationella luftvårdsfonden? Jag ställer frågan tillbaka. Vad har vi i Sverige gjort för att påverka övriga stater att ansluta sig till den internationella luftvårdsfonden?

Jag har besökt DDR och Sovjet, och där har man verkligen uttalat sig positivt för att få i gång det här arbetet. Ta i det här läget chansen och använd er av de olika positiva uttalanden som ändå görs från öststaternas sida. T.o.m. i Sovjet säger man sig vara beredd att se på lösningar och ta sitt ansvar för att rädda Östersjön. Varför är det inte i detta läge rätt väg att gå att samlas till en större Östersjökonferens?

Vi skall egentligen inte nu tala om energipolitiken, eftersom det är vattenvården vi behandlar. Men visst saknas det intresse för att få i gång den alternativa energi som vi måste få fram för att över huvud taget kunnat tala om att ändra kursriktning. Tycker Margareta Winberg att t.ex. skattereformen stimulerar till alternativ energi? Det tycker inte jag. Det finns många frågor om klorering och kärnkraftsverkens kylvatten. Och vad gör vi med dumpningen av olja i våra hav? Vi måste ha restriktioner och mycket tydligare regler.

MARGARETA WINBERG (s) replik:

Fru talman! Jag vill till Karin Starrin säga följande: Nej, jag är verkligen inte beredd att ge upp. Jag hoppas inte att mitt anförande och mina repliker kan tolkas så. Men den här debatten får mig att ställa frågan: Vad är det vi skall syssla med i riksdagen? Vad har vi egentligen kompetens för?

Sitter vi här som något slags experter på vattenklosetter kontra mulltoa? Är vi experter på nya reningssystem och fartygmotorers och andra förbränningsanläggningars kylsystem? Sitter vi här som experter på att varje enskilt avloppsverk bör ha en reningsgrad för fosfater på minst 95 % senast den 1 juli 1993? Sitter vi här för att vara experter på frågan huruvida industriavlopp bör kopplas eller inte till de kommunala reningsverken utan att ha separata system?

Sitter vi här som experter på kommunernas beredskap för extrema vattenflöden genom avloppsreningsverken, dvs. att det behövs en marginal vid projekteringen? Eller skall vi bli experter på att pH-värdet vid behov skall justeras vid de kommunala reningsverken?

Jag ställer dessa frågor eftersom väljarna visserligen tilltror oss om att kunna lösa de flesta frågor, men nog bör vi ställa oss frågan om vilken uppgift vi verkligen har i den här kammaren.

Om vi gräver ner oss, som vi nu håller på att göra i jordbruksutskottet, i avloppens storlek och toaletternas praktiska utformande, är jag rädd för att vi missar vår verkliga uppgift, nämligen att fundera över vilket framtida samhälle vi vill ha. Jag håller med Annika Åhnberg om att detta är något som vi borde ägna mycket mer tid. Där kommer också in i bilden det som Annika Åhnberg tog upp, nämligen vilka de verkliga orsakerna är till att de ser ut som det gör i dag. Men det diskuterar vi aldrig.

Skall vi sätta upp de ideologiska målsättningarna och låta andra klara av det praktiska hantverket? Skall vi ha förtroende för de många ämbetsmännen i våra statliga verk, regionala och lokala organ som har som sin uppgift att tolka och följa våra intentioner och beslut? Om man har arbetat i en nämnd är man imponerad över den nitiskhet med vilken tjänstemännen försöker omsätta våra idéer i praktisk verklighet. För mig är svaret självklart. Jag vill inte att riksdagen skall bli polis med uppgift att i varje detalj kontrollera om de som egentligen har uppdraget verkligen sköter sig. Ett sådant kontrollsamhälle skulle dessutom snart falla samman, eftersom vi måste inse vår begränsning.

Det kommer hela tiden att finnas detaljer som vi inte har kommit ihåg, inte haft tid med osv. Detta, fru talman, är den svåra konsten att vara politiker och inte tjänsteman eller expert. Låt oss fundera över att renodla vår roll som politiker, och låt våra ämbetsmän ha sin roll. Då tror jag att vi får tid till att ägna oss åt de stora väsentliga sakerna i livet.

Förste vice talmannen anmälde att Marianne Samuelsson och Karin Starrin anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

ANITA JOHANSSON (s):

Fru talman! Under allmänna motionstiden skrev några av mina kamrater och jag en motion om miljöpolitik för Stockholms län. Jag citerar en viktig

passus från motionen: "En mycket viktig uppgift blir att se till att befolkningsökningen inte leder till att viktiga förutsättningar för en god livsmiljö sätts ur spel." Det tycker jag är viktigt att slå fast.

Vi är djupt oroade över miljöproblemen i vårt län, och detta av flera skäl. Vi vet att forskare på området har konstaterat att luftföroreningarna i ett storstadsområde allvarligt påverkar människors hälsa. Markens försurning har ökat på mycket kort tid.

I förra veckan presenterades en undersökning som gjorts för att hitta orsaker till den alarmerande situationen i Stockholms län. Resultaten visar att skadorna i vissa områden är fullt jämförbara med landets värst drabbade delar. Med fortsatt höga utsläpp sker sannolikt om några decennier en omfattande förstöring av både mark och vatten som det kommer att ta lång tid att reparera.

Det sura regnet gör också att gamla byggnader och stensulpturer, ja t.o.m. runstenar, vittrar sönder. Moderna konstruktioner skadas för miljardbelopp.

Huvudorsaken till försurningen är utsläpp av kväve och svavel. Av kväveutsläppen i vårt län svarar vägtrafiken för ca 75 %. Våra strävanden måste nu koncentreras på att minska störningarna av trafiken och minska utsläppen i luften.

För att detta skall ske måste trafikvolymen minska. För att uppnå en minskning av trafikvolymen måste kollektivtrafiken bli så bra att den blir ett attraktivt alternativ till bilåkandet.

Landstinget i Stockholms län gör förvisso stora satsningar på kollektivtrafikens område, kombinerat med en låg taxa. Man har även långt framskridna planer på att införa bilavgifter, allt för att klara miljön och därmed människornas hälsa. Detta kräver dock stora ekonomiska resurser. Ökad turtäthet och bättre framkomlighet är två viktiga delar i detta.

Fru talman! Slutsatserna blir därför att man skall öka investeringarna i kollektivtrafiken och i vägnätet i vårt län ännu mer. Stockholms läns andel av statliga investeringsmedel för sådana ändamål måste alltså öka. Det är oacceptabelt att folk skall behöva köa i timmar eller trängas på överfulla tåg och bussar för att komma till arbetet.

Krav på bättre avgasrening är en annan mycket viktig faktor. Regionala miljöavgifter kan bli ett viktigt instrument och bör snarast möjligt genomföras.

Det är bra att vi skall få en reviderad åtgärdsplan mot havsföroreningar från naturvårdsverket senast i mars 1990. Det är också bra med en miljödelegation för Sundsvall-Timrå-området resp. västra Skåne. Jag vill dock understryka att det även behövs omfattande miljöåtgärder i det här länet.

Med några rader i betänkandet avför utskottet flera viktiga miljömotioner.

Jag förväntar mig att det pågående arbetet med kartläggningen av de regionala miljöfrågorna även kommer att omfatta vårt län. Jag har inget särskilt yrkande.

MARGARETA WINBERG (s):

Fru talman! Om Anita Johansson tyckte att vi har skrivit för litet i betänkandet, skall jag i stället säga några ord om motionerna och våra åsikter. Det

är utmärkt att man tar upp dessa viktiga aspekter från Stockholm. Vi som kommer från Norrland tycker att vi har vissa miljöproblem, men de stora miljöproblemen finns ju i dag i Stockholmsområdet, på västkusten och i södra Sverige.

Jag tycker att det ni tar upp i motionen och det som nu håller på att hända är bevis på den tidigare debatt vi har haft, nämligen att vi 1988 på våren lade fast aktionsplanen. Man kan fråga sig om det inte har hänt något efter det. Jo, man har nu fått möjlighet att genomföra miljöavgifter. Det är också ett krav som ni har. Som vi hörde har man också beslutat i Stockholm att man skall ha en bilfri innerstad.

Det är åtgärder som får praktiska konsekvenser, men som andra instanser än riksdagen direkt beslutar om. De har dock sin grund i att vi här har sagt att vi måste göra något åt problemen. Vi måste nu ställa om trafiken och inleda ett nytt skede.

Det har däremot inte hänt så mycket på avfallsområdet. Det kommer dock en proposition före jul, och det är stora och viktiga frågor som motionärerna tar upp.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 6 december.)

21 § Vissa grundlagsfrågor

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1989/90:KU12 Vissa grundlagsfrågor.

HANS NYHAGE (m):

Fru talman! I föreliggande betänkande från konstitutionsutskottet behandlas en rad grundlagsfrågor, som har aktualiserats genom motioner under allmänna motionstiden i år. KU:s ställningstagande har föranlett 24 reservationer, av vilka vi moderater står bakom 11, därav 5 tillsammans med folkpartiet och centern och 3 tillsammans med enbart folkpartiet. Reservationerna gäller frågor rörande ökad rättstrygghet och rättssäkerhet för den enskilde samt fördjupad demokrati.

Grundläggande för ett rättssamhälle är en livskraftig demokrati, som är så uppbyggd att medborgarna får goda möjligheter att påverka de beslut som fattas. De lagar som stiftas måste stå i överensstämmelse med grundlagar och med Europakonventionens stadgar. Utgångspunkten vid lagstiftningen måste vara behovet att öka den enskildes säkerhet och självbestämmande och inte att stärka det allmännas makt. Den enskildes krav på rättssäkerhet får inte åsidosättas i lagstiftningsarbetet.

Den socialistiska grundsynen bygger på misstro mot den enskildes rätt och förmåga att kunna klara sina egna angelägenheter och kunna samarbeta med andra. Genom kollektiva lösningar förmenas den enskilde rätten och möjligheten att efter egna önskemål och bedömningar forma sin tillvaro i skilda sammanhang. Detta gäller t.ex. sådana områden som familjerätten, egen-

domsrätten och närings- och yrkesfriheten. Inkomster skall utjämnas kollektivt, barnen skall vårdas och fostras av det allmänna, undervisning och sjukvård skall vara det allmännas monopol och boendet skall gynnas genom den s.k. allmännyttan. Detta synsätt får konsekvenser för medborgarnas rättssäkerhet. Då kollektiva lösningar prioriteras blir den enskildes intressen satta i andra hand. Valfriheten utplånas för det stora flertalet.

Fru talman! Den svenska författningen har i jämförelse med många andra länder ett begränsat minoritetsskydd. Ett förstärkt minoritetsskydd är av stor betydelse när det gäller prövningen av lagar som rör de mänskliga fri- och rättigheterna. Det skulle t.ex. kunna föreskrivas att för beslut i hithörande frågor krävs kvalificerad majoritet eller att en minoritet i riksdagen ges rätt att skjuta fram beslut på motsvarande sätt som för närvarande gäller enligt regeringsformens 2 kap. 12 §. Frågan i sig har många aspekter och bör därför bli föremål för utredning.

Enligt vår mening är det också angeläget att den enskilda äganderätten ges ett starkare skydd i grundlagen. Äganderätten skapar trygghet och oberoende för den enskilde och medverkar till bättre vård av egendom och ökat ansvar för miljön.

Äganderätten kan emellertid inte lämnas helt oreglerad. Det krävs givetvis regler för hur den enskilde kan utnyttja sin egendom. Friheten att förfoga över egendomen måste givetvis förenas med respekt för och hänsyn till andra människors rättigheter. Den juridiska innebörden av äganderätten är emellertid oklar i svensk lagstiftning. Skyddet för äganderätten är bristfälligt i regeringsformen. Denna bör utformas som ett positivt erkännande av denna rätt. Det bör också klarare redovisas vilka inskränkningar i äganderätten som får ske i vanlig lag.

Äganderätten har också vid upprepade tillfällen kommit att inskränkas genom beskattning. Denna har därtill ofta nog varit av retroaktiv karaktär, vilket enligt vår mening är oacceptabelt. Det finns således starka skäl för att äganderättsfrågorna blir grundligt belysta.

Detta gäller också för frågor rörande närings- och yrkesfriheten. Även här måste hänsyn tagas till sådana intressen som gäller säkerhet, miljö, hälsovård och arbetarskydd. Att varje medborgare i princip skall ha frihet att driva den näring och utöva det yrke han själv finner vara angeläget, kan emellertid inte ifrågasättas. Det bör därför klarläggas hur dessa friheter skall kunna ges ökat skydd i grundlagen.

Sedan 1979 gäller att domstolarna har en lagprövningsrätt. Om en föreskrift enligt domstol står i strid med bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning, så får den inte tillämpas. Dock finns den begränsningen att om riksdagen eller regeringen beslutat om föreskriften skall tillämpning underlåtas endast om felet är uppenbart. Det ställs alltså mycket höga krav för att en domstol skall kunna underlåta att tillämpa föreskrift i dessa fall. Detta har skapat möjlighet för lagstiftning som stämmer mindre väl överens med regeringsformens krav. En vidgad lagprövningsrätt bör därför införas. Lagprövning bör kunna ske även om avvikelser inte är uppenbara, vilket skulle göra att domstolar och myndigheter fick större möjlighet att vägra tillämpning av en grundlagsstridig lag.

I detta sammanhang finns det också anledning att utreda frågan om inrätt-

tandet av en författningsdomstol, vars främsta uppgift skulle vara att vaka över att de i grundlagen förankrade fri- och rättigheterna inte kränks. Särskilt gäller detta skyddet av den enskildes integritet. Förhållandet mellan riksdag och lagråd och om minoriteternas rättigheter i olika politiska sammanhang ger också anledning till att frågan om inrättande av en författningsdomstol noggrant prövas.

Vi anser också att minoriteternas rätt bör stärkas genom ett förstärkt folkomröstningsinstitut. En minoritet i riksdagen bör ha rätt att kunna föra en fråga till rådgivande folkomröstning. Det kan gälla frågor som inte följer partilinjerna eller där det är angeläget att erhålla utslaget av en folkopinion.

Fru talman! Vi tar i ett antal reservationer upp frågor som gäller val och riksdagens verksamhet. Utlandssvenskarna har i princip rösträtt, men den är inte grundlagsreglerad. Vi anser att denna rösträtt bör förstärkas genom att en grundlagsreglering kommer till stånd.

Vi har tagit upp frågan om mandatperiodernas längd och den gemensamma valdagen. Vi anser att det är till förfång för riksdagens arbete att valperioderna är så korta. Vi menar att fyraårsperioder skall införas och att vi därtill skall ha val vartannat år, dvs. varvade riksdagsval och kommunal- och landstingsval. Skilda valdagar vore en fördel i den svenska demokratin.

Vi vill också utreda frågan om personval. Enligt det nuvarande valsyste- met har vi mycket små möjligheter att välja efter person. Partiernas nominering blir helt avgörande. Vi anser alltså att denna fråga bör bli föremål för en nogsam prövning.

Vi tar också upp frågan om antalet riksdagsledamöter. Vi hävdar att antalet ledamöter i Sveriges riksdag är för stort och att det skulle vara till fördel om en minskning kom till stånd. Även denna fråga bör därför prövas.

Slutligen, fru talman, var avsikten att motionären Charlotte Cederschiöld skulle tala om familjerätten. Hon är tyvärr förhindrad att närvara här i kväll. Jag vill därför i detta sammanhang hänvisa till reservation 7 som gäller en grundlagsfäst familjerätt. Detta skulle ha ett symbolvärde när det gäller att stärka familjens roll i samhället, familjens ansvarstagande och familjens roll i barnens liv. Vi hävdar att denna fråga bör bli föremål för en skyndsamt utredning.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till samtliga reservationer som moderata ledamöter i utskottet har ställt sig bakom.

BIRGIT FRIGGEBE (fp):

Fru talman! I september var konstitutionsutskottet på besök i Sovjetunionen. Det var en utomordentligt lärorik, intressant och spännande resa. Utan överdrift kan jag säga att det var den mest värdefulla resa jag har gjort i tjänsten som politiker.

En mycket påfallande lärdom av det sovjetiska besöket var Sovjets brist på lagar. Dekret och ukaser från centralkommittén har i många avseenden fått ersätta statliga lagar och förordningar. Påfallande var också bristen på lagliga regelverk för att åstadkomma den ekonomiska förnyelsen. Försöken med kooperativ håller på att gå om intet på grund av att det saknas en arrendelagstiftning. Önskemålet om en strukturrationalisering bland företagen försvåras av att det inte finns någon konkurslagstiftning. På varje område

kunde man peka på att laglösheten hindrar en förnuftig utveckling. Man står alltså inför en gigantisk uppgift att snabbt åstadkomma regelverk som i Sverige har byggts upp under sekler. Svaret på min fråga på ett ställe om vad som var viktigast att ta itu med för att få i gång den ekonomiska perestrojkan blev: äganderätten.

Ibland suckas det i Sverige över att vi har för mycket lagar och regler. Och förvisso finns det, utifrån min liberala övertygelse, en mängd onödiga bestämmelser. Men de flesta lagarna skapar rättssäkerhet och finns som stöd för en demokratisk och dynamisk utveckling av vårt land. Vi behöver emellertid finslipa vårt regelverk för att säkerställa grundläggande värden och stödja en god utveckling. En grundlagsreglering av äganderätten, närings- och yrkesfriheten är tre sådana inslag. Det behövs också bättre preciseringar av skattebegreppet och hinder för retroaktiv lagstiftning. Bakgrunden till detta är bl.a. några uppmärksammade fall här i riksdagen under senare år. Vi delar också uppfattningen som kommer till uttryck i centermotionen om behovet av preciseringar av myndighetsbegreppet och normgivningsmaktens fördelning.

När det gäller grundlagarnas ställning i Sverige ber jag att få hänvisa till den debatt vi hade i kammaren den 15 november om behovet av en bättre folklig förankring av grundlagarna. Det behövs ett ökat tryck på oss politiker att vara varsamma i lagstiftningsarbetet när det gäller frågor som finns reglerade i grundlagen. Detsamma gäller naturligtvis även vid tillämpningen. Ändamålet-helgar-medlen-mentaliteten och grus-i-maskineriet-känslan måste stävjas.

Tyvärr har situationen blivit sådan att kraven på en utökad lagprövningsrätt och författningsdomstol vuxit sig allt starkare. Trots grundlagarnas låga status är det uppenbart att missnöjet med bristande respekt för grundlagarnas ställning i lagstiftningen och vid tillämpningen har ökat. Att något måste göras är uppenbart. Moderaterna kräver både att uppenbarhetsrekvisitet i lagprövningen upphävs och att frågan om författningsdomstol prövas. Centern avvisar detta med att det är bättre att precisera grundlagarna. Vi i folkpartiet bedriver ett omfattande internt programarbete om dessa frågor just nu, och vi återkommer när den diskussionen är slutförd. Det är bakgrunden till vårt särskilda yttrande.

De borgerliga partierna är alltså överens om att något måste göras. Men socialdemokraterna tycker att allt är bra. Det finns inga problem. Om man inte ser några problem måste det bero på att man tycker att det är bra med oklarheter och att det är bra att grundlagarna har en svag ställning i Sverige.

Fru talman! Vi har under senare år haft en livlig debatt om folkstyret i Sverige. Den har handlat om väljarnas inflytande, om förtroendet för politiker, om riksdagens sätt att fungera och om bristande vitalitet i vårt politiska system. Det älgger oss att ta dessa signaler på allvar. Det gör vi i folkpartiet, och jag vet att man gör det även i andra partier. Men det räcker inte med att notera problemen. Något måste också göras. Det är insikten om att allt inte står rätt till mellan väljare och valda som ligger bakom folkpartiets reservationer om en minoritets möjlighet att få till stånd en folkomröstning, om slopandet av den gemensamma valdagen, om en utökning av mandatpe-

riodernas längd, om ökade möjligheter till personval och om en prövning av om antalet riksdagsledamöter kan minska.

När det gäller de första frågorna har vi en bestämd uppfattning om att ändringar bör komma till stånd. Beträffande antalet riksdagsledamöter vill vi inte binda oss för en uppfattning. Det finns uppenbara fördelar, men det finns också allvarliga nackdelar inte minst vad gäller representativiteten från olika landsdelar. Frågan måste ändå bli föremål för överväganden i en utredning, eftersom den har stor betydelse för riksdagens sätt att arbeta.

Till sist, fru talman, vill jag beröra en fråga där utskottet är enigt. Frågan gäller förbud mot rasistiska organisationer. Utskottet har enat sig om att utan ställningstagande återkomma till frågan när regeringens proposition framläggs i vår. Jag vill här bara redovisa att folkpartiet i sak har kvar sin ståndpunkt emot ett sådant förbud. Nackdelarna med förbudet överväger fördelarna.

Jag yrkar bifall till de åtta reservationer som folkpartiet står bakom.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! För en stund sedan diskuterades här i kammaren med stor intensitet vattenvård. Nu har vi kommit över till grundlagsvård. Det är naturligtvis mycket viktigt att grundlagen är porlande ren och klar och nyttig för sitt ändamål. Här finns nu en lång rad förslag uppe till debatt som är ägnade att tjäna det syftet – jag skall återkomma till det litet senare.

Inledningsvis anges här ett brett register. 21 olika områden skulle var för sig kunna bli föremål för en omfattande debatt. Jag skall inte falla för frestelsen att försöka spela över hela denna innehållsförteckning utan nöjer mig med att ta upp några saker som jag tycker är viktiga, som jag tycker är intressanta eller som jag tycker det är roligt att polemisera omkring.

Det är viktigt att svenska medborgare har rösträtt; det tycker vi väl alla. Numera har ju också alla svenska medborgare rösträtt. Det var en lång kamp för att få igenom det. Socialdemokrater och vpk-are var ju motståndare i det längsta till att alla svenska medborgare skulle få rösträtt, men det har vi fått igenom. Men vi har inte klarat av att reglera denna rösträtt på samma sätt för alla svenska medborgare. När det gäller de s.k. utlandssvenskarna är rösträtten fortfarande enbart reglerad i vallagen. Det innebär att man kan ändra de bestämmelserna med ett enda riksdagsbeslut, med ett vanligt majoritetsbeslut.

Vi har från centerpartiet år efter år haft en motion med ett konkret lagförslag, ett konkret grundlagsförslag, som riksdagen kan anta. Jag har inte hört ett enda ord av invändningar eller kritik mot förslagets utformning. Men den, om jag får använda uttrycket, socialistiska majoriteten i riksdagen vill inte vara med på att föra in denna bestämmelse i grundlagen, eller rättare sagt ändra grundlagsbestämmelsen så att den omfattar alla svenska medborgare. Moderaterna och folkpartiet har slutit upp kring vårt förslag. Det är glädjande, men det skulle vara ännu mer glädjande om vi kunde få enighet omkring detta.

Nu vill jag fråga socialdemokraternas företrädare i den här debatten: Vad är det för fel i det förslag som ligger, eller vad är det för fel i tanken att alla

svenska medborgares rösträtt skall vara garanterad på samma sätt? Vad finns det över huvud taget för principiella eller praktiska invändningar emot en sådan ordning?

När det gäller ren och klar grundlag tycker jag, om jag får ägna mig litet grand åt självskryt, att det som kortfattat anges i reservation 9 av Bengt Kindbom och mig är det väsentligaste som sägs i detta betänkande. Det är ett klart ställningstagande i principfrågan om hur vår grundlag skall se ut för att vara tillämpbar och oomtvistad.

Jag måste säga att jag blev litet förvånad när jag hörde att Birgit Friggebo, som nu återinträder i kammaren, öste lovord över de tankegångar som vi har framfört från centerns sida i den här frågan men att hon inte avslutade med att annonsera åtminstone folkpartiets uppslutning kring denna reservation. I det särskilda yttrande som folkpartiet har avgett – nu muckar jag naturligtvis litet gräl här – säger man att "resonemangen kring lagprövningsrätten och författningsdomstolen i moderat- och centermotionerna gör dock att vi nu avstår från att bifalla motionerna". På vad sätt gäller det centermotionen, och på vad sätt gäller det den reservation som finns i betänkandet?

Jag utgår ifrån att folkpartiet har ungefär samma grundläggande syn som vi i själva principfrågan, även om jag blev litet orolig när Birgit Friggebo nu annonserade att folkpartiet har tillsatt något slags kommission för att se över dessa frågor. Man vet ju aldrig vad som kommer ut av det. Annars tycker jag att det resonemang som Birgit Friggebo förde var helt korrekt. Om vi tillåter att grundlagen försumpas, då kommer som ett brev på posten allt starkare krav på en aktiv användning av lagprövningsrätten och en författningsdomstol. Då överförs bestämmandet av vad som egentligen skall vara grundlagens innehåll till icke politiska instanser, dvs. till juristerna i en domstol, vilket moderaterna till min förvåning med liv och lust går in för. Jag kan ställa denna fråga till moderaternas företrädare här i debatten: Vad är det för finans med detta?

Är det inte bättre att ha en grundlag som vi alla är överens om? Är det inte bättre att ha en grundlag som vi aktivt arbetar på skall vara så aktuell och så tillämpbar som möjligt än att vi skall låta oklarheter kvarstå i grundlagen, för att sedan överlåta till jurister att bestämma vad grundlagen egentligen innebär?

Det är ju den vägen man har gått i en rad andra länder – det är jag medveten om, men jag tycker inte att det är något att ta efter. Nej, det är sannerligen ingenting att ta efter.

Vad vi menar i vår motion och i vår reservation är att vi på de områden där vi har varit ocense här i kammaren – det har vi ju varit flera gånger när det gäller grundlagens utformning – skall göra en översyn i lugn och ro och efter bästa förmåga för att bestämma hur grundlagsparagraferna på de omtvistade punkterna skall vara utformade, så att vi är ense om vad de innehåller. Därigenom slipper vi sådana här formstrider, som egentligen är ett otyg i det politiska arbetet, där man skall slåss om idéer, åsikter och sakförslag.

Jag har naturligtvis all anledning att i mitt frågeställande här innesluta även socialdemokraterna och vpk. Varför vill ni inte vara med på det här? Vill ni också att grundlagen skall glida in i ungefär 1809 års grundlagsstatus, så att till slut ingen vet vare sig ut eller in eller vad som egentligen är gällande

grundlag? För min del stämmer det inte överens med det som jag inledningsvis angav såsom viktigt, nämligen att grundlagen är porlande ren och klar och nyttig för sitt ändamål.

Som jag sade inledningsvis finns det mycket i detta betänkande som skulle vara intressant att diskutera länge här. Det är viktiga frågor som tas upp – i varje fall många av dem. Centerpartiets ståndpunktstagande i en lång rad fall framgår av de reservationer som centern är med på tillsammans med andra partier och som i stor utsträckning grundar sig på bl.a. centerpartimotioner.

Bara ett par saker till. Hans Nyhage talade om familjerätten. Att grundlagsfästa familjerätten låter bra. Alla tycker väl att det är fint att slå vakt om familjerna. Men vad är tanken i förlängningen? Är det att man skall öka föräldrarnas bestämmanderätt över barnen även i de fall där barnen far illa? Varför inte lika gärna ha en paragraf i grundlagen om barnens rätt? Familjerna klarar nog sin rätt gentemot barnen. Det är ju barnen som råkar illa ut i dåliga familjer. Där måste samhället, tyvärr, gripa in i barnens intresse.

Så till frågan om antalet ledamöter i riksdagen. Här finns det krav från moderaterna på att det skall vara färre riksdagsledamöter. Folkpartiet är litet försiktigare i sina ställningstaganden och vill tänka på saken.

Jag fäste mig vid vad som står i moderaternas och folkpartiets gemensamma reservation:

”Enligt utskottet skulle en minskning av antalet ledamöter i vissa avseenden kunna vara till fördel med tanke på arbetsförhållandena i riksdagen.”

Såvitt jag kan se är det inte någon besvärande trängsel i kammaren just nu i varje fall. Jag skulle vilja fråga: På vilket sätt kan en minskning av antalet riksdagsledamöter förbättra arbetsförhållandena i riksdagen?

Jag för min del tycker att det är bra att det finns ganska många riksdagsledamöter. Vi är ändå folkets representanter. Ju fler vi är, desto bättre är det och desto större möjligheter har folk att komma i kontakt med oss. Och desto lättare är det då också att dela upp uppdragen, så att vi inte blir så beroende av tjänstemännen. Det är bättre att vi själva kan läsa in olika frågor. I de församlingar där det är ett litet antal representanter måste ju dessa omge sig med en väldigt stor tjänstemannastab som i realiteten kommer att betyda väldigt mycket för beslutens utformning. Jag tycker nog att vi även ur andra synpunkter – t.ex. ur representationssynpunkt – skall behålla det antal ledamöter som vi nu har. Men för att det inte skall bli så att säga en kantring i mitt anförande vill jag säga att i flertalet av de frågor där vi i centern har reserverat oss är vi ense med folkpartiet och moderaterna. Det gäller egendomsrätten. Det gäller närings- och yttrandefriheten. Det gäller den viktiga frågan om en fyraårig mandatperiod och skilda val.

Med detta något rapsodiska anförande där jag hoppat litet från sak till sak ber jag, fru talman, att få yrka bifall till de reservationer till konstitutionsutskottets betänkande som centerpartiets ledamöter står bakom.

BIRGIT FRIGGEBÖ (fp) replik:

Fru talman! Bertil Fiskesjö vill mucka gräl så här på kvällskvisten. Jag tänkte att jag skulle ta upp den kastade handsken. Det är väl lika bra att vi försöker roa oss så gott vi kan, när vi nu ändå är här och kvällen är förstörd.

Jag ville visa litet öppenhet i mitt anförande. Den öppenheten återfinns också i det särskilda yttrandet nr 1, där vi säger att vi delar den uppfattning som kommer till uttryck i centerpartiets motion.

Vi i folkpartiet har ju en egen reservation om beskattningsmakten. I denna reservation säger vi att man bör se över beskattningsrätten och den retroaktiva lagstiftningen. I den meningen sammanfaller alltså centerpartiets och folkpartiets reservationer.

Det finns ytterligare några frågor där ni i centern vill ha preciseringar, och det är väl bra. Men problemet är att vi aldrig, i varje fall inte på kort sikt, kommer att få igenom våra förslag. Vi kommer alltså att leva med oklarheter på denna punkt. Det är bra att debatten, från olika utgångspunkter och med olika riktlinjer, fortgår. Det gäller ju att skapa en opinion för en förbättring på detta område.

Att vi inte har stött centermotionen beror på att man så kraftfullt avvisar varje form av diskussion om en vidgad lagprövningsrätt. Vi är alltså inte beredda att göra det i nuläget. Även om det blir preciseringar i grundlagen utsluter det inte att man vill ha ytterligare säkerhetsventiler. De två frågorna behöver inte vara motstridiga.

När det gäller frågan om begränsningen av antalet ledamöter vill jag säga följande. Att det inte är någon trängsel just nu här i kammaren beror kanske just på att vi är så många och ingen riktigt känner ansvar för att vara här. Alla litat på att någon annan är här och lyssnar på debatten.

Det vore bra om man kunde få fram ett bättre underlag och om det kunde bli litet mer av tankeverksamhet i dessa frågor. Det gäller ju att stimulera till debatt. Frågan om förhållandena här i kammaren är ett samtalsämne som man stöter på runt om i landet. Kanske skulle det bli bättre om vi blev färre och om vi fick större resurser. Då kunde vi bli effektivare i vårt arbete, och då skulle vi inte behöva sitta på våra rum och klistra frimärken. Det är kanske vad de ledamöter just nu gör som inte är här i kammaren. Men man behöver inte binda sig. Ändå måste man stimulera till debatt. Det är bakgrunden till vårt ställningstagande.

HANS NYHAGE (m) replik:

Fru talman! Det var för väl att tredje vice talmannen avslutade sitt anförande på det sätt som han gjorde. Annars hade man kunnat få en helt annan uppfattning om var han egentligen står i det politiska spelet.

Det är alltså inte alls fråga om att låta oklarheter i grundlagen kvarstå. Det kan väl inte råda några skilda meningar om att vi skall en så klar grundlag som det över huvud taget går att åstadkomma. Bertil Fiskesjö sade att grundlagen skall porla av klarhet – jag tror att orden föll så. Ja, det är alldeles självklart. Men det gäller ju att undersöka om vi ändå inte kan skapa ytterligare en garanti för att de i grundlagen förankrade fri- och rättigheterna inte kränks, att det alltså ges möjligheter att av en särskild författningsdomstol få dessa frågor prövade. Det är alltså för att stärka den enskildes rättigheter som vi vill att denna fråga skall utredas.

Vi betonar mycket noggsamt att det skall bli fråga om en utredning. Det kan ju finnas starka skäl som talar mot. Men det får utredningen i så fall komma till klarhet om.

Vi menar alltså att vi, för att det skall råda klarhet om behovet av en författningsdomstol, vill att en utredning skall komma till stånd.

När det gäller det familjerättsliga området behöver man kanske inte måla upp de värsta avigsidorna. Vad Charlotte Cederschiölds motion går ut på är ju att man skulle få prövat hur det förhåller sig med möjligheterna att stärka familjens roll i samhället. Vi moderater har ställt upp bakom den reservationen, eftersom vi också i det sammanhanget vill att en utredning skall undersöka möjligheterna just när det gäller att stärka familjens roll och dess ansvar. Inte minst handlar det om familjens roll när det gäller barnen. Detta är inte alls detsamma som att utelämna de barn som lever under särskilt besvärliga förhållanden till någon form av lagrättslöshet.

När det slutligen gäller antalet ledamöter i kammaren, tror vi på fullt allvar att effektiviteten i riksdagsarbetet skulle öka om ledamöterna vore något färre än för närvarande. Vi tror också att kontakten mellan väljare och riksdagsledamöter skulle vinna på detta. Risker är helt uppenbara att den enskilde riksdagsledamoten kan bli ganska anonym för många människor när antalet ledamöter är stort. Ett mindre antal ledamöter skulle kunna motverka ett sådant förhållande. Det finns säkert många fler skäl som går att anföra för att antalet ledamöter bör minska.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Jag skall bara ta upp några få saker. Det är riktigt att folkpartiet har en reservation där man vill ha en undersökning om oklarheterna i skattebegreppet. Men vi tar med allt i vår reservation, därför att vi tycker att det är lika viktigt att se på alla oklarheter som man stöter på undan för undan och som ibland vållar stora stridigheter här i kammaren. Hade ni gått med på vår reservation hade ni fått med skatterna på köpet, då vi också nämner dem i reservationen. Ert förslag är alltså betydligt mer begränsat än vårt.

Birgit Friggebo anför som ett argument för att folkpartiet inte går med på vår reservation att vi har en för kritisk syn på lagprövningsrätten. Nej, det har vi inte alls. Det är utmärkt att lagprövningsrätten finns som ett sista instrument, om det skulle vara så att riksdagen med vett och vilja fattar beslut som står i strid med grundlagen.

Men vad vi säger i vår motion och som är en del av själva finessen i vårt resonemang är att vi vill se till att grundlagen har en sådan klarhet och stringens att lagprövningsrätten inte behöver användas annat än i absoluta undantagsfall.

Hans Nyhage säger att han inte har någonting emot att man ser över oklarheterna i grundlagen. Ja, men gå med oss då och sätt ytterligare press på socialdemokrater och vpk-are, som inte är ett skvatt intresserade av den här frågan, så kanske vi kan driva dem framför oss så att vi får en översyn! Eftersom Hans Nyhage och hans parti inte har velat sluta upp kring den syn som vi har i centern på denna fråga blir Hans Nyhages tal just bara tal.

Jag skall inte orda mer om föräldrarnas rätt i grundlagen än att jag vill fråga hur man stärker sammanhållningen i familjen och förbättrar möjligheterna till goda uppväxtmiljöer för barnen i bra familjer genom att föra in någonting som kallas föräldrarätt i grundlagen. I alla länder där man har något sådant visar det sig just att det är ett skydd för föräldrarna att bära sig åt

nästan hur som helst med barnen. Det är för den skull jag har velat lyfta upp denna fråga, eftersom den så lätt bara glider förbi och man säger att det är klart att man skall skydda föräldrarna och slå vakt om familjen – det är ju alla överens om. Det är inte möjligt att hitta någon grundlagsregel som ger föräldrarna en särskild ställning, om man inte tar med barnen också.

BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Hans Nyhage säger att vi skulle bli effektivare om vi vore färre. Men vi kan väl knappast bli mycket färre än vi är här i kväll. Det är möjligt att det inte blir så stor rusning när föreställningen går i repris på sen kvällstid för femte eller tionde gången. KU:s egna sammanträden är nästan massmöten i jämförelse med detta plenarmöte.

Jag tror inte att det handlar så mycket om antalet riksdagsledamöter, om vi är 250 eller 349, utan det handlar mera om riksdagens arbetsformer, om att vi får försöka hitta mer radikala grepp för att förnya vårt sätt att arbeta.

Jag vill redan från början, fru talman, yrka bifall till reservationerna 1, 11, 15 och 21.

I övrigt är det inte så mycket att säga nu, men jag vill gärna med anledning av tidigare debatter i dag i frågan om egendomsrätten och de borgerliga reservationerna ställa några frågor till de borgerliga partierna.

Vem gäller egendomsrätten? Gäller den slottsherren, som fick sin förläning en gång i världen av drottning Kristina? Eller gäller den torparen, som inte har någon äganderätt men vars familj i generation efter generation kanske har dikat, röjt, gödslat och försökt förbättra sitt lilla viste? Jag vill konkret ställa frågan till er.

Om ni får in detta i grundlagen – vilket ni knappast kommer att få – skulle ni däremot kunna förhindra det beslut som riksdagen tidigare i dag har fattat, nämligen att förbättra arrendatorernas villkor och deras möjligheter att få tillgång till vad de har brukat och skött i generationer, men som de formellt inte äger utan som storberrar och adelsmän äger. Vad innebär detta med egendomsrätten i grundlagen konkret?

Vad jag förstår, innebär det ett förbud för riksdagen att t.ex. besluta om att införa löntagarfonder i avsikt att bredda och demokratisera ägandet i detta land. Samtidigt innebär det naturligtvis också ett förbud för riksdagen att gå in och göra några ingrepp i Wallenbergsfonden, dvs. Wallenbergsstiftelsernas egendomar, också i samma avsikt att bredda och demokratisera ägandet.

Vad det handlar om är att ni vill förminska riksdagens makt. Ni vill ta ifrån oss, som är folkets valda ombud, möjligheterna att bestämma i vissa frågor och lägga de frågorna på juristerna. Om det kommer ett förslag som på något sätt kan anses rubba ägandet är det någonting som är förbjudet och som också kan gå till domstolsprövning. Jag accepterar inte det sättet att tolka demokratins spelregler.

Det är också rätt intressant och anmärkningsvärt att det är den här frågan som ni är engagerade i, dvs. frågan om torparen skall kunna inkräkta på godsägarens äganderätt. Den frågan engagerar er mycket mer än en annan fråga, som verkligen handlar om fri- och rättigheter, nämligen frågan om

människor i vårt land skall slippa registreras på grund av sina politiska åsikter.

Min besvikelse gäller inte bara de borgerliga partierna utan också det socialdemokratiska partiet, som inte har velat tillmötesgå det förslag som har lagts fram från vpk och miljöpartiet om att förbudet mot åsiktsregistrering i grundlagen skall skärpas. Vi vet att det fortfarande förekommer åsiktsregistrering. Man använder denna gummiparagraf, där det står att man inte får registrera människor enbart på grund av politisk åskådning, och så hittar man på en mängd andra skäl och registrerar dem ändå på grund av politisk åskådning. Det skulle vara enkelt, och jag tror inte att det skulle skada vårt lands säkerhet eller våra möjligheter att skydda oss mot bl.a. terrorism, att förändra denna grundlagsparagraf.

Vi har tagit upp denna fråga tidigare. Jag trodde att tiden var mogen i år, efter allt vad som hänt, och att man skulle kunna bifalla vårt förslag. Så är tyvärr inte fallet. Jag upplever starkt kontrasten mellan engagemanget i en viss fråga, t.ex. egendomsrätten, och det bristande engagemanget för vad som verkligen är en demokratisk fri- och rättighet, nämligen åsiktsfriheten.

Fru talman! Jag skall inte gå in på alla reservationer som finns och kommentera dem. Det är, som sagt var, många frågor som vi har diskuterat tidigare. Jag tror att Birgit Friggebo tog upp frågan om rasistiska organisationer. Jag erkänner att det är en besvärlig fråga. Birgit Friggebo säger att vi aldrig kan acceptera en lagstiftning som förbjuder sådana organisationer. Å andra sidan har vi faktiskt skrivit under en FN-konvention som förbinder oss att genomföra ett förbud mot denna typ av organisationer. Man får nog fundera ytterligare på detta. Vi har väckt en motion om att man skulle överväga ett sådant förbud. Vi menar att det är viktigt att det då skall gälla organisationer som begår terrorhandlingar, som gör sig skyldiga till rasistisk förföljelse av människor. Man får inte ha en lagstiftning som innebär att allmänt primitiva, utlänningsfientliga ståndpunkter kriminaliseras. Det tror jag vore olyckligt. Förbudet skulle gälla just kriminella handlingar. Då tror jag att man kan komma förbi problemet att vi inte gärna vill i lagstiftning förbjuda organisationer på grund av att de har förgripliga åsikter eller en rasistisk ideologi.

Jag vill också ytterligare en gång ta upp invandrarnas rösträtt. Jag tycker att det är en viktig fråga att ge våra invandrare, som gör stora insatser i vårt land för vårt samhälles utveckling, möjlighet att vara med och påverka det politiska livet. Jag tycker nog att den är viktigare än frågan om att grundlagsfästa utlandssvenskarnas, skatteschweizarnas, rösträtt i Sverige.

BIRGIT FRIGGEBE (fp) replik:

Fru talman! Jag beklagar att jag får lov att begära replik på detta anförande.

Mot vem skall en lagstiftning om egendomsrätt riktas? Naturligtvis mot dem som äger. Det säger sig självt. Vi har skrivit på Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Där finns äganderätten reglerad. Det betyder att våra svenska medborgare skall gå till Europadomstolen för att få dessa saker prövade. Detta är inte särskilt konstigt. Där står också att egendomsrätten skall vägas mot allmänintresset. Det är vad det handlar om också här i Sverige när vi skall reglera detta.

Bo Hammar får det att låta som att småfolket i Sverige inte äger någonting i dag. Det gör de förvisso! Det här är ingen konflikt mellan slottsägare och torpare. Det finns många bland småfolket i Sverige som äger och som behöver skyddas mot oss klåfingriga politiker här i riksdagen som ibland vill hoppa över skaklarna. Det handlar inte om att i första hand ge juristerna större makt.

Bo Hammar frågar om en grundlagsskyddad egendomsrätt skulle kunna möjliggöra en förbättring för arrendatorerna. Visst skulle den det. Vi har i dag från folkpartiets sida röstat för förbättringar för arrendatorerna. Men en förbättring behöver inte bara ske genom att man säkerställer möjligheten att exproprierar egendom. Den kan ske på annat sätt.

När det gäller politisk åsiktsregistrering vill jag bara framhäva att vi i utskottsmajoritetens skrivning hänvisar till sättopkommittén. Jag har för min del aktualiserat denna fråga i sättopkommittén. Den kommer alltså inte framåt snabbare för att vi bifaller vpk:s motion. Jobbet att pröva den frågan är redan i gång.

HANS NYHAGE (m) replik:

Fru talman! Bo Hammar förknippar frågan om äganderätten med grevar, friherrar och baroner. Var och en med ett något mer vidgat synsätt vet att det finns många människor som har ett ägande som för dem är av mycket stor betydelse. Det har skett allvarliga ingrepp i den enskildes äganderätt. Vi kan hänvisa till löntagarfonderna, beskattningen av pensionssparandet, vissa frågor när det gäller förvärv av jord, för att finna klara exempel på hur äganderätten på ett mycket gravt sätt har åsidosatts. Det är skälet till att vi anser att äganderätten skall grundlagsfästas.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Vårt land är ett av de länder där makt- och ägandekoncentrationen är störst i hela världen. Jag sitter här i riksdagen bl.a. för att kämpa för ett mera spritt ägande, en demokratisering av makt och ägande. Detta är en politisk fråga. Om ni vill förmena oss att i denna kammare diskutera och ta ställning till dessa frågor och säga att detta är domstolsfrågor, att det är förbjudet att diskutera här, då berövar ni svenska folket en demokratisk rättighet, en möjlighet att påverka ägandeförhållandena. Det handlar inte om bondens sista ko eller att människor skall ha rätt att äga sina kostymer, sin bostad osv. Det handlar om den oerhörda makt- och ägandekoncentrationen.

T.o.m. chefredaktören för den största liberala tidningen i vårt land skrev häromåret apropå denna debatt, som ju inte är ny, att han tyckte att det var helt felaktigt av de borgerliga partierna att ställa detta som ett slags grundlagsfråga. Han skrev att detta är en politisk fråga. Den får man slåss om politiskt. Det är inte en fråga som ni skall springa till domstolarna med, om vi vill begränsa Wallenbergimperiets makt och ägande. Det är detta det handlar om.

HANS NYHAGE (m) replik:

Fru talman! Bo Hammar inbillar sig att äganderätten vidgas genom kollektiva åtgärder, t.ex. löntagarfonderna. Jag skulle gärna vilja fråga Bo

Vissa grundlagsfrågor

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Jag upplever inte det så väldigt starkt. Vi tycker inte heller att konstruktionen av dessa löntagarfonder är särskilt bra. Jag måste säga att jag ändå upplever en större delaktighet i dessa fonder än i Wallenbergsfonderna eller alla andra fonder som ni aldrig har någonting emot. Jag har aldrig hört att ni har någonting emot kollektiva fonder, så länge de ägs privat, av storfinansen.

Det är den typen av restriktioner ni vill lägga på riksdagen, att riksdagen inte skall röra storfinansens fonder. Ni säger: Försök inte att rubba rådande makt- och ägarförhållanden! Och detta försöker ni göra till en demokrati-fråga! Ni blir upprörda om vi säger att det är politisk fråga, där vi har olika politiska värderingar. Vi får slåss in en öppen, fri politisk debatt om detta, och så får vi se vem som vinner. Vi får respektera de beslut som fattas. Men det vill ni inte göra. Ni vill förhindra folkets valda ombud från att ha något inflytande över detta.

Förste vice talmannen anmälde att Birgit Friggebo anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Jag trodde faktiskt att jag här skulle få höra ett litet brandtal för frågan om övergången till republik från representanten för det som åtminstone tidigare – man bråkar ju inom vpk i dag om vad för ett slags parti man egentligen är – har varit ett kommunistiskt parti. Då skulle jag ha fått anledning att tala om hur vi i miljöpartiet ser på denna fråga och hur vi skulle ställa oss i en omröstning. Men det blev inget brandtal, så jag håller väl vpk och er andra litet grand på sträckbänken.

Jag vill börja med att yrka bifall till reservation 3 till betänkandet, vilken handlar om förhållandet regering–riksdag. Miljöpartiet har väckt en motion, K220, i vilken vi har tagit upp frågan om förhållandet mellan regeringen och riksdagen. För att få en levande parlamentarism och en vital riksdag med ordentlig makt, en riksdag som inte går i regeringens ledband, krävs nya tag och nya insikter. Då måste man beskära regeringens makt och öka riksdagens. Vi har därför i motion K220 pekat på en rad olika skäl för detta. Jag skall här nämna några.

Vi föreslår att man ger riksdagsutskotten rättighet och resurser att tillsätta egna offentliga utredningar. I hela regeringen, alltså samtliga statsråd, skall väljas av riksdagen. Låt riksdagsutskotten ta över utnämningar av högre politiska tjänstemän. Gör det lika förpliktigande för statsråd som för utskottsmedlemmar att delta i debatter i frågor inom det egna ansvarsområdet.

Jag anser faktiskt att vi skulle behöva vitalisera debatterna. Det öppna landskapet är i och för sig trevligt ut i naturen, men det är inte så trevligt här i kammaren. Att vitalisera debatterna är viktigt för att demokratin inte skall stagnera. Jag tror att man vid en litet djupare analys kommer fram till

att det är nödvändigt att beskära regeringens makt för att riksdagen skall bli mer vitaliserad.

Det var inte länge sedan vi debatterade frågan om folkomröstningsinstitutet. Jag har tyvärr ingen större förhoppning om att socialdemokraterna och vpk har blivit något klokare i den här frågan på bara någon månad. Jag tänker därför inte ödsla så mycket tid på denna fråga, utan jag vill bara yrka bifall till reservation 10.

Bo Hammar tog upp frågan om politisk åsiktsregistrering. Jag kan bara instämma i hans anförande. Jag kunde ha nöjt mig med det om inte Birgit Friggebo hade sagt något om att hon driver denna fråga i sädokommittén. Det är ju så med många av rättsfrågorna: säpofrågorna, utrikespolitiska frågor osv. Miljöpartiet och vpk är inte med i utredningar, vi är inte med i JO-delegationen, sädokommittéer och annat som är viktigt för politiken. Då får vi lov att driva dessa frågor i kammaren. Men, Birgit Friggebo, släpp gärna in oss i sädokommittén! Jag tror att vi tillsammans kan göra ett gott arbete där.

I fråga om samernas rätt har vi väckt en motion och även gått vidare till en reservation, trots att en utredning har tagit fram ett betänkande i frågan och detta nu är ute på remiss. Vi anser inte att de regler man har föreslagit i detta betänkande är tillräckliga. Vi skulle vilja ha litet fastare direktiv och en lagstiftning som ger skydd mot exploatering som sker i sameområden och som innebär intrång i samernas näringar och kultur. Vidare bör lagstiftningen ge samerna rätt att själva förvalta sina naturtillgångar, t.ex. bör de ha vetorätt mot kalhuggning och andra intrång som drabbar rennäringen och andra områden och som kan begränsa samernas självklara rätt att föra sin kultur vidare.

Vi hade nyss en litet animerad debatt om grundlagsskydd på diverse områden. Det man i samhället och nationen är mest rädd om, det vill man grundlagsskydda. Därför känns det mycket naturligt med tanke på den miljösituation vi har i dag att grundlagsskydda nationalparker och de fyra sista utbyggda älvarna från möjligheter till exploatering. Det känns rätt naturligt. Tyvärr fick vi när frågan behandlades i utskottet inget stöd alls från något annat parti. Detta är områden som inte får hotas av tillfälliga opinioner, utan det behövs beslut med val emellan i frågor av den här typen. Det är på tiden att vi får ett grundlagsskydd på dessa områden. Det har skett rätt många intrång i fråga om nationalparker och älvar som man en gång har sagt inte skall röras.

Reservation 15 tar upp frågan om invandrarnas rösträtt. Det är otillfredsställande att människor som bor och verkar i detta land inte också har rösträtt. Vi vill ge ansvar till och också kräva ansvar från dem som lever och verkar i vårt land. Har man bott och verkat fem år i det här landet skall man också ha rösträtt.

Vi har också väckt en motion om rösträttsåldern. Precis som när det gäller invandrarnas rösträtt är det för de grupper som här är aktuella viktigt att vi verkligen ger och avkräver ansvar inom politiken. Jag tror att demokratin på så sätt växer. Vi har ett skolsystem som innebär att skolplikten är slut vid 16 års ålder. Därmed anser vi att ungdomarna vid denna ålder har fått tillräcklig utbildning och information om hur samhället styrs och i övrigt fungerar.

Prot. 1989/90:36
30 november 1989

Vissa grundlagsfrågor

Många ungdomar får inte någon ytterligare utbildning. Om vi anser att de vid denna ålder är färdigutbildade, då är de också mogna att rösta. Detta är rätt naturligt. Jag tror att detta skulle innebära en vitalisering i fråga om dessa människor och att de kanske också skulle lockas med i det politiska livet vid 16 års ålder i stället för att kalla oss politiker för "de" och inte ta ett eget personligt ansvar. Detta är en viktig fråga.

Sedan vill jag ta upp frågan om mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen. Det finns en hel del människor som har varit ironiska mot oss miljöpartister på grund av att vi har fått mandat i kommunfullmäktige i vissa kommuner där vi inte har ställt upp till val och att det i dag står tomma stolar där. Men det är inte fråga om att vi i miljöpartiet har misskött detta, utan det beror på att väldigt många människor inte har vetat om, inte har läst och inte förstått att vi inte har ställt upp i vissa kommuner. Man har därför röstat på miljöpartiet i kommunfullmäktigevalen trots att det inte har funnits någon kandidat. Det är bara ett av många tecken på att vi behöver ha skilda valdagar för att få i gång en ordentlig debatt med anledning av kommunfullmäktigevalen. Detta är nödvändigt för att vi inte skall få en sådan här situation med tomma stolar. Men det finns även många andra argument.

Frågan om personval och antalet riksdagsledamöter kan man fundera över och ha rätt många synpunkter på. Men vi anser i miljöpartiet att de förslag som hitintills har kommit fram inte går att stödja. Personvalet är ganska komplicerat, och de flesta varianter av personvalssystem tenderar att bli litet odemokratiska. Konkreta förslag är däremot självfallet intressanta att diskutera.

Frågan om antalet riksdagsledamöter kan man i och för sig också studera. Men vi anser inte detta vara den mest brännande punkten i dag. Det viktiga är att vi som är här kan göra ett vettigt arbete. Och vi är väl ganska arbets-tyngda redan i dag. Kanske är det därför det är så tomt här i stolarna.

Vi har också en reservation som behandlar frågan om fyraprocentsspärren. Det är viktigt att vi får en vitalisering av det politiska livet. Vi tror att miljöpartiet faktiskt har vitaliserat detta politiska liv genom att komma in i denna kammare. Det är ganska svårt för partier att komma in i riksdagen i dag på grund av fyraprocentsspärren. Och med denna spärr följer många andra spärrar i politiken. Det pågår i dag ett omfattande revideringsprogram i så gott som alla partier. Jag tror att den vitalisering av politiken som vi onekligen har varit med om att skapa har varit en bidragande faktor till att man nu ser över partiprogrammen.

Fru talman! Vi har rätt många reservationer i det här betänkandet – jag har nämnt en del av dem. Jag ser att den taletid jag har anmält mig för håller på att ta slut. Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som vi i miljöpartiet de gröna står med på.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Det skall inte bli någon längre replik. Eftersom Hans Leghammar var besviken över att jag inte höll något brandtal för republik vill jag ändå för säkerhets skull slå fast att vi fortfarande anser att statschefen skall väljas på ett demokratiskt sätt och inte tillsättas genom regler om ärftlighet. Det var därför jag yrkade bifall till reservation nr 1.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Vi har ju varje år debatter inom ungefär samma ämnesområde i grundlagsfrågor. Jag kommer därför, åtminstone så här inledningsvis, att begränsa mig till några principiella frågeställningar.

Sverige är, och bör förbli, en parlamentarisk representativ demokrati. Det innebär att all offentlig makt utgår från folket, att folkets främsta företrädare är riksdagen och att ingen annan regering kan existera än den som tolereras av en majoritet av de valda ombuden.

Någon personlig kungamakt kan inte accepteras i ett sådant system. De sista resterna av ett personligt kungainflytande togs bort i samband med den s.k. Torekovkompromissen. Socialdemokraterna står fast vid den överenskommelsen. Därför yrkar jag på nytt avslag på vpk-förslaget om övergång till republik.

I motionen åberopas ett uttalande av Tage Erlander. Vad han sade på 1920-talet avsåg behovet av att skapa en stark, folkvald president i en situation då riksdagen på grund av partisplittring i parlamentet hade svag handlingskraft. Man talade om den s.k. tuvhopparparlamentarismen. Jag tror inte att vpk vill motivera kravet på republik med Erlanders argumentering om behovet av en stark regeringsmakt.

Folkomröstningsinstitutet får ses som en komplettering till det representativa systemet. Att bygga ut det är enligt min mening inte motiverat. Därför yrkar jag också avslag på det utredningskravet.

Mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen har varit föremål för överläggningar i folkstyrelsekommittén. Det finns hos flera partier en önskan att utsträcka mandatperioden till fyra år, men hittills har saken fallit på oenighet i frågan, om vi skall behålla den gemensamma valdagen eller ej. Men ännu ser jag inte någon möjlighet att lösa upp de här bindningarna. Därför blir allt vid det gamla: treåriga valperioder och gemensam valdag, vilket var vpk:s linje i kommittén – en seger alltså för Nils Berndtson och Bo Hammar på grund av oenigheten bland oss övriga.

Valsättet är något som har intresserat mig mycket under min tid i politiken. I mitt jungfrutal i andra kammaren 1969 förordade jag majoritetsval i enmansvalkretsar. Jag var för handlingskraftiga majoriteter i den folkvalda riksdagen. Det är ändå vår uppgift som riksdagsledamöter att lösa medborgarnas problem. Blir det för mycket av splittring i parlamentet upplever väljarna att partiernas vallöften inte kan realiseras. Jag såg det nya valsätt som introducerades 1970 som uttryck för den proportionella sjukan. Det skulle enligt min mening permanenta en minoritets- eller splittringsparlamentarism i vårt land.

Nu läser jag i samband med Dagens Nyheters jubileum att statsvetare och publicister vid en av tidningen anordnad konferens med facit i hand bekräftar att det gått så illa som jag förutspådde. Regeringarna har blivit svaga. Bl.a. den ekonomiska politiken har inte kunnat föras med tillräcklig konsekvens och styrka. Vi har fått tillbaka vad som på 1920-talet kallades för vågmästarregeringar.

Jag vill gärna erinra om denna debatt i anslutning till den motion som väckts av Carl Bildt m.fl. om ökade möjligheter till personval. Den redovisas i betänkandet.

Då socialdemokrater har talat om att efter engelskt mönster införa vad man kallar en swingeffekt för parti eller partikonstellation i medvind har det alltid anförts att vi har velat skapa orättvis överrepresentation för den egna meningsriktningen. Nu tolkar jag de förslag som framförts av Carl Bildt och Göran Åstrand vid en presskonferens i somras så, att moderaterna anser att om man ger borgerliga partier möjligheter att ingå i en kartell skulle denna med valvinden i ryggen mycket väl kunna få favören av en extra mandattilldelning.

Svante Nycander, Dagens Nyheters chefredaktör, som tidigare har nämnts här, har med samma argument stött tankar om att genom valsätsregler underlätta bildandet av majoritetsregeringar av borgerlig eller socialdemokratisk kulör.

Det bör tilläggas att valsätsreglerna naturligtvis inte blir avgörande för framgången; det blir förmågan hos de tävlande partierna att mobilisera väljarnas stöd.

Detta intresse för att skapa handlingskraft i regeringsmakten hos regeringar, som självfallet kan skifta efter förändringar i väljaropinionen, väcker mina personliga sympatier. För närvarande tycks dock svensk politik vara på kurs bort från en partiuppdelning byggd på ett tuschstreck mellan socialdemokrater och borgerliga. De borgerliga partierna är sig själva nog och sätter det egna partiintresset framför främjandet av sammanhållningen i ett gemensamt block.

Därför framstår inte de moderata tankegångarna om nytt valsätt som politiskt gångbara. Vi får nöja oss med fyraprocentsspärren som garanti för att vår parlamentarism inte helt skall handlingsförlamas.

Slutligen några synpunkter i anslutning till den debatt som här nyligen har förts och som har förts tidigare om önskemålen om grundlagsreglering över allt vidare fält. Jag har tidigt arbetat med de här frågorna i Hjalmar Mehrs fri- och rättighetsutredning och tycker faktiskt att den utredningens slutsatser håller än i dag.

Vi inom riksdagen skall grundlagsreglera inom områden där det finns en betydande värdegemenskap i vårt land. Så sker också enligt regeringsformens fri- och rättighetskapitel. Men går vi längre kan det med fog hävdas att vi inskränker den folksuveränitetsprincip som vår författning bygger på.

Då det gäller partipolitiskt kontroversiella frågor, såsom frågan om äganderätten och definitionen av skattepolitiken, är det rimligt att stå fast vid principen att politikens innehåll skall utformas av företrädare för de politiska partier som har fått väljarnas förtroende. I och med att dessa handlar under ansvar inför allmänheten finns det skäl att utgå från att deras beslut såväl som möjlighet svarar mot medborgarnas önskemål.

Ett annat krav som man har rätt att ställa är att grundlagsregler inte får vara vagt utformade eller innehålla så många undantagsbestämmelser att reglerna till sin effekt blir närmast meningslösa. Jag beundrar inte Bertil Fiskesjö lika mycket som han beundrar sig själv för reservation nr 9. Den innehåller en provkarta på begrepp som man hitills inte lyckats definiera och som inte heller han själv har några förslag till definitioner av. Gustav Petrén försökte, och han misslyckades totalt. Jag hade mer beundrat Bertil Fiskesjö om han hade kunnat skapa klarare begrepp. Det har han inte.

Från dessa båda utgångspunkter som jag nämnt – att folksuveränitetsprincipen och majoritetsprincipen skall gälla och att man skall ha klarhet i definitionerna när man skriver grundlagsregler – tror jag inte att man kan komma så mycket längre när det gäller skyddet för egendomsrätten eller vidta någon grundlagsreglering av sådana begrepp som närings- och yrkesfrihet och familjerätt. Jag tycker faktiskt inte heller att skyddet för nationalparker och vissa älvar har någon plats i en grundlag.

Om man grundlagsreglerar med måtta och så mycket som möjligt koncentrerar sig på orubbliga rättigheter som klart kan definieras och inte tillåter några undantag, då undgår man risker för konflikter mellan juridiska och politiska organ. Sådana konflikter kan annars leda till att utnämningar av domare och andra befattningshavare med funktioner inom rättsvärderna politiseras.

Jag har sympatier för mycket av det som Bertil Fiskesjö har sagt om hur man skall kunna uppnå kvalitet i lagstiftningsarbetet. Lagrådet är ett bra hjälpmedel liksom självfallet den juridiska och statsvetenskapliga expertis som finns i kanslihuset och i riksdagens utskott. Men i slutledet måste man också – det medger jag – acceptera en rättslig kontroll av systemets efterlevnad. Det sker genom att lagprövningsrätt tilldelas domstolar och andra rätts-tillämpande myndigheter. Denna rätt är nu grundlagsfäst, vilket markerar dess betydelse. Avsikten är dock inte att domstolarna och förvaltningsmyndigheterna skall få politisk makt. Lagprövningen bör i tillämpningen vara restriktiv.

Utskottets ställningstagande innebär ett nej till att uppenbarhetsrekvisitet i lagprövningen stryks, och vi motsätter oss lika bestämt som tidigare införandet av en förvaltningsdomstol som alternativ till nuvarande rättsinstansers prövning.

Med dessa ord har jag berört några enligt min mening viktiga principiella frågor som konstitutionsutskottets betänkande aktualiserar, och jag yrkar därmed bifall till utskottets hemställan i samtliga delar.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Nu har jag friheten att svänga litet åt olika håll. Först vill jag säga att det är litet övermaga av miljöpartiets representanter att här i talarstolen påstå att miljöpartiet har vitaliserat den svenska politiken så pass att alla andra partier skyndar sig att skriva om sina politiska program. Jag vill upplysa Hans Leghammar om att vi inom centerpartiet gör en revision av partiprogrammet vart tionde år, oavsett om det finns något s.k. miljöparti här i kammaren eller ej. Jag vill också upplysa Hans Leghammar om att med det program som centerpartiet har är vårt parti ett miljöparti. Vi hade ett miljöprogram långt innan miljöpartiet kryptit ur äggskalet. Ni har ju i stor utsträckning helt enkelt plagierat stora delar av den verksamhet som vi sedan länge har bedrivit bl.a. här i riksdagen, och det har ni undan för undan också upptäckt vilket man märker i den vilshenhet som ni ibland ådagalägger i den allmänna debatten.

Så till Olle Svensson några plockkommentarer men också några viktiga principfrågor. Olle Svensson sade i polemik med Bo Hammar att socialdemokraterna inte vill aktualisera republikkravet. Nej, det vill ni inte. Men

apropå partiprogram vill jag fråga varför ni har republikkravet kvar i parti-programmet. Ni tycker alltså att det är trevligt med partiprogram som innehåller krav som ni över huvud taget inte har någon tanke på att verkställa.

Olle Svensson talade mycket om valsättet och redovisade hur han varit en ivrig förespråkare för majoritetsval. Alla vi som suttit i riksdagen länge – kanske alltför länge – vet att det är på det sättet. Men jag uppfattade större delen av Olle Svenssons anförande på det sättet att han fortfarande är anhängare av ett sådant system. Han hade också i ett långt avsnitt i sitt anförande mycket berömande ord att säga om det konstiga förslag som moderata samlingspartiet presenterade härförleden, något som vi hade anledning att diskutera här för någon tid sedan. Också det går ut på att begränsa proportionaliteten och alltså göra valsystemet mindre rättvist i syfte att få till stånd något som kallas starkare regering – vad nu det är för någonting.

Det är en myt att påstå att vi haft starka regeringar tidigare, i den mening som Olle Svensson påstår. Jag vill erinra om att flertalet socialdemokratiska regeringar – för det är väl sådana som Olle Svensson tänker på – har varit minoritetsregeringar. Det är väl ingen skam att ha minoritetsregeringar! Regeringsfrågan skall enligt min mening lösas på grundval av de omständigheter som föreligger efter de olika valen med hänsyn till relationerna mellan partierna.

I detta sammanhang vill jag fråga Olle Svensson: Är det så att det inom socialdemokratin fortfarande finns starka krafter som vill ändra valsystemet på ett sådant sätt att det skall tillgodose det som Olle Svensson kallar för kravet på starkare regeringar? Har ni någon planering på den punkten så är det ju intressant att det förhållandet i sådana fall framhålls i den allmänna debatten.

Så till frågan om handlingskraft. Ja, Margaret Thatcher är ju vald enligt det system som Olle Svensson tycker är så fint. Olle Svensson och jag var alldeles nyligen i Storbritannien för att ta del av vad många människor just nu tycker om Margaret Thatchers regering. I opinionsundersökningar får hon stöd av 34 % av befolkningen, medan hon regerar med en överväldigande majoritet i parlamentet i enlighet med det valsystem som Olle Svensson tycker är så jättefint.

Olle Svensson gav mig litet slängar. Han tyckte att vår reservation var dålig. Men samtidigt ansluter sig Olle Svensson till samma synsätt som det som jag har, nämligen att grundlagen skall vara begriplig, klar och tillämpbar.

Då måste vi se till att den är det – annars får vi det system som varken Olle Svensson eller jag vill ha, nämligen att jurister kliver in och talar om vilken konstitutionell rätt som i själva verket gäller. Det är ju det som vi i centerpartiet vill undvika. Olle Svensson borde därför ansluta sig till vår reservation.

Han sade att vi inte hade angivit vilka områden det gäller. Jodå, det har vi visst gjort! Vi förde diskussioner om normgivningsmaktens fördelning i samband med behandlingen av plan- och bygglagen. Det var en oändlig debatt. Det tog en förfärlig tid innan vi kunde lösa den frågan, därför att normgivningsfördelningen är oklar i grundlagen. Skattebegreppet har också varit uppe till diskussion flera gånger.

Jag debatterade myndighetsbegreppet med Kjell-Olof Feldt. Han påstod att löntagarfonder var en innovation. Jag föreslog dödsbo. Vi blev inte ense

på den punkten, men till slut blev löntagarfonderna förklarade som myndigheter.

Till slut, fru talman! Vad är det för fel, Olle Svensson, på det författningsförslag som vi har framlagt i vår reservation om utlandssvenskarnas rösträtt?

HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Genomgående för våra reservationer i det här betänkandet är inriktningen att den enskildes ställning och rätt skall stärkas och att den demokratiska beslutsprocessen skall förbättras.

Olle Svensson, vad finns det för starka skäl för det socialdemokratiska minoritetspartiet att inte ge en minoritet i denna kammare den möjlighet som ligger i ett utvidgat folkomröstningsinstitut? Vilka allvarliga skäl finns det att motarbeta att man får vända sig till svenska folket för att få reda på opinionen i en alldeles speciell fråga?

Vad finns det för starka skäl för att hindra att den rösträtt som jag trodde var fullkomligt självklar för alla människor grundlagsfästs? Varför skall de människor som verkar i Sverige vara diskriminerade på så sätt att deras rösträtt inte är grundlagsfäst?

Vad är det som är fel i att pröva frågan om ett ökat personval? Det är ju vad vi begär. Vad är det som är fel i att ge den enskilde väljaren rätten och möjligheten att direkt påverka ett val genom att rösta på just sin kandidat? Detta är ju inte någonting nytt internationellt sett. Nu begär vi alltså att frågan prövas. Vad är det som är så farligt i detta?

Jag kunde också fortsätta att fråga – Olle Svensson berörde inte den frågan, såvitt jag förstår – vad som är galet i att pröva frågan om ett minskat antal ledamöter i denna kammare.

Däremot tog Olle Svensson upp frågan om författningsdomstolen. Jag har tidigare i den här debatten nogsamt betonat att det inte gäller att på något sätt minska kraven på en väl fungerande grundlag. Det gäller att ytterligare förstärka den enskildes skydd mot att hans grundlagsfästa rättigheter åsidosätts. Detta skulle enligt vår mening kunna ske genom inrättandet av en författningsdomstol. Även på den punkten begär vi att frågan skall utredas. Jag frågar igen Olle Svensson: Vad är det som är galet och fel i att pröva denna fråga?

BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Fru talman! Olle Svensson motiverade att han ville ha starkare regeringar med att den ekonomiska politiken inte har kunnat föras med styrka och konsekvens. Detta är en ny debattomgång. Flera söker nu använda bekymren inom ekonomin som argument för att göra konstitutionella förändringar.

Sanningen är ju den, att det inte har varit någon konsekvens och styrka därför att socialdemokraterna inte själva vet riktigt vad de vill! De har inte några nya idéer om hur den ekonomiska politiken skall kunna förstärkas. De är osams internt. De har rosornas krig. Det är detta som gör att den ekonomiska politiken blir så splittrad. Men då försöker man krypa undan detta genom att säga att man skall vara överrepresenterad här i riksdagen. Det löser faktiskt inte det problemet!

I själva verket är det ju så – och den debatten har vi fört i tidigare ärende –

att den socialdemokratiska maktapparaten måste splittras upp. Den skall inte stärkas ytterligare. Den socialdemokratiska hegemonin här i landet måste försvinna.

Vad är det för fel på att våga släppa ut de socialdemokratiska kommunalpolitikerna på egen hand i en valrörelse, utan att behöva ha det nationella stödet, så att det ges möjlighet att ta bort den gemensamma valdagen? Jo, det är alltså sammanhållningen och den gemensamma makten och det kollektiva tänkandet.

Vad är det för fel på att väljarna skall kunna vara med om att styra vilka personer som skall representera dem? Jo, bakgrunden är ju den att socialdemokraterna inte vågar göra det, därför att då kan man inte göra någon uppdelning av vilka som skall representera facket, vilka som skall representera partiet och vilka som skall representera andra särintressen. De vågar ju inte ens hålla provval internt i det egna partiet!

Och det är samma argument när man inte vill ha fler folkomröstningar: det är farligt när människorna börjar få tycka själva och få litet mer personlig makt.

Om grundlagsregleringen av äganderätten säger Olle Svensson: Det måste vara värdegemenskap när det gäller de här frågorna. och det här är en kontroversiell fråga. Ja, där får vi beviset för att socialdemokratin inte tycker att det är bra att vanligt folk äger i det här landet. Det skall ske kollektivt, och man skall urholka äganderätten; det är en kontroversiell fråga.

Det går att stärka småfolket genom att se till att de kan äga mer, genom att inte straffbeskatta vinstandelar, genom att sluta urgröpa de privata pensionerna, genom att se till att man kan få omvandla hyreslägenheter till bostadsrätter, osv. – alltså en politik för att stimulera ägande och sedan säkerställa detta ägande också för småfolket. – Detta var också en kommentar till Bo Hammars tidigare inlägg.

Grundlagsregleringar skall vi göra där det behövs och där det är viktigt, men vi skall göra det med måtta. Jag delar den uppfattningen att man inte kan föra in allting i grundlagen.

Till Hans Leghammar vill jag bara säga beträffande den politiska åsiktsregistreringen och arbetet i säpo, att det jag sade inte var någon kritik av att ni för fram de här frågorna i riksdagen – självfallet inte. Jag ville bara förklara varför folkpartiet har intagit den ståndpunkt som vi har.

När det gäller representation i sÄpokommittén osv. skall Hans Leghammar inte vända sig till mig utan till regeringen.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Olle Svensson påstår att vi inte behöver grundlagsskydda nationalparkerna och de outbyggda älvarna. Då vill jag ha ett klart svar: Kommer de att vara skyddade utan att vi grundlagsskyddar dem? Lovar Olle Svensson på stående fot att ni aldrig kommer att bygga ut någonting i någon av nationalparkerna och inte heller längs med de fyra outbyggda älvarna?

Bertil Fiskesjö anklagade mig för ett övermaga anförande. Ibland har man svårt att hålla tillbaks skrattet, när han verkligen öser galla över mig och vill göra miljöpartiet till någonting inte större än en flugskit, som inte har tillfört någonting till svensk politik.

Temo gjorde förra hösten en undersökning, som visade att ungefär 70 % av befolkningen i detta land trodde att miljön skulle bli bättre med miljöpartiet i riksdagen. Befolkningen i detta land litar jag nog mera på i detta fall än Bertil Fiskesjö's animerade anförande alldeles nyss.

Sedan kommer han dragande med att vi skulle ha plagierat centerns miljöprogram! Bertil Fiskesjö! Jag har faktiskt drivit miljöpolitik i snart tio år, och en av anledningarna till att jag var med och startade miljöpartiet var just min stora besvikelse över centerns agerande i dessa frågor, inte minst i kärnkraftsfrågan.

Ser och hör Bertil Fiskesjö ingenting i debatten, eftersom han säger att vi plagierar centern och står för ungefär samma frågor? Trycker Bertil Fiskesjö och jag på samma knappar i alla voteringar? Då skulle man ju kunna prata om att vi hade plagierat någonting, men det är faktiskt så att vi har oerhört olika åsikter i väldigt många frågor. Jag vill bara nämna några: trafikpolitik, miljölagstiftning, jordbrukspolitik och synen på tillväxt.

Men låt mig återkomma till frågan om en vitalisering av demokratin. Bl. a. det förhållandet att jag med min blotta närvaro här i kammaren kan uppröra på det vis som skedde visar att vi vitaliserar debatten.

BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Jag vill säga till Olle Svensson att det är en styrka för vår demokrati att vi här i kammaren har en mångfald som speglar de olika politiska strömningar som finns i vårt folk. Ett majoritetsvalssystem skulle skapa en oerhörd ensidighet både geografiskt och åsiktsmässigt. Det är inte mitt problem, men jag tror att det skulle vara helt förödande för det socialdemokratiska partiet. Det är väl problemet med svaga regeringar som den socialdemokratiska att det är så svårt att samla sig kring en linje. Birgit Friggebo var inne på den saken. Skulle vi ha ett majoritetsvalssystem med enmansvalkretsar, skulle ni få rena inbördeskriget vid fastställandet av vem som skulle kandidera i de olika valkretsarna. Men det där är inte mitt problem.

Slutligen vill jag säga något till Birgit Friggebo beträffande detta att skriva in egendomsrätten i grundlagen. Skulle verkligen riksdagen beröva småfolket dess ägande – villor, bostadsrätter, privata konsumtionsvaror och kapitalvaror? Det handlar ju inte om detta utan om att riksdagen måste ha en möjlighet att gå in och förändra när det gäller de stora makt- och ägandekonzentrationerna i vårt samhälle. Det gäller de stora ekonomiska imperierna. Ingen kan bestrida att vi i vårt land faktiskt har en ägandekonzentration som vida överstiger vad som är vanligt i de flesta andra länder inkl. USA. Skrivs det då in i grundlagen att det rör sig om någonting som riksdagen inte får rubba, så att det blir frågor som nästan kräver att man går till domstol, ja då har ni avlovat riksdagen och också försvårat ett demokratiskt inflytande för vanliga människor när det gäller den ekonomiska utvecklingen i vårt land.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Jag skall kanske inte förlänga den här sena debatten. Men det är tydligt att vissa av de principiella frågor som jag tog upp intresserar de övriga deltagarna i debatten.

Låt mig slå fast följande. Jag har i dag självfallet inte propagerat för inför-

ande av majoritetsval i enmansvalkretsar. Jag tillät mig att i anslutning till en motion som signalerades här i somras från moderaterna föra ett resonemang om problem i den svenska demokratin, enligt min mening viktigare problem än många av dem som här har tagits upp i samband med grundlagsreglering ofta med den innebörden att man sätter olika käppar i hjulen för den demokratiska verksamheten och besluten här i kammaren.

Den minoritetsparlamentarism och splittringsparlamentarism som vi har fått är verkligen ett problem. Jag tyckte att det var intressant att man från moderat håll kunde medge att man kan verka för ett valsätt som inte ger ett fullständigt proportionellt utslag. Driver man den tesen behöver man inte utgå från att det bara är överrepresentation för socialdemokratin som eftersträvas. Man kan på liknande sätt få en överrepresentation för de borgerliga partierna, om de kan hålla ihop. Det gäller alltså två olika alternativ inom svensk politik. Är det inte möjligt att föra en sådan debatt blir jag mycket ledsen. Då får Birgit Friggebo hoppa på Svante Nycander och alla statsvetare som fört det här resonemanget och framhålla att det här är så hemskt. Jag tycker att det är en ganska intressant debatt.

Den andra frågan som jag ville ta upp gäller grundlagsreglerna. Hur långt skall vi i en demokrati sträcka oss när det gäller att formulera grundlagsregler? Jag sade att när det gäller en fråga som frågan om egendomsrätten kan man kanske inte komma längre än dit man har kommit i Hjalmar Mehrs och Gunnar Heckschers utredningar. Skall man verkligen inte erkänna att det kan finnas en motsättning mellan egendomsrättens krav och samhällets krav – krav när det gäller strandskydd, miljölagstiftning osv.? Låt oss inte krångla till den demokratiska beslutsprocessen genom att skriva in så mycket i grundlagen. Låt oss ta en ärlig kamp mot varandra i riksdagen, med majoritetsbeslut här i riksdagen. Jag vill ge samma svar till Hans Leghammar: Han tror väl på sin möjlighet att övertyga svenska folket och väljarna om sin uppfattning när det gäller älvarna. Men låt det förbli ett beslut i riksdagen genom vanlig lagstiftning, inte för inte en grundlagsreglering på det området. Det är mitt svar på denna fråga.

Sedan förde jag en diskussion med Bertil Fiskesjö om riskerna med att försöka lösa problemen genom att se på de oklara punkterna. Jag tror inte att Bertil Fiskesjö har något bidrag härvidlag. När vi har möjlighet att klarare utforma grundlagsreglerna på dessa områden är jag beredd att tillstyrka, men jag har inte funnit att det är möjligt i dag. Det här har varit föremål för diskussion i olika utredningar där samtliga partier har varit representerade. Ge då inte sken av att det här är så enkelt att lösa. Jag tror alltså på lagstiftning av god kvalitet. Jag menar att man skall utnyttja lagråd, jurister osv. Men riksdagen skall inte underkänna sin egen förmåga att skriva så bra lagar att juristerna behövs i annat än undantagsfall, med den begränsade lagprövningsrätt som vi har i dag.

Sedan till den ekonomiska politiken. Inte fick vi väl något exempel på hur bra det kan gå, när de borgerliga regeringarna hade hand om ekonomin. Nej, det fanns ingen särskild styrka och konsekvens, trots att de borgerliga partierna hade majoritet. Orsaken berodde på splittringen. Det vore kanske inte så dumt att tänka litet på ett valsätt som kunde stimulera till ökad sammanhållning inom borgerligheten, men jag tror inte att det finns någon fram-

komlig väg i dag. Jag tror att vi i stort sett kommer att få leva med dagens regler när det gäller vårt valsätt.

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

Vissa grundlagsfrågor

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Olle Svensson argumenterar hårt för att man inte skall belasta grundlagen med för mycket. Det ligger naturligtvis en hel del i det resonemanget. Skriver man in för mycket, kan grundlagen tunnas ut som dokument. Vad vi här har diskuterat är konkreta punkter, där man naturligtvis kan tycka både det ena och det andra. Den debatt som jag förde med Olle Svensson avsåg ju gällande grundlag. Den korta erfarenhet som vi har av grundlagen, gott och väl 15 år, visar ju, och det är det som är det intressanta, att vi har hamnat i svårigheter på en rad punkter när det gäller tillämpningen. Vi har haft stora gräl här i kammaren med våldsamma anklagelser från olika håll. Det har skett i anknytning till behandlingen av sakfrågor. Det är sådant som jag tycker att vi skall undvika. Vi skall ha en grundlag, vars innebörd vi alla är överens om när det gäller de saker som verkligen är reglerade i grundlagen.

Vi har i centern angivit några områden där vi anser att vi skall sätta oss ned och resonera. Det är svårt att skriva grundlag, det vet alla vi som har varit med en gång i tiden. Men detta att det är svårt medför att man måste vara beredd att efter en tid diskutera vissa saker på nytt, saker som inte har fungerat så bra. Det är det vi vill som ett led i vår strävan att hålla grundlagen fräsch.

När det gäller konkreta punkter ställde jag vid två tillfällen frågor om grundlagsreglering av utlandssvenskarnas rösträtt. Det är en konkret fråga, ett färdigt förslag. Inga principiella invändningar finns mot det. Varför i all världen vill man då inte bifalla det förslaget? Är det därför att man planerar att avskaffa rösträtten för utlandssvenskar?

Slutligen till Hans Leghammar: Upprörd? Nej, jag är inte särskilt upprörd. Jag tycker om att få litet fart på debatterna som jag deltar i, så det är möjligt att jag hade ett röstläge som störde Hans Leghammars stilla ro. I anslutning till vad Hans Leghammar hade sagt om partierna och programskrivningen gav jag en redovisning av min uppfattning, som jag anser är väl verifierad. Jag kan naturligtvis dokumentera den, om Hans Leghammar skulle önska det.

HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Något mer stockkonservativt än dagens socialdemokrati torde knappast stå att finna. Socialdemokraterna säger nej till krav på ökad rättstrygghet och rättssäkerhet för den enskilde, nej till stärkt egendomsrätt, nej till grundlagsreglerat skydd för närings- och yrkesfriheten, nej till att frågan om författningsdomstol prövas, nej till vidgat folkomröstningsinstitut, nej till grundlagsreglerad rösträtt för utlandssvenskarna, nej till att stärka vårt parlamentariska system genom skilda valdagar och genom förlängda valperioder, nej till att pröva frågan om personval och om ett minskat antal ledamöter i Sveriges riksdag.

Nej, nej och åter nej! Kan man tänka sig något mer tillbakasträvande?

BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Fru talman! Olle Svensson talade i sitt inledningsanförande engagerat om problemen med den s.k. splittringsparlamentarismen. Uppenbarligen vill han försöka hitta någonting som gör att vi kommer bort från den. Det är säkert hans önskan att det gick att göra det. Han hänvisade också till att han tidigare hade intresserat sig för enmansvalkretsar.

Jag tycker att detta är en oerhört intressant debatt. Men om Olle Svensson får litet mothugg, betyder ju inte det att debatten är hemsk. Det kan väl inte vara så att bara Olle Svensson skall få delta i den här debatten.

När jag började tala om den ekonomiska politiken, hade jag framför allt en artikel av Carl Johan Åberg i åminnelse – han skrev den i somras eller på höstkanten. Han räknade upp en rad viktiga frågor, där det behövde åstadkommas strukturförändringar, och han sade att eftersom vi inte har en stark socialdemokratisk regering med överrepresentation, kommer dessa frågor inte att lösas på ett bra sätt.

Det visade sig då att i alla de frågor han räknat upp var det splittring inom socialdemokratin som gjorde att man inte kan göra någonting. På flera av de där punkterna fanns det stöd här i riksdagen från andra partier för att åstadkomma någonting.

Olle Svensson har svårt att bestämma sig, tycker jag. Å ena sidan gläder han sig gång på gång åt att blockpolitiken har luckrats upp. Kritstreckets i mitten börjar försvinna, och det tycker han är bra. Å andra sidan säger han att han vill ha ett system som kan ge starka regeringar och om det var borgerliga regeringar skulle ett sådant system hålla samman de borgerliga partierna. Inte är det väl en sådan sak som valsystelet som avgör om partier kommer till samma sakpolitiska uppfattning? Det tror jag inte ett ögonblick på. Oenighet i sakfrågor undanröjer man inte med konstitutionella förändringar.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Jag misstänkte att jag inte skulle få något positivt svar av Olle Svensson om grundlagsskyddet för nationalparkerna och de outbyggda älvarna. Han kunde inte ge mig någon garanti, utan han sade litet smått fadersaktigt att det hänger på mig och min förmåga att övertyga väljarna om älvar och nationalparker kommer att bevaras eller inte.

Det lugnar mig knappast, men inget ont utan att det har något gott med sig. Jag lovar att jag skall strida ordentligt, och en dag kanske vi har grundlagsskydd för de sista orörda älvarna och för nationalparkerna.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Bara några slutreplik. Jag tycker att debatten om när vi skall ha grundlagsreglering eller ej har gått framåt genom de inlägg som gjorts. Nu säger Bertil Fiskesjö och Birgit Friggebo också att man bör grundlagsreglera med måtta. Man bör vara försiktig med att föra över för många bestämmelser till grundlagen.

Ja, just därför att då för man bort frågor från demokratins verkningsskrets, från den dagliga debatt som vi för i det politiska livet. Det är likadant med

älvarna. Det skall föras en debatt, och vi skall inte ha en grundlag som säger att detta får vi inte behandla.

Jag ställer mig alltså bakom Svante Nycanders tes att vi självklart skall ha en grundlagsreglering av områden där det råder värdegemenskap – om förbud mot tortyr och sådana saker. Men när det gäller andra områden, där vi fortfarande strider i det politiska livet – och det är naturligt att vi gör det – skall vi inte ha någon grundlagsreglering, utan där får majoriteten i riksdagen bestämma efter att ha mött väljarna.

Även Hans Leghammar måste övertyga väljarna. Det måste bli mer än 6 % om han skall få igenom sina förslag, och jag tror att han i fråga om älvarna har stöd av väldigt många andra än av dem som röstade på honom nu senast. Men mitt svar är alltså att sådana frågor som bevarande av älvar inte skall lösas genom grundlagsreglering.

Slutligen vill jag säga att jag tycker visst att det är intressant att föra en diskussion med Birgit Friggebo. Jag vill gärna erinra om att Karl Staaff var den som först var övertygad om att man borde ha majoritetsval i enmansvalkretsar. Han var mycket bestämd om detta, därför att man skulle ha folkmakt och inte herremakt. När man då fick den parlamentariska demokratin, skulle den politiska rösträtten få utslag genom majoritetsbeslut i riksdagen.

Folksuveränitetsprincipen är viktig, och det är bra att vi har fått diskutera den i dag och inte bara önskemålet om att bygga ut grundlagsregleringen. För får vi grundlagsreglering av stora områden, då blir samhället stockkonservativt, Hans Nyhage.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 6 december.)

22 § Vissa kyrkliga frågor

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1989/90:KU2 Vissa kyrkliga frågor.

GÖRAN ÅSTRAND (m):

Fru talman! Det här är en principiellt viktig fråga, och det är inte första gången som riksdagen diskuterar relationerna mellan kyrka och stat. Låt mig litet frihandsmässigt först på de få minuterna skissera varför vi för debatten.

Sedan Gustav Vasas tid har vi haft ett statskyrkosystem, relationen mellan stat och kyrka formulerad av både staten och kyrkan. Först på 1860-talet fick den som gick till visst godkänt frikyrkosamfund möjlighet att lämna kyrkan. 1951 fick vi religionsfrihetslagstiftningen.

Mellan 1958 och 1978 hade vi ett omfattande utredningsarbete. Alla utredningarna hade till uppgift att se på om det var lämpligt, önskvärt och hur det skulle genomföras att eventuellt ändra relationen mellan kyrka och stat. Det är intressant att notera att miljöpartiet och vpk, var det väl, har talat om att Alva Myrdals tankar i utredningen 1972 skulle kunna ligga till grund för

en ändrad relation. Det är en intressant markering, även om det har hänt oerhört mycket på 17 år.

Det är också intressant att notera att efter det att kyrkans egna organ avvisat tankarna på relationsförändring 1979, har kyrkan omorganiserat sin verksamhet. Vi har fått ett större kyrkomöte, vi har fått kyrkans centralstyrelse. Den enskilda verksamheten i kyrkan har sammanförts i stiftelseform.

Det är riktigt som påpekats att kyrkans förutsättningar att klara sig själv vid eventuellt förändrade relationer har starkt förändrats. Det är ett alldeles korrekt påpekande.

Det är också riktigt, som noteras i utskottsbetänkandet, att det för närvarande pågår en utredning om kyrkans ekonomiska villkor. Den utredningen har till utgångspunkt att titta på kyrkans förutsättningar att klara sig dels vid bevarat samband, dels vid en ändrad relation. Karl-Axel Petri håller på med denna utredning. Utgångspunkten är en flerpartimotion från kyrkomötet, alltså ett initiativ från kyrkomötet att se på frågan.

När jag och moderaterna kommit fram till att vi nu icke skall ta initiativ – det som också blivit majoritet i utskottet – är en av utgångspunkterna att man bör avvakta vad Karl-Axel Petri i sin utredning kommer fram till.

En annan utgångspunkt är att vi skall se på och ta ställning till frågan om dop- och kyrkotillhörighet. Riktigt när den frågan passerar kyrkomötet och sedermera kan ligga till grund för ett beslut här vet jag inte. Men det är en god gissning att 1991 eller 1992 års kyrkomöte får ta ställning till denna fråga.

Vi har tyckt att dessa bägge utredningar, den om de ekonomiska förutsättningarna och den om medlemskapet, bör avvaktas.

Med detta korta konstaterande, herr talman, noterar jag att vi moderater står bakom utskottets betänkande på denna punkt. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan vad gäller detta.

Vi moderater har valt att föra fram reservationer i tre frågor som vi tycker är angelägna. Jag vill kortfattat redovisa hur vi där resonerar.

En av frågorna handlar om kyrkans valdag. Vi vill i första hand komma bort från den ordningen att kyrkans valdag ligger i skuggan av riksdags- och fullmäktigevalen. Vi vill ha ett årsmässigt brytande.

Det är en gammal tanke. Det är inte bara vi moderater som har talat om det. Jag vill notera att författningskommittén diskuterade saken. Det fanns anledning tro att författningskommittén skulle komma till detta ställningstagande.

Detta är redovisat i utskottets betänkande.

Men eftersom vi inte nu kan få stöd för tankarna på denna skilda kyrkans valdag, framför vi detta i reservation.

Vi noterar också att frågan om biskoparnas ställning i kyrkomötet ännu inte är löst. Eftersom jag och några till har skrivit en motion till riksdagen i denna fråga och noterar att regeringens egen utredning, alltså kyrkoenheten i civildepartementet och dess egen utredning om kyrkomötet, kommit fram till att det är rimligt att biskoparna är självskrivna på kyrkomötet, tycker vi att vår argumentering förstärkts. Vi kan också notera att kyrkomötet visserligen fattat några olika beslut om biskoparnas ställning, men det sista och som jag bedömer avgörande ställningstagandet var att biskoparna bör vara självskrivna på kyrkomötet.

Detta har vi framfört i vår reservation.

Den tredje och sista reservationen, herr talman, som jag här yrkar bifall till, är den som handlar om kyrkofondens styrelse.

Jag är litet förvånad över att vi inte kunnat få majoritet i utskottet kring detta. Kyrkofonden förvaltar och fördelar de medel som kyrkans egen verksamhet genererar, och vi tycker att det är mycket märkligt att inte kyrkan skall ha majoritet i denna kyrkofondsstyrelse.

När vi nu inte kan få bifall i utskottet för detta har vi markerat det i en reservation.

Med detta, herr talman, yrkar jag alltså bifall till utskottets betänkande vad gäller kyrka-stat-frågan och bifall till de tre moderata reservationer som är fogade till betänkandet.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! I de sista skälvande minuterna av november månad skall nu kammaren debattera ett av de viktigaste områden som konstitutionsutskottet har att behandla.

Jag kan väl som enkel gräsrot och ledamot av denna kammare få uttrycka min förvåning över att konstitutionsutskottet år efter år lyckas nedprioritera behandlingen av dessa frågor på sådant sätt att de alltid kommer upp ungefär en månad innan vi alla börjar skriva på nästa års motioner i samma ärende. Jag skulle i all ödmjukhet vilja föreslå att konstitutionsutskottets värderade ordförande funderar på om det möjligen kunde vara värt att en gång varje riksdagsperiod prioritera detta ärende. Så pass viktigt är det.

Göran Åstrand talade litet om vad som hänt tidigare. Den första riksdagsmotionen i detta ärende väcktes vid 1850 års riksdag. Den första motionen till ett kyrkomöte väcktes vid 1908 års kyrkomöte. 1920 skrev socialdemokraterna in i sitt partiprogram kravet på statskyrkans avskaffande. Vi vet alla att flera partier länge har haft krav på reformer och en ökad frihet för svenska kyrkan från staten.

Det är ju faktiskt så att för två år sedan även moderata samlingspartiet vid sin partistämma flyttade sina positioner och uttalade att målsättningen skall vara att riksdagens lagstiftningsmakt över den svenska kyrkan skall upphöra och därmed kyrkan bli fri att besluta om egna angelägenheter.

Det var ett bra ställningstagande.

Skall man titta på partiprogrammen finner man att det i dag bara är centerpartiet som entydigt uttalat sig för att nuvarande system skall bestå.

Om man går tillbaka och tittar på den internationella litteraturen om religionsfrihet – och jag hade anledning häromsistens att göra det – så skall man finna att man får ett alldeles entydigt besked. Statskyrkosystemet är oförenligt med religionsfrihet. Den största undersökningen på detta område gjordes inom ramen för Förenta nationerna i mitten på 1950-talet under ledning av en indier som, om jag erinrar mig hans namn rätt, hette Krishna Svami. Denna kommission kom fram till att inte bara ett statskyrkosystem var oför-

enligt med religionsfrihet utan att även den typ av konkordat man i vissa länder haft med den romersk-katolska kyrkan är oförenlig med religionsfrihet.

Det är väl inte så många som bestrider detta. I allmänhet har man ståndpunkten, att jovisst är det så, men det är litet för tidigt att vidta någon reform.

Hur ser då vi i folkpartiet på denna fråga just nu? Vi menar att det nuvarande systemet innebär att riksdag och regering har ett avgörande inflytande över beslut som rör kyrkans organisation, ekonomiska ramar och tillsättande av andliga ledare. Den främsta anledningen till att vi i dag diskuterar denna fråga är att svenska kyrkan fortfarande i väsentliga avseenden styrs av riksdag och regering.

Denna ordning är av principella skäl inte godtagbar. Varje trossamfund bör stå fritt från staten. Utifrån en sådan principsyn är det angeläget att både staten och svenska kyrkan gör klart vilken avsikt man har med svenska kyrkans relationer till staten för framtiden.

Därför bör nu en precisering ske av de reformer som återstår innan slutmålet är nått, dvs. att låta svenska kyrkan bli ett från staten fristående trossamfund.

Enligt vår mening bör följande reformer genomföras.

Svenska kyrkan bör själv få bestämma över sin organisation. Det betyder att kyrkan själv får bestämma om de författningar som nu styr svenska kyrkans inre och yttre form skall bli bestående i form av inomkyrkliga beslut eller ersättas av andra bestämmelser.

Förändringar av svenska kyrkans organisation har nu genomförts på lokal- och stiftsplanet. Kyrkan har därigenom fått en basorganisation som ökar förutsättningarna för självständighet.

Nu bör svenska kyrkan också få befogenheter att tillsätta biskopar och domprostar, vilka i dag tillsätts av staten.

Enligt ett riksdagsbeslut för några år sedan skall folkbokföringen föras över till statligt organ.

När det gäller begravningsväsendet bör den allmänna principen vara att staten, om svenska kyrkan så önskar, kan överlåta på kyrkan att i sin lokala organisation ombesörja denna uppgift mot statlig ersättning. Den kyrkliga egendomen skall självfallet förbli den svenska kyrkans egendom, och kyrkan måste garanteras en säker ekonomi.

Kyrkomötet 1988 tog ett betydelsefullt initiativ i stat-kyrka-frågan genom sin begäran att regeringen skulle tillsätta en ny utredning för att se över de rättsliga och ekonomiska villkoren för svenska kyrkan, bl.a med sikte på ett eventuellt skiljande. Jag menar att riksdagen nu bör uttala att målsättningen skall vara att ge svenska kyrkan en gentemot staten fri ställning. Det aktuella utredningsarbete borde kunna vara avslutat under nästkommande år och inte i slutet av 1991 som angivits i direktiven för att man för säkerhets skull skall undvika en debatt i 1991 års valrörelse.

Genom de delreformer som genomförts under åren har en god organisatorisk grund lagts för att svenska kyrkan skall kunna fungera oberoende av staten. Slutligen menar vi att svenska kyrkan, oavsett hur det fortsatta reformarbetet genomförs, måste garanteras goda möjligheter att också i fort-

sättningen fungera som en öppen folkkyrka och kunna bedriva sin verksamhet över hela landet. Det sade vi redan i vår proposition år 1979.

Genomförandet av reformen bör därför ske i en sådan takt och på ett sådant sätt att svenska kyrkans egen åsikt om övergången respekteras.

Herr talman! I denna viktiga fråga har ett antal tunga partimotioner väckts. Utskottsmajoriteten har samlat sig och åstadkommit ett mycket tungt principiellt dokument, fyra rader långt. Man skriver så här: "Utskottet anser att resultatet av såväl kyrkomötesöversynen som den nya utredning om de rättsliga och ekonomiska förhållanden som kyrkomötet påkallat måste avvaktas innan några nya åtgärder i stat – kyrka-frågan bör övervägas. Utskottet avstyrker sålunda – – –", osv. Nog är detta fantastiskt! I en av de verkligt stora frågorna, i vilken det väcks ett stort antal tunga motioner, kan man inte samla sig till ett enda argument i sak.

Jag förstår att man vill skjuta det här ärendet så långt in på riksdagsåret som någonsin är möjligt. Det vore nästan bättre att begrava det i tystnad. Men kan vi inte till nästa år få en sakbehandling? Jag förmodar ändå att de som står på majoritetens sida har några argument i sak i denna viktiga fråga där flera av partierna under de senaste 70 åren har haft ställningstaganden som går i riktning mot reservation nr 1, till vilken jag härmed, herr talman, ber att få yrka bifall.

GÖRAN ÅSTRAND (m) replik:

Herr talman! Eftersom jag blev apostroferad av Jan-Erik Wikström vill jag ta tillfället att göra några markeringar.

Folkpartiet gör politik av stat-kyrka-frågan, det är ingen nyhet. Jan-Erik Wikström trampar på på samma sätt som folkpartiet tidigare har gjort. Han räknar upp vad kyrkan har att anpassa sig till om folkpartiet får bestämma över kyrkan.

När sådana här beslut fattas måste kyrkan rimligen ta hänsyn till två opinioner. Den ena opinionen består i vad kyrkans folk säger. Jan-Erik Wikström vet att den svenska kyrkan i dag är splittrad eller delad i den här frågan, något som jag ser som en styrka. Den andra opinionen är vad samhället säger, dvs. de politiska organen och de olika samhällsorganen. Även dessa är splittrade och har delade meningar. Detta är en viktig markering, Jan-Erik Wikström.

Det bör därtill sägas, när nu folkpartiet vill göra politik av frågan, att det är inskrivet i grundlagen att en ändring av reglerna om medlemskap i svenska kyrkan inte kan genomföras utan kyrkomötets samtycke. Hur mycket politik Jan-Erik Wikström än vill göra av den här frågan är det inte riksdagen som avgör frågan, utan det är kyrkomötet som har att godkänna ett eventuellt initiativ i den riktning som Jan-Erik Wikström förespråkar. Om man nu efterlyser nyanser, är de saker jag nu har framfört ett bidrag i den debatten.

JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Stundom slumrar även Homeros. Göran Åstrand, som är kyrkomötets ordförande, kommer nu med det fantastiska påståendet att jag och folkpartiet gör politik av kyrka-stat-frågan. Vi diskuterar denna fråga i

riksdagen därför att det är politik! Detta är en stor politisk fråga. Det är inte jag som gör det till en politisk fråga.

Detta var det torftigaste av alla torftiga argument i stat-kyrka-debatten som jag någonsin har hört. Göran Åstrand kan bättre!

GÖRAN ÅSTRAND (m) replik:

Herr talman! Om vi skall recensera har jag kanske ett och annat att bidra med också.

Det som har påverkat kyrka-stat-debatten under lång tid är att några, bl.a. folkpartiet, har gjort politik av frågan, dvs. velat förverkliga en politisk uppfattning i stället för att diskutera hur kyrkan i samspel med samhälle och kyrkans folk kan forma sin framtid.

Jag föredrar att se den här frågan från kyrkans synpunkt, och det kommer jag fortsätta att göra.

JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag är beredd att när som helst ta en teologisk diskussion med Göran Åstrand i den här frågan. Det är nämligen så unikt att man ingestans i världen utom i detta vårt land möter någon som försvarar statskyrkosystemet.

Oavsett om man väljer att diskutera det som en politisk fråga eller som en teologisk fråga står jag på säker internationell grund.

Tredje vice talmannen anmälde att Göran Åstrand anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Vid 1975/76 års riksmöte var jag första gången med och reserverade mig för ett bibehållet samband mellan kyrkan och staten. Vid den tiden gällde det de pågående överläggningarna mellan ärkebiskopen och företrädare för regeringen. Dessa överläggningar hade tillkommit efter det att en bred opinion i vårt land sagt nej till förslagen i den Myrdalska utredningen om kyrkans skiljande från staten. Centerns Gunnar Larsson i Luttra stod i denna utredning som ensam reservant för ett bibehållet samband kyrka-stat och som företrädare för de inomkyrkliga reformer som nu genomförts.

Det är intressant att se vad som vi från centerpartiets sida tog upp i reservationen till KU:s betänkande 1975/76:38. Vi ansåg att det var ett oeftergivligt krav att svenska kyrkans karaktär av öppen folkkyrka bevarades. Tre karaktärsdrag hos den svenska kyrkan är därvid särskilt väsentliga sade vi då nämligen:

Svenska kyrkans tjänster måste även i fortsättningen stå öppna för hela folket.

Den demokratiska uppbyggnaden måste bevaras och vidareutvecklas även på riks- och stiftsplanet.

Den hela landet omfattande församlingsorganisationen har ett omistligt värde och garanterar alla människor möjlighet till religionsutövning och själavård.

I dag noterar vi att de senaste reformerna inom svenska kyrkan lett till resultat i den riktning som centern förespråkade på 60- och 70-talen.

Den nya kyrkomötesorganisationen gav kyrkan friheten att utan riksdagens och regeringens inblandning besluta i sina inre angelägenheter och om en demokratisk uppbyggnad på riksplanet.

Församlingsstyrelselagens reformering med en lagreglering av verksamheten på stiftsplanet har slutfört denna process som innebär att vi på alla nivåer har en kombination av folkligt förankrad självstyrelse och prästerlig ämbetsförvaltning.

De tre principer som centerpartiet reserverade sig för 1976 finns nu formulerade i samband med beslutet om den svenska kyrkans organisation på lokal- och stiftsplanet enligt följande:

Teologiskt finns församlingens centrum i gudstjänsten och det församlingensliv i övrigt som präglas av ordets förkunnelse och sakramentens förvaltning.

Den territoriella församlingen är den grundläggande enheten i svenska kyrkan.

Den dubbla ansvarslinjen är genomförd på samtliga nivåer inom svenska kyrkan. När det gäller den öppna folkkyrkan så talar allt fler i dessa termer i dag. År 1976 ifrågasattes centerpartiets rätt att hävda biskop Einar Billings och ungkyrkorörelsens folkkyrkotanke.

Herr talman! Centerns grundsyn om den öppna folkkyrkan stöder sig på den utveckling som har skett under 1900-talet, och vi är inte beredda att snäva in detta av breda folklager allmänt accepterade synsätt. Svenska kyrkans centralstyrelse bereder nu vidare frågan om dopets ställning inom ramen för den utredning om dop och kyrkotillhörighet som avslutats inom kyrkan. Det sätt på vilket dopets ställning lyfts fram i remissarbete från församlingarna bevisar ansvaret för missionsbefallningen i Matteus 28:18–20.

Varför fortsätter vi då från centerpartiets sida att driva frågan om ett bevarat samband mellan kyrka och samhälle? Någon kan ju påstå att våra målsättningar har uppnåtts.

Herr talman! Anledningen till att vi nu reserverar oss för ett nytt uttalande i detta betänkande är att frågan om ett skiljande ständigt aktualiseras utifrån. Kyrkan borde i stället få ägna all sin kraft åt evangelisation, utbildning och diakoni. Inom kyrkan och framför allt inom dess församlingar och pastorat finns ingen majoritet för ett skiljande. På dessa nivåer står förtroendevalda och lekmän närmast kyrkfolket och verkligheten, och de vet vad som skulle hända om nuvarande grundläggande förutsättningar skulle rubbas. Det är dock inte bara inom församlingsorganisationen som man uttalar sig för ett bevarat samband, utan samma resultat har också kunnat avläsas i andra opinionsmätningar.

Vi diskuterar inte alltid denna fråga sent på hösten. Jag vill citera ur riksdagsdebatten den 25 februari 1976:

”Vi har nu i många år hållit debatten om förhållandet kyrka–stat vid liv. Och vad resultatet en gång kommer att bli och betyda för kyrkan och staten vet vi inte. Men vad vi vet är att vi just nu har en kyrka som utåt fungerar ganska väl, det tycker jag vi skall hålla i minnet. Vi har en kyrka som med sin vida utbredning och sin öppna karaktär har möjlighet att nå fram till alla

som vill ta dess tjänster i anspråk. Med detta vill jag också, herr talman, ha sagt att de som är motståndare till ett samband mellan kyrka och stat ofta får ta till rätt konstlade konstruktioner för att finna motiv för sina reformer.”

Jag instämmer i detta som uttalades av moderaten herr Werner i Malmö.

Med det anförda yrkar jag, herr talman, bifall till reservation nr 3.

I reservationen år 1976 tog centerpartiet upp frågan om att folkbokföringen borde bibehållas inom kyrkan. Skälen för detta var att det inte fanns någon anledning att genomföra en så kostnadskrävande reform samtidigt som man försämrade servicen på det lokala planet. Dessa argument står sig väl så starka i dag som då. Denna fråga är inte uppe till behandling i detta betänkande men väl i centermotionen, därför kan jag inte undvika påpekan-

det. Bland övriga frågor som har tagits upp i betänkandet vill jag beträffande medlemskapsreglerna hänvisa till att dessa regleras i grundlag. Bl. a. i samband med utredningen om dop och kyrkotillhörighet har en del effekter av reglerna i religionsfrihetslagstiftningen, äktenskapslagstiftningen och folkbokföringsförordningarna redovisats som kan verka oförståeliga i förhållande till medlemskapet i svenska kyrkan. Det viktiga är dock att understryka att folkkyrkan i sin nuvarande utformning inte har utgjort något hinder för religionsfriheten som är garanterad i vår grundlag.

Inom regeringskansliet har det genomförts en utvärdering av kyrkomötesreformen. Några ställningstaganden till förändringar har inte gjorts i samband med utvärderingen. Rapporten sänds nu ut på remiss, och om det kommer fram ett starkt kyrkligt önskemål om förändringar så har regeringen förklarat sig beredd att föreslå sådana förändringar.

Så är fallet när det gäller biskoparnas ställning som självskrivna ledamöter i kyrkomötet. I denna fråga har kyrkomötet fattat två olika beslut, och det är rimligt att man nu går ett ”skiljeset” innan vi här i riksdagen fattar beslut. När det gäller kyrkans valdag, måste den frågan kopplas till ett vidare grepp på de kyrkliga valen, exempelvis direktval till kyrkomöte och stiftsfullmäktige som kyrkomötet också uttalat sig för. Det finns även några frågor som Anders Svärd motionerat om och som utskottet tillstyrker och föreslår riksdagen att uppdra åt regeringen att pröva samtidigt som övriga framställningar från kyrkomötet prövas.

Herr talman! Härmed yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkandet i övrigt.

BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag tycker att vår målsättning bör vara en ideologiskt neutral stat. Vi skall inte ha en stat som favoriserar en viss religion eller en viss ideologi – det må sedan vara en kristen tro eller en marxist-leninistisk ideologi. Just nu pågår t.ex. en mycket positiv utveckling i Östeuropa, där man överger statsreligionen – marxismen-leninismen. Jag tycker också att det är dags att Sverige överger sin statsreligion och låter de enskilda människorna själva bestämma vilken tro och vilken ideologi de vill ansluta sig till. Vi skall inte ha någon statskyrka, vare sig av religiös eller politisk karaktär.

Jag yrkar bifall till reservation nr 2.

(forts. prot. 40)

Kammaren beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas vid arbetsple-
num onsdagen den 6 december.

24 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Proposition

1989/90:54 Skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m.

Motionerna

med anledning av prop. 1989/90:46 om ändring i lagen (1982:636) om anord-
nande av visst automatspel

1989/90:N28 av Hadar Cars m.fl. (fp)

1989/90:N29 av Ingrid Sundberg (m)

1989/90:N30 av Lars Norberg m.fl. (mp)

1989/90:N31 av Jan Sandberg och Margit Gennser (båda m)

1989/90:N32 av Karin Falkmer (m)

med anledning av skrivelse 1989/90:53 med bedömning av den ekonomiska
utvecklingen under 1989, 1990 och 1991

1989/90:Fi13 av Sonja Rembo m.fl. (m)

1989/90:Fi14 av Carl Bildt m.fl. (m)

1989/90:Fi15 av Lars Werner m.fl. (vpk)

1989/90:Fi16 av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

1989/90:Fi17 av Gunnar Björk m.fl. (c)

1989/90:Fi18 av Inger Schörling m.fl. (mp)

25 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställts

den 30 november

1989/90:89 av *Görel Bohlin* (m) till kommunikationsministern om utbyggnaden av Arlanda flygplats:

Riksdagen har fattat beslut om utbyggnad av Arlanda flygplats. För närvarande pågår uppförande av en ny inrikesterminal samtidigt som bl.a. vägsystemet förbättras och parkeringsmöjligheterna utökas. Totalkostnaden är ca 2 miljarder kronor. Detta är en nödvändig förutsättning för att luftfartsverket och flygbolagen skall kunna tillgodose en ökad efterfrågan. Riksdagsbeslutet omfattar också anläggande av en tredje start- och landningsbana. Förberedelsearbetet pågår med detta projekt. Enligt vad jag har erfarit finns dock stor risk att banan inte kommer att vara klar förrän omkring 1995.

Detta skulle innebära en ransonering i trafiken under 3–4 år till oerhörd skada för Sverige.

Ett väl fungerande Arlanda, med tillräcklig kapacitet, är av avgörande betydelse för att de av riksdagen fastställda trafikpolitiska målen skall kunna uppnås och därmed de övergripande regional-, industri- och miljöpolitiska målen. För att vi skall kunna hävda oss internationellt krävs också att flyget fungerar tillfredsställande.

Den diskuterade järnvägsförbindelsen till Arlanda – som är mycket angelägen – kan endast motiveras om expansionen för flygtrafiken tillåts fortsätta. Det kan vidare konstateras, att först när den tredje start- och landningsbanan tas i drift på Arlanda, kan de nu pågående investeringarna utnyttjas på ett meningsfullt sätt.

Mot den här bakgrunden vill jag fråga kommunikationsminister Georg Andersson om han är beredd att vidta extraordinära åtgärder för att påskynda anläggandet av Arlandas tredje start- och landningsbana.

1989/90:90 av *Viola Claesson* (vpk) till försvarsministern om utbyggnaden av Dala Airport:

Kommer JAS att landa på Dala Airport?

Tidningen Dala-Demokraten avslöjade i en artikel 1987 att Dala Airport vid Borlänge skulle byggas ut till en militär flygbas för JAS-plan. Utbyggnaden uppmärksammades först i samband med att försvaret krävde att få tvångsinköpa värdefull jordbruksmark av Tunabygdens bönder.

Dalabönderna, som var i upprorsstämning, hotades enligt uppgift med hårda straff om de berättade om de militära utbyggnadsplanerna. Ingen vågade därför uttala sig annat än anonymt till pressen. Det vågade däremot representanter för försvarsmakten. Dala-Demokratens läsare fick på så sätt veta att flygplatsen i Borlänge skulle bli en bas för aktiviteter med stridsflygplanet JAS.

I dag hjälper det inte att de drabbade jordbrukarna skrämts till tystnad om militärens planer. Alla som färdas med bil på vägarna mellan Borlänge och Säter, eller genom samhället Gustafs, inser att ett omfattande projekt är på gång. Asfalten breder ut sig över Tunaslättens bördiga mark.

Till synes omotiverade vägbreddningar och enorma parkeringsfickor håller på att färdigställas, och en "autostrada", som ingen i Gustafs sett maken till, byggs i ett skogsområde där ingen bett om en ny väg. Det finns visserligen ett stort behov av bättre och trafiksäkrare vägar på det allmänna vägnätet, men där militären gjort satsningar i samarbete med vägverket är det behovet som minst.

De militära investeringarna vid Dala Airport beräknas enligt riksdagens utredningstjänst till cirka 55 milj. kr., och utbyggnaden skall vara slutförd under 1990. Utgifter för förrådsbyggnader och underhållsarbeten har beräknats till ytterligare 11 milj. kr. Satsningen är en del av det s.k. BAS-90-projektet. Uppgiften om att projektet, i varje fall beträffande flygplatsen vid Borlänge, anpassats till JAS-planet är märklig, särskilt med tanke på att riksdagen inte tagit slutgiltig ställning i JAS-frågan.

Redan den *civila* utbyggnaden vid Dala Airport binder upp kommunerna

Borlänge och Säter vid en planering som omöjliggör satsningar på fler bostäder, skolor eller daghem i de berörda områdena. Bullerstörningarna är mycket kraftiga, och flygets utsläpp anses som oförsvarbara ur miljömedicinsk synpunkt. Men eftersom de militära anläggningarna byggts utan offentlig insyn och debatt, finns det inga uppgifter om hur t.ex. lågflygning med stridsflygplan kommer att förvärra situationen för invånare och t.ex. miljö i Borlänge och Säter.

Jag vill fråga försvarsministern:

1. Är motivet för den militära utbyggnaden av Dala Airport att bereda plats för en JAS-flygbas?
2. Har försvarsdepartementet eller någon annan instans undersökt hur ökade aktiviteter med stridsflygplan kommer att drabba människor och natur i Borlänge och Säter?

1989/90:91 av *Gunnar Björk* (c) till socialministern om åtgärder för att motverka beskattning av måltidssubventioner:

Folkhälsogruppen, som är ett rådgivande organ till regeringens hälso- och sjukvårdsberedning, har nyligen presenterat riktlinjer för folkhälsoarbetet.

Bl.a. vill gruppen att insatser görs för bättre mathållning bland skiftarbetare.

"Att servera lunch i stället för mackor för nattsiftet för den gruppen ger goda effekter", säger folkhälsogrupperns ordförande, statssekreterare Anders Lönnberg.

Jag instämmer i bedömningen och menar att bra måltider under arbetet är nyttiga för alla yrkesarbetande.

Inkomstskatteutredningen och nu regeringen har föreslagit att arbetsgivarnas subventioner av måltider, i personalmatsalar och med hjälp av kuppingsystem, skall beskattas. Den uppenbara effekten av förslaget blir exakt motsatsen till vad Folkhälsogruppen eftersträvar. När människor måste betala mera för maten kommer de att försöka spara. Följden blir mera smörgåsar, sämre mathållning och risker för folkhälsan.

Även socialstyrelsen har pekat på de allvarliga konsekvenser ett genomförande av förslaget kommer att få. Mellan två och tre miljoner svenskar har tillgång till måltidssubventioner.

Med anledning av detta vill jag ställa följande fråga till socialminister Sven Hulterström:

På vilket sätt avser socialministern att agera för att motverka förslaget om beskattning av måltidssubventioner eller för att tillse att det får en utformning som bidrar till att minska riskerna för sämre kostvanor bland den arbetande befolkningen?

26 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 29 november

1989/90:269 av *Ylva Annerstedt* (fp) till miljö- och energiministern om 1990 års fastighetstaxering:

I den allmänna fastighetsdeklarationen, som nu alla fastighetsägare håller på att fylla i, ingår ett antal punkter där insatser för energibesparing innebär en högre beskattning.

Mot bakgrund av energiministerns uttalande om vikten av energibesparing vill jag ställa följande fråga:

Vilka åtgärder avser energiministern att vidta för att undanröja effekterna på de angivna punkterna i fastighetsdeklarationen?

den 30 november

1989/90:270 av *Silwa Cedell* (c) till statsrådet Göran Persson om undervisningen i kost- och hälsofrågor i gymnasieskolan:

Kunskaper om kost- och hälsofrågor är av stor betydelse för välfärden i vårt samhälle. Förbättrat konsumtionsmönster skulle innebära bättre hälsa samt livskvalitet och prestationsförmåga som i förlängningen bl.a. leder till lägre sjukvårdskostnader. Skolan har fått ta över alltmer av ansvaret för förmedlingen av nämnda kunskaper, och utbildningen är inte komplett förrän hushållning och matlagning ingår i tillräcklig omfattning. Enligt förslaget till ny organisation inom gymnasieskolan föreslås att lilla ramen försvinner och därmed de konsumentekonomiska specialkurserna. Det råder stor oro ute i samhället i dag inför nya gymnasiereformen. De 16-åringar som av olika anledningar inte vill fortsätta på någon av gymnasieskolans treåriga linjer har i dag möjlighet att bl.a. välja en konsumentekonomisk specialkurs.

Mot ovanstående bakgrund vill jag ställa följande fråga till statsrådet:

Vilka alternativ bör utbildningssystemet erbjuda för de elever som av ett eller annat skäl inte tänker fortsätta på treårig linje?

1989/90:271 av *Daniel Tarschys* (fp) till utbildningsministern om den nordiska öststatsforskningen:

I de båda senaste forskningspropositionerna har regeringen betonat öststatsforskningens värde. Med den utveckling som nu sker i öststaterna ökar såväl efterfrågan på kunskaper om dessa länder som möjligheterna till vetenskapligt utbyte med Östeuropa och vetenskapliga studier av Östeuropa.

Med stöd av Nordiska ministerrådet utges två tidskrifter om Östeuropa, en vetenskaplig (*Nordic Journal of Soviet and East European Studies*) och en populär vetenskaplig (*Nordiskt Östforum*). Båda hotas nu av nedläggning sedan en indragning av anslaget till nordiska kommittén för öststatsforskning har aktualiserats.

Med anledning härav ber jag att få fråga utbildningsministern:

Avser regeringen att vidta några åtgärder med anledning av nedläggningshotet mot de angivna öststatstidskrifterna?

1989/90:272 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till finansministern om skattereformens följder för den kommunala ekonomin:

”280 miljoner back för Malmö. Det blir de extra effekterna när skattereformen genomförts fullt ut år 1991 påstår kommunens ekonomer”, enligt mediauppgifter i Malmö.

Detta motsvarar en kommunalskattehöjning med 1,75 kr., vilket är lika mycket som den summa socialdemokraterna i Malmö höjde kommunalskatten med efter senaste valet.

Är statsrådet beredd vidta åtgärder som kompenserar Malmö så att den s.k. skattereformen inte får de negativa effekter kommunens ekonomer kommit fram till?

1989/90:273 av *Ing-Britt Nygren* (m) till statsrådet Maj-Lis Lööv om arbete åt flyktingar på flyktingförläggningar:

Enligt uppgifter i massmedia har kritik riktats mot den flyktingförläggning i Göteborg som utgörs av en bostadsplattform. Bl.a. har det ansvariga fastighetsbolaget inte lyckats hålla hygienutrymmena rena i acceptabel utsträckning.

De som nu, under en tid, bor på denna plattform kommer från förhållanden där de själva fått ansvara för städning och andra normala dagliga göromål. De skall efter verkställd utredning normalt inlemmas i det svenska samhället och är givetvis kapabla att klara sig själva. Det vore rimligt att de som befinner sig på förläggningar ansvarar själva för städningen. Detta förhindras av nu gällande bestämmelser.

Ökad medverkan från flyktingarnas sida skulle leda till minskade kostnader, och flyktingarna skulle få åtminstone någonting att göra under väntetiden. Även annan verksamhet på förläggningarna bör kunna skötas av flyktingarna.

Är invandrarministern beredd att göra det möjligt för flyktingar på invandrarverkets förläggningar att utföra arbete som är direkt förknippat med förläggningens verksamhet?

1989/90:274 av *Görel Thurdin* (c) till finansministern om 1990 års fastighets-taxering:

I fastighetsdeklarationen för småhus inför den allmänna fastighetstaxeringen 1990 skall bl.a. redovisas fastighetens standard. De s.k. standardpoängen påverkar sedan taxeringsvärdet för fastigheten. En standardpoäng höjer taxeringsvärdet med 10 000–15 000 kr.

Fastigheter med ”inbyggd diskmaskin” får tre standardpoäng mer än jämförbar fastighet med fristående diskmaskin. Detta innebär att taxeringsvärdet, vilket skall spegla marknadsvärdet, kan bli 30 000–40 000 kr. högre i det förstnämnda fallet. I praktiken är värdet av en ny diskmaskin ca 3 000–5 000 kr., och försäljningspriset för fastigheten påverkas sannolikt ytterst marginellt av om diskmaskin finns eller inte.

Mot denna bakgrund vill jag fråga finansministern:

Kan statsrådet redogöra för vilka motiven är att låta innehav av "inbyggd diskmaskin" höja taxeringsvärdet för en fastighet med 30 000–40 000 kr.?

1989/90:275 av *Martin Olsson* (c) till finansministern om rennäringens beskattning:

Tillsammans med riksdagskollegor har jag under flera år i riksdagen tagit upp rennäringens beskattning (senast motion 1988/89:Sk304) och därvid begärt införande dels av renkonto, motsvarande skogskontot, dels en allmän översyn av rennäringens skatteregler med hänsyn till näringsens speciella förhållanden. Vår avsikt har varit att översynen skulle genomföras så, att erforderliga reformer skulle kunna träda i kraft samtidigt med de planerade ändringarna av företagsbeskattningen. Tyvärr avlog riksdagsmajoriteten (s, vpk och mp) i höst (SkU4) även den senaste motionen, trots att utredningen om reformerad företagsbeskattning (URF) ej behandlat rennäringens skattefrågor. Det är många förhållanden som gör att rennäringen behöver speciella skatteregler inom ramen för företagsbeskattningen. Här kan exempelvis nämnas dels näringsens klimatberoende och därav följande snabbt förändrade och ej förutsedda förhållanden under ett visst beskattningsår, dels samebyns ställning som juridisk person av särskilt slag, dels även uppdelningen av ägande och ansvar mellan rennäringens utövarna och samebyn i vilken de måste vara medlem.

Med hänsyn till vikten av rättvisa skatteregler för rennäringen vill jag fråga finansministern:

Vilka åtgärder har regeringen vidtagit – eller avser regeringen vidta – för att en reformering av rennäringens beskattning skall kunna genomföras samtidigt med en reformerad företagsbeskattning?

1989/90:276 av *Ivar Virgin* (m) till utrikesministern om ökade möjligheter för polacker att besöka Sverige:

Kostnaden för att i Polen erhålla visum till Sverige är mycket hög i polsk valuta och kan för den enskilde uppgå till en väsentlig del av en normal månadslön.

Är utrikesministern beredd att medverka till en sänkning av dessa kostnader för att öka möjligheterna för polska medborgare att besöka Sverige?

1989/90:277 av *Alf Wennerfors* (m) till utbildningsministern om mängdläran i matematikundervisningen:

År 1969 infördes mängdläran i matematikundervisningen i Sverige. Idén hämtades från USA, men redan 1967 kom larmrapporter. Trots dessa rapporter om mängdlärans uppenbara brister infördes metodiken i Sverige. Det gjordes en enorm satsning på produktion av läromedel, utbildning av lärare, kurser för föräldrar, m.m. Så småningom försvann mängdläran ur kursplanerna. Allt fler blev medvetna om de katastrofala följderna som experimentet fått för elevernas kunskaper och färdigheter i matematik.

Jag vill fråga utbildningsministern:

Vad kostade experimentet med den s.k. mängdläran i matematikundervisningen på 70-talet?

Prot. 1989/90:36
30 november 1990

1989/90:278 av *Alf Wennerfors* (m) till bostadsministern om ökade möjligheter till byggnadslov i skärgårdsområden m.m.:

Det är allt vanligare att människor på fritiden bor i husbåt. Ett skäl till detta är att det är svårt att få bygglov för fritidsstuga i skärgården eller nära kusten. Byggnadsnämnderna i berörda kommuner tolkar ofta bygglovsbestämmelserna onödigt restriktivt.

Jag vill till statsrådet ställa följande fråga:

Vill bostadsministern medverka till en sådan ändring av lagstiftningen att det ges större möjligheter till bygglov för fritidsstugor i skärgården och kustbygden så att vi slipper flytande "husbåtsbyar" i skärgårdsvikarna?

1989/90:279 av *Barbro Sandberg* (fp) till socialministern om rätt för fosterföräldrar till bilstöd åt handikappade barn:

I den nya lagen om bilstöd till handikappade som trädde i kraft den 1 oktober 1988 sägs i 5 § att "bidrag lämnas till förälder med handikappat barn, under förutsättning att föräldern sammanbor med barnet och har behov av ett fordon för förflyttning tillsammans med barnet".

Detta är en förbättring mot tidigare och har hälsats med tillfredsställelse av många föräldrar.

Alla gravt handikappade barn bor dock inte hos sina biologiska föräldrar utan hos fosterföräldrar. Fosterföräldrarna kommer inte i åtnjutande av bilstöd, även om alla andra villkor för stödet är uppfyllda. Det är enbart biologiska föräldrar som får del av bilstöd.

Avser regeringen ta initiativ så att även fosterföräldrar som vårdar handikappade barn kommer i åtnjutande av bilstöd?

1989/90:280 av *Olle Östrand* (s) till jordbruksministern om fiskeförbudet för fritidsfiskare utanför Ljusnans mynning:

1986 utökades fiskeförbudet mycket kraftigt för fritidsfiskare utanför Ljusnans mynning i Söderhamn. Motivet skulle vara att förstärka skyddet för laxbeståndet. Men det är inte bara fiske med laxnät som har förbjudits utan alla typer av nät, även sik-, abborr- och strömmingsnät. Att förbudet även omfattar dessa nät upplevs som djupt orättvist av både ortsbefolkningen och sommarstugeägare. Dessa har därigenom mist sin urgamla rätt till husbehovsfiske i detta område.

Mot den här bakgrunden vill jag ställa följande fråga till jordbruksministern:

Är statsrådet beredd att medverka till att fiskeförbudet för fritidsfiskare upphävs när det gäller sik-, abborr- och strömmingsnät i det utökade förbudsområdet?

1989/90:281 av *Alexander Chrisopoulos* (vpk) till statsrådet Maj-Lis Lööw om invandrarverkets förläggning i Olofsfors:

Förläggningsschefen för invandrarverkets förläggning i Olofsfors har beslutat att förbjuda invandrarlärarna att vistas på förläggningen utanför tjänstetid.

Om detta gäller alla förläggningar – anser invandrarministern att ett sådant förfarande är förenligt med flyktingpolitikens målsättning?

1989/90:282 av *Jan-Erik Wikström* (fp) till utbildningsministern om verksamheten vid Teatercentrum:

De fria teatergruppernas organisation, Teatercentrum, har hos regeringen ansökt om ett tilläggsanslag för innevarande budgetår. Under ett antal år har ett underskott ackumulerats som nu uppgår till 307 000 kr. Per den 1 januari 1990 har en av medarbetarna sagts upp, medan den huvudansvarige är uppsagd till den 1 april 1990. Verksamheten synes då komma att upphöra, till allvarligt men för de fria grupperna och för deras publik.

Mot bakgrund av detta vill jag fråga utbildningsministern:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att verksamheten vid Teatercentrum skall kunna fortsätta?

27 § Kammaren åtskildes kl. 22.46.

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Torsdagen den 30 november

1 §	Justering av protokoll.	1
2 §	Hänvisning av ärenden till utskott	1
3 §	Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 29 november	1
	Trafikutskottets betänkande TU6	1
	Socialutskottets betänkande SoU4	2
	Socialutskottets betänkande SoU8	2
	Socialutskottets betänkande SoU10	2
	Socialutskottets betänkande SoU11	3
	Skatteutskottets betänkande SkU1	3
	Kulturutskottets betänkande KrU2	6
4 §	Meddelande om samlad votering	7
5 §	Vissa arrendefrågor	7
	Lagutskottets betänkande LU6	
	Debatt	
	Allan Ekström (m)	
	Ulla Orring (fp)	
	Martin Olsson (c)	
	Owe Andréasson (s)	
	Elisabeth Persson (vpk)	
	Carl G Nilsson (m)	
	Sven-Olof Petersson (c)	
	Bengt Silfverstrand (s)	
	Tredje vice talmannen (om sammanträdets fortsättning under kvällen)	
	Kent Lundgren (mp)	
	Marianne Andersson (c)	
	Bengt Harding Olson (fp)	
	<i>Beslut fattades under 8 §</i>	
6 §	Onykterhet till sjöss	42
	Lagutskottets betänkande LU8	
	Debatt	
	Lola Björkquist (fp)	
	Martin Olsson (c)	
	Elisabet Franzén (mp)	
	Rolf Dahlberg (m)	
	Sören Norrby (fp)	
	<i>Beslut fattades under 8 §</i>	
7 §	Ansvarsförsäkring för kemikalier m.m.	53
	Lagutskottets betänkande LU9	
	Debatt	
	Martin Olsson (c)	

	Rolf Dahlberg (m)	
	Elisabet Franzén (mp)	
	<i>Beslut fattades under 8 §</i>	
8 §	Beslut	57
	Laguskottets betänkande LU6.	57
	Laguskottets betänkande LU8.	58
	Laguskottets betänkande LU9.	58
9 §	Fortsatt giltighet av 1952 års tvångsmedelslag.	58
	Justitiekammarens betänkande JuU12	
	Vissa frågor rörande riksdagens utskott	58
	Konstitutionsutskottets betänkande KU24	
	Beslut	58
10 §	Meddelande om en särskild debatt om landsbygdens utveckling	58
	Tredje vice talmannen	
11 §	Beslut om samlad votering	58
12 §	Museifrågor	59
	Kulturutskottets betänkande KrU4	
	Debatt	
	Stina Gustavsson (c)	
	Lars-Ove Hagberg (vpk)	
	Kaj Nilsson (mp)	
	Ulla Berg (s)	
	Ingvar Johnsson (s)	
	<i>Beslut fattades under 15 §</i>	
13 §	Uthyrning av radio- och TV-program m.m.	64
	Kulturutskottets betänkande KrU6	
	Debatt	
	Kaj Nilsson (mp)	
	Åke Gustavsson (s)	
	<i>Beslut fattades under 15 §</i>	
14 §	Vissa vuxenutbildningsfrågor	66
	Utbildningsutskottets betänkande UbU5	
	Debatt	
	Ulf Melin (m)	
	Carl-Johan Wilson (fp)	
	Jan Björkman (s)	
	Marianne Andersson (c)	
	Ragnhild Pohanka (mp)	
	Erkki Tammenoksa (s)	
	<i>Beslut fattades under 15 §</i>	
15 §	Beslut.	74
	Kulturutskottets betänkande KrU4.	74
	Kulturutskottets betänkande KrU6.	74
	Utbildningsutskottets betänkande UbU5	74
16 §	Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden	75

17 §	Vattenvård m.m.	75	Prot. 1989/90:36 30 november 1990
	Jordbruksutskottets betänkande JoU6		
	Debatt		
	Ingvar Eriksson (m)		
	Anders Castberger (fp)		
18 §	Ajournering för middagsuppehåll	80	
19 §	Återuptagna förhandlingar	80	
20 §	Vattenvård m.m. (forts. jordbruksutskottets betänkande JoU6)	81	
	Karin Starrin (c)		
	Annika Åhnberg (vpk)		
	Marianne Samuelsson (mp)		
	Margareta Winberg (s)		
	Anders Castberger (fp)		
	Anita Johansson (s)		
	<i>Beslut skulle fattas den 6 december</i>		
21 §	Vissa grundlagsfrågor	100	
	Konstitutionsutskottets betänkande KU12		
	Debatt		
	Hans Nyhage (m)		
	Birgit Friggebo (fp)		
	Tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c)		
	Bo Hammar (vpk)		
	Hans Leghammar (mp)		
	Olle Svensson (s)		
	<i>Beslut skulle fattas den 6 december</i>		
22 §	Vissa kyrkliga frågor	125	
	Konstitutionsutskottets betänkande KU2		
	Debatt		
	Göran Åstrand (m)		
	Jan-Erik Wikström (fp)		
	Bengt Kindbom (c)		
	Bo Hammar (vpk)		
	(forts. prot. 40)		
23 §	Beslut om fortsatt ärendebehandling den 6 december	133	
24 §	Bordläggning	133	
25 §	Meddelande om interpellationer		
	1989/90:89 av Görel Bohlin (m) om utbyggnaden av Arlanda flygplats	133	
	1989/90:90 av Viola Claesson (vpk) om utbyggnaden av Dala Airport	134	
	1989/90:91 av Gunnar Björk (c) om åtgärder för att motverka beskattning av måltidssubventioner	135	
26 §	Meddelande om frågor		
	1989/90:269 av Ylva Annerstedt (fp) om 1990 års fastighets- taxering	136	
	1989/90:270 av Silwa Cedell (c) om undervisningen i kost- och hälsofrågor i gymnasieskolan	136	

1989/90:271 av Daniel Tarschys (fp) om den nordiska öststatsforskningen	136
1989/90:272 av Sten Andersson i Malmö (m) om skattereformens följder för den kommunala ekonomin.	137
1989/90:273 av Ing-Britt Nygren (m) om arbete åt flyktingar på flyktingförläggningar	137
1989/90:274 av Görel Thurdin (c) om 1990 års fastighetstaxering.	137
1989/90:275 av Martin Olsson (c) om rennäringens beskattning	138
1989/90:276 av Ivar Virgin (m) om ökade möjligheter för polacker att besöka Sverige	138
1989/90:277 av Alf Wennerfors (m) om mängdläran i matematikundervisningen	138
1989/90:278 av Alf Wennerfors (m) om ökade möjligheter till byggnadslov i skärgårdsområden m.m.	139
1989/90:279 av Barbro Sandberg (fp) om rätt för fosterföräldrar till bilstöd åt handikappade barn	139
1989/90:280 av Olle Östrand (s) om fiskeförbudet för fritidsfiskare utanför Ljusnans mynning.	139
1989/90:281 av Alexander Chrisopoulos (vpk) om invandrarverkets förläggning i Olofsfors.	140
1989/90:282 av Jan-Erik Wikström (fp) om verksamheten vid Teatercentrum	140